

ПАУЛО КОЕЛЬО

ВІДЬМА З ПОРТОБЕЛЛО

СОСРІЯ

Книга відсканована спеціально для сайту "Гуртом". При розміщенні її на інших ресурсах, просимо вказувати посилання на першоджерело.

Після прочитання придбайте ліцензійний варіант книги - підтримайте вітчизняних видавців!

ПАУЛО
КОЕЛЬО

ВІДЬМА З ПОРТОБЕЛЛО

«СОМІЯ»

2007

УДК 821.134.3

ББК 84(70Бр)

К76

Переклад з португальської В. Шовкуна

Коельо Пауло

К76 Відьма з Портобелло / Пер. з португ. — К.: «Софія»,
2007. — 336 с.

ISBN 978-966-8075-90-2

Хто ця загадкова Атена, «відьма з вулиці Портобелло»?

Дочка циганки й невідомого англійця, вихована в аристократичній ліванській родині?

Мандрівниця-авантюристка з малим сином на руках?

Наставниця? Жриця «Великої Матері»? Чи сама Велика Богиня?

У «Відьмі з Портобелло» ви знайдете все, що так вабить вас в книгах улюбленого письменника, — і захоплюючий сюжет, і загадку, що розв'яжеться в самому кінці твору, й жіночі архетипи, й чіткий опис духовних практик і вправ, і, звісно, просто сформульовані, та напрочуд ясні й глибокі філософські думки.

Для кого ця книга? Для жінок, що хотіли б краще зрозуміти себе. А також для всіх, хто хотів би краще зрозуміти жінку.

УДК 821.134.3

ББК 84(70Бр)

A Bruxa de Portobello

Copyright © 2006 by Paulo Coelho

Книга видана з дозволу Sant Jordi Asociados,

Barcelona, SPAIN.

Всі права захищені

<http://www.PauloCoelho.com>

ISBN 978-966-8075-90-2

© Переклад, Шовкун В., 2006

© «Софія», 2007

*Присвячується S.F.X., сонцю,
яке все осяває своїм теплом і світлом
і є прикладом для тих, чії думки виходять
за обрії цього земного світу.*

*Пресвята Діво, що без гріха зачала,
моли Бога за нас, та не посоромимось
у сподіванні на Тебе.*

*Засвіченої свічки ніхто
у сховок не ставить і не накриває її посудиною.
Її ставлять на свічник, щоб світло бачили всі,
хто увійде.*

Євангелія від Луки 11: 33

Перед тим як ці свідчення покинули мій письмовий стіл і вирушили назустріч тій долі, яку я для них обрав, я думав використати їх для написання традиційної біографії, де на підставі зібраних і ретельно досліджених матеріалів розповідалася б реальна історія.

Я почав читати низку біографій, які могли б допомогти мені в реалізації цього задуму, і зрозумів одну річ: та думка, яка складеться в автора про головного героя, рано чи пізно неминуче вплине на результати досліджень. А що мій намір полягав не в тому, аби точно висловити свої думки, а в тому, щоб показати, як бачили історію «відьми з вулиці Портобелло» її головні персонажі, то зрештою я відмовився від думки скомпонувати книжку й вирішив просто записати все, що мені розповіли.

Герон Раєн,
44 роки, журналіст

Ніхто не запалює свічку для того, щоб сховати її за дверима: мета світла — освітити якомога більший простір навколо себе, відкрити людям очі, показати всі дивовижі, які є навколо.

Ніхто не приносить у жертву найдорожчого: кохання.

Ніхто не віддає свої мрії в руки тих, котрі можуть їх зруйнувати.

Крім Атени.

Через багато часу після її смерті колишня її наставниця попросила мене поїхати з нею до міста Престопенс, що в Шотландії. Там, із посиленням на норми феодалного закону, який через місяць по тому було скасовано, місто офіційно реабілітувало 81 особу, — та їхніх котів, — що були страчені за відьмацтво в XVI та XVII сторіччях.

Згідно з офіційним повідомленням, яке було опубліковане родиною баронів Престаунгрейндзьких і Долфінстаунських, «більшість були осуджені без жодних доказів лише на підставі звинувачень, які надійшли від свідків, що заявили, ніби, спілкуючись із тими людьми, вони відчували присутність злих духів».

Навряд чи варто знову згадувати тут про жорстокі методи інквізиції, з її камерами для тортур та вогнищами, над якими клубочився густий дим ненависті та помсти. Та коли ми туди їхали, Едда кілька разів повторила, що було в усьому цьому щось таке, чого вона не могла прийняти: місто і 14-й барон Престаунгрейндзький і Долфінстаунський оголосили про «помилування» осіб, які були несправедливо й брутально страчені.

— Ми вже увійшли в XXI сторіччя, а нащадки справжніх злочинців, тих, які вбивали невинних людей, досі вважають, що вони наділені правом «милувати». Ви розумієте, що я маю на увазі, Героне.

Я розумів. Нове полювання на відьом набувало дедалі більших масштабів; щоправда, тепер його зброєю були не сокира ката й не вогнище, а вбивча іронія або репресії. На

кожного, хто відкриє в собі якісь здібності й наважиться про це заговорити, дивляться з підозрою та недовірою. І здебільшого в таких випадках чоловік, дружина, батько, син та й хто завгодно, замість відчувати гордість за себе, зрештою забороняє собі навіть згадувати про свої таланти, боячись виставити свою родину на посміховисько.

До того як я познайомився з Атеною, я думав, що йдеться лише про ганебну форму використання людської зневіри. Коли я поїхав до Трансильванії, щоб зняти там документальний фільм про вампірів, моєю головною метою було показати, як легко люди дозволяють себе обманювати; певні забобони міцно закріплюються в їхній уяві, хоч би якими вони здавалися абсурдними, і нерідко ті, хто не має ні честі, ні совісті, здобувають собі з них вигоду. Коли я оглядав замок Дракули, відбудований лише лючасти, аби туристи могли пережити відчуття, що вони перебувають у незвичайному місці, один з урядових чиновників прийшов туди, щоб зі мною зустрітися; він натякнув, що я міг би одержати «чималенький» — так він висловився — подарунок, якби домігся, щоб мій фільм показали на Бі-бі-сі. В уявленні того чиновника, я допомагав поширювати важливий міф, а такі зусилля заслуговували на щедру винагороду. Один із гідів сказав, що кількість туристів, які відвідували замок, із кожним роком зростала і що будь-яка інформація про це місце буде розцінена позитивно, навіть повідомлення про те, що замок — фальшивка, що Влад Дракула був історичним персонажем, який не мав стосунку до свого міфу, і що легенда про вампіра виникла з маячні одного ірландця (*Брема Стокера. — Прим. ред.*), який ніколи не бував у цих краях.

Саме під час тієї розмови я зрозумів, що хоч би з якою точністю я намагався викласти факти, я, незалежно від свого бажання, трудитимуся на користь брехні; хоча метою мого фільму було зняти з цього замку покрив таємничості, люди й далі віритимуть у те, у що їм хочеться вірити; гід не сумнівався, що, по суті, моя робота сприятиме успіхові їхньої пропаганди. Тому я одразу ж відмовився від своїх первісних задумів, хоч і витратив уже чималі гроші на подорож та розслідування.

Але мандрівка до Трансильванії спричинилася до грандіозної події в моєму житті: я познайомився з Атеною, яка шукала там свою матір. Доля, невблаганна і таємнича, звела нас віч-на-віч у скромному холі одного ще скромнішого готелю. Я став свідком її першої розмови з Дейдрою — або Еддою, як ця жінка хоче, щоб її називали. Я ніби збоку спостерігав за тією марною боротьбою, яку вело моє серце, намагаючись не допустити, щоб мене звабила жінка, яка не належала до мого світу. Я аплодував, коли тверезий глузд зазнав безнадійної поразки в цій битві, і єдине, що мені залишалося, — це викинути білий прапор і визнати себе жертвою неподоланої пристрасті.

І ця пристрасть дозволила мені побачити ритуали, про існування яких я навіть не здогадувався, такого собі матеріалізованого трансу. Вважаючи, що кохання мене засліпило, я відмовлявся вірити власним очам. Але замість паралізувати, мій сумнів поніс мене в напрямку океанів, які, я був певен, не могли існувати. Це була та сама сила, яка в найтяжчі хвилини мого життя додавала мені снаги терпіти цинічні репліки з боку моїх колег-журналістів і писати про Атену та про її працю. А що кохання досі живе, хоч Алена й померла, ця сила мене не

покинула, хоч все, чого мені хочеться, — це забути про те, що я бачив і чого навчився. Адже я міг мандрувати в тому світі, лише підтримуваний руками Атени.

То були її сади, її річки, її гори. Тепер, коли вона відійшла, я став помічати, що все швидко знову стає таким, яким було й раніше; мене знову стали цікавити проблеми нашого транспорту, зовнішня політика Великої Британії, той спосіб, у який держава стягує з нас податки. Я знову схиляюся до думки, що випадки магії, які нам іноді доводиться бачити, — це не більш як добре відпрацьовані трюки. Що люди відзначаються марновірством і забобонністю. Що речі, які наука нездатна пояснити, не мають права на існування.

Коли колективні зустрічі на вулиці Портобелло стали виходити з-під контролю, я безліч разів дорікав їй за її поведінку, хоч тепер я з радістю згадую про те, що вона ніколи мене не слухала. Якщо може існувати якась розрада в трагедії, коли ми втрачаємо людину, що її дуже любили, то це надія, завжди нам потрібна, що, можливо, так було й краще.

Я тепер і сплю, і прокидаюся з цією впевненістю: було краще, що Атена відійшла раніше, ніж їй довелося б спуститися в пекло нашого світу. Вона вже ніколи б не віднайшла миру в душі після тих подій, після яких її стали називати «відьмою з вулиці Портобелло». Решта її життя перетворилася б на гірке протистояння між її особистими мріями та колективною реальністю. Знаючи її вдачу, я певен, що вона боролася б до кінця, витрачала б свою енергію та свою веселість, намагаючись довести щось таке, чому ніхто, абсолютно ніхто не був би схильний повірити.

Хто знає, можливо, вона шукала смерті, як людина, що зазнала катастрофи в океані, шукає острів. Мабуть, стояла рано-вранці на станціях метро, чекаючи нападників, які не з'являлися. Блукала найнебезпечнішими кварталами Лондона, прагнучи зустріти свого вбивцю, але ніде його не знаходила. Намагалася вивести з рівноваги можновладців, яких їй ніколи не вдавалося посправжньому розлютити.

Аж поки нарешті зустріла свою брутальну насильницьку смерть. Але кінець кінцем, скільком із нас щастило не побачити, як речі, що їх ми надзвичайно цінуємо, зникають одна за одною? Власне, я маю на увазі людей, але не тільки їх, а й наші думки та мрії: ми спробуємося чинити опір протягом дня, тижня, кількох років, але майже завжди все неминуче закінчується для нас поразкою. Наше тіло живе й далі, але душа дістає смертельний удар, раніше чи пізніше. Це досконалий злочин — коли ми не знаємо, хто вбив нашу радість, які мотиви спричинилися до цього і де шукати винних.

А ці винні, які не називають своїх імен, чи усвідомлюють вони, що заподіяли? Думаю, ні, бо й вони стають жертвами створеної ними реальності — розчавлені страхом і самовпевнені, безпорадні та всемогутні.

Вони не розуміють і ніколи не зрозуміли б світу Атени. Це добре, що я так кажу: світу Атени. Нарешті я змирився з тим, що був у ньому тільки тимчасовим гостем, ніби людина, якій зробили ласку. Так той, хто опинився в розкішному палаці, де він їсть усе, що там є найкращого, розуміє, що це тільки свято, що палац належить не йому, що їжу куплено не за його гроші й настане хвилина, коли світло погасне, господарі підуть

спати, слуги також розійдуться, двері за ним зачиняться і він знову опиниться на вулиці, чекаючи таксі або автобуса, що відвезе його в нічим не прикметну повсякденність його світу.

Отже, я повертаюся. А точніше: одна моя частина повертається у цей світ, у якому ми можемо відчутти тільки те, що бачимо, до чого можемо доторкнутися і що можемо пояснити. Я знову хочу платити штраф за перевищення швидкості, хочу бачити, як сперечаються люди біля конторок у банку, хочу чути, як мене знову й знову запитують, котра вже година, хочу дивитися фільми жахів та автоперегони за Формулою-1. Це той усесвіт, у якому мені доведеться прожити решту свого життя; я одружуся, матиму дітей, і минуле перетвориться на далекий спогад, який зрештою примусить мене знову й знову запитувати протягом цілого дня: як я міг бути таким сліпим, як я міг бути таким наївним?

Знаю також, що вночі друга моя частина і далі блукатиме в просторі, в контакті з речами, не менш реальними, аніж пачка цигарок та склянка з джином, які я бачу зараз перед собою. Моя душа танцюватиме з душею Ате-ни, я буду з нею у своєму сні, прокинуся весь мокрий від поту, піду на кухню, щоб випити там склянку води, мені скажуть, що для війни з привидами треба застосовувати речі, які не належать до реальності. Потім, за порадою свого діда, покладу на нічний столик розкриті ножиці й у такий спосіб відріжу продовження свого сну.

Наступного ранку я подивлюся на ножиці з певним жалем. Але треба знову звикати до цього світу, бо інакше я збожеволію.

Андреа Мак-Кейн,
32 роки, актриса театру

«Ніхто не може маніпулювати ніким. Коли двоє людей перебувають у якихось стосунках між собою, обоє знають, що вони роблять, навіть якщо потім одне з них нарікатиме, що його використали».

Так казала Атена — але робила якраз протилежне, бо користувалася моїми почуттями й маніпулювала ними нерозважливо й необмежено. Ще серйозніші речі відбувалися, коли ми розмовляли про магію; зрештою, вона була моїм вчителем і взяла на себе обов'язок передати мені священні таємниці, розбудити в мені невідомі сили, якими ми всі володіємо. Коли ми вирушаємо в це невідоме море, ми, безперечно, довіряємо тим, котрі нас ведуть, — вірячи, що вони знають більше, ніж ми.

Але тепер я можу сказати напевне: не знають. Навіть Атена, навіть Едда, навіть ті люди, з якими я познайомилася через них. Вона казала мені, що й сама навчаєть-

ся мірою того, як навчає, і хоч спочатку я відмовлялася у це вірити, згодом змогла переконатися, що, певно, так воно й було, крім того, я відкрила, що це був також іще один із багатьох її способів домагатися, щоб ми втратили пильність і піддалися її чарам.

Люди, які здійснюють духовний пошук, не думають; головне для них — результат. Головне для них — почувати себе могутніми, далекими від анонімного загалу. Головне для них — бути винятковими. Атена гралася з чужими почуттями з воістину жахливою недбалістю.

Мені здається, у своєму минулому вона палко захоплювалася життям святої Терези з Лізьє. Католицька релігія мало мене цікавить, але я чула, ніби Тереза перебувала в якомусь своєрідному містичному та фізичному єднанні з Богом. Атена не раз казала, що їй би хотілося, аби її доля була схожа на долю святої Терези: але в такому випадку вона мала би піти в монастир і присвятити своє життя святим роздумам та піклуванню про вбогих. Цим вона принесла б набагато більше користі світові, і така діяльність була б набагато менш небезпечною, аніж приводити людей за допомогою музики та ритуальних церемоній у стан такого собі сп'яніння, в якому ми можемо входити в спілкування з найліпшою, але також і з найгіршою частиною нас самих.

Я прийшла до неї в пошуках відповіді на запитання, в чому полягає сенс мого існування, — хоча, коли ми з нею вперше зустрілися, я їй цього не сказала. Певно, я від самого початку помітила, що Атену це мало цікавило; вона хотіла жити, танцювати, кохатися, подорожувати, збирати навколо себе людей, аби показати, яка вона розумна, вихвалитися своїми обдаруваннями,

дражнити своїх ближніх — одне слово, втішатися всіма радощами земного життя, хоч вона й уміла ховати свої пошуки під лаком духовного інтересу.

Щоразу, коли ми з нею зустрічалися, — для участі в магічних церемоніях чи щоб піти до бару, я відчувала її владу над собою. Я могла майже фізично доторкнутися до її могутності — такою незламною і твердою вона мені здавалася. Спочатку я була цим зачарована, мені хотілося бути такою, як і вона. Але одного разу, в барі, вона почала розмову про «Третій ритуал», який включає в себе сексуальність. Вона це зробила в присутності мого коханого. Привід для цієї розмови був — просвітити мене. Її мета, як на мене, полягала в тому, щоб звабити чоловіка, якого я кохала.

І звичайно ж, зрештою вона свого домоглася.

Недобре говорити погано про людей, які переселилися з цього світу в астральний простір. Атені вже ніколи не доведеться звітувати переді мною, але я не можу не відзначити, що всю свою потужну силу, яку вона могла б спрямувати на благо людства і для свого духовного розвитку, вона застосовувала тільки для власної вигоди.

Але було й гірше: усе те, що ми почали з нею разом, могло б привести до успіху, якби не її потяг до екзгібіціонізму. Якби все це робилося з належною обачністю, то й сьогодні ми б із нею виконували місію, яка була нам довірена. Але вона не вміла контролювати себе, вважала себе господинею істини, спроможною подолати всі перешкоди, застосовуючи лише свою силу зваби.

Що ж сталося в результаті? Я залишилася самотна. І я не можу покинути нашу справу на середині —

я мушу йти до кінця, хоч іноді відчуваю себе дуже слабою і майже завжди зневіреною.

Мене зовсім не дивує, що її життя закінчилося у такий спосіб: вона жила, постійно фліртуючи з небезпекою. Кажуть, ніби люди-екстраверти відчувають себе нещаснішими, ніж інтроверти, і їм доводиться компенсувати цю ваду, переконуючи самих себе, що вони всім задоволені, радісні та веселі й ніколи не вступають у конфлікт із життям; принаймні, у випадку Атени цей коментар абсолютно відповідає істині.

Атена знала про свою харизму й примушувала страждати всіх, хто її любив.

Мене також.

Дейдра О'Ніл,
37 років, лікарка, відома як Едда

Якщо незнайомий чоловік зателефонує нам сьогодні, трохи поговорить, нічого не пропонуватиме, ні на що не натякатиме, не скаже нічого особливого, але бодай у такий спосіб приділить нам увагу, яку ми одержуємо так рідко, то ми спроможні цієї ж таки ночі лягти спати у стані майже закоханості. Такі ми є, і в цьому немає нічого поганого — природі жінки властиво відкриватися для любові з великою легкістю.

Саме така любов привела мене до зустрічі з Божественною Матір'ю, у свої 19 років. Атена теж була в такому віці, коли вперше увійшла в транс під час танцю. Але то було єдине, що ми мали спільного, — вік нашого посвячення.

У всьому іншому ми були цілком і глибоко різні, а надто в наших манерах сходиться та розходиться з людьми. Як її вчитель, я завжди намагалася віддати все те найліпше, що було в мені, у такий спосіб, щоб допомогти їй

організувати її власний внутрішній пошук. Як її подруга — хоч я не певна, що моє почуття знаходило відповідь із її боку, — я прагнула застерегти її й звернути її увагу на той факт, що світ іще не готовий до тих перемін, на які вона хотіла його підштовхнути. Пригадую, мені довелося провести кілька безсонних ночей, перш ніж я дійшла висновку, що треба надати їй цілковиту волю, аби вона робила тільки те, що наказувало їй серце.

Її велика проблема полягала в тому, що вона була жінкою ХХІІ сторіччя, яка жила лише на межі ХХІ, і дозволяла усім це бачили. Чи мусила вона розплачуватися за це? Безперечно. Але їй би довелося платити набагато більше, якби вона намагалася приборкати невтримність своїх почуттів. Тоді вона постійно переживала б, зневірювалася б, завжди непокоїлася б про те, «а що подумують інші», завжди казала б собі «спершу я повинна зробити справи, а вже потім віддаватися своїм мріям», завжди нарікала б на те, що «ідеальні умови не настають ніколи».

Усі прагнуть знайти собі досконалого вчителя; буває, що вчитель — людина, а проте його наука божественна, і зрозуміти це нелегко. Не треба змішувати професора з лекцією, ритуал з екстазом, того, хто передає символ, — із самим символом. Традиція прив'язана до зустрічі із силами життя, а не з людьми, які їх передають. Але ми слабкі: ми просимо, щоб *Мати* давала нам провідників, тоді як вона надсилає нам тільки сигнали, що вказують на дорогу, якою нам треба йти.

Тобто ми шукаємо собі пастухів замість прагнути до свободи! Дотягтися до найвищої енергії може кожен, але вона дуже далеко від тих, які перекладають свою відпо-

відальність на інших. Час, протягом якого ми перебуваємо на цій землі, священний, і ми повинні святкувати кожну його хвилину.

Важливість цього була цілком забута: забута настільки, що релігійні свята стали використовувати як нагоду піти на пляж, до парку, на лижну прогулянку. Ми вже не маємо ритуалів. Ми більше не вміємо перетворювати звичайні дії на священні маніфестації. Ми куховаримо, нарікаючи на втрату часу, тоді як могли б перетворювати любов на їжу. Ми працюємо, вважаючи роботу прокляттям Божим, тоді як повинні були б використовувати свої здібності на те, щоб знаходити втіху та розповсюджувати енергію *Матері*.

Атена носила на поверхні багатющий світ, який ми глибоко ховаємо у своїх душах, носила, не усвідомлюючи, що люди ще не готові відчувати свою справжню могутність.

Ми, жінки, коли шукаємо почуття, яке надихало б наше життя, або дорогу пізнання, завжди ототожнюємо себе з одним із чотирьох класичних архетипів.

Діва (і я маю тут на увазі не сексуальність) — жінка, яка здійснює свій пошук у стані цілковитої незалежності, й усе, чого вона навчається, це результат її спроможностей самостійно давати відповідь на всі виклики.

Мучениця використовує біль, капітуляцію і страждання як спосіб пізнати себе.

Свята знаходить у любові без меж, у спроможності нічого натомість не просити для себе справжній резон свого життя.

І нарешті *Відьма*: вона поривається до справжньої та необмеженої втіхи — і саме в такий спосіб виправдовує своє існування.

Атена була всіма чотирма водночас, тоді як зазвичай ми обираємо для себе тільки одну з цих жіночих архетипів.

Звичайно ж, ми можемо виправдати її поведінку, посилаючись на те, що всі, хто входить у стан трансу або екстазу, втрачають контакт із дійсністю. Але це неправда: фізичний світ і світ духовний — одне й те саме. Ми можемо відчувати Божественне в кожній порошинці, хоч це й не перешкоджає нам стирати її вологою губкою. Проте Божественне не зникає з чистої поверхні, воно лише трансформується в інші форми.

Атена мусила бути обачнішою. Коли я міркую над життям і смертю своєї учениці, то думаю, що мені варто трохи змінити свою манеру діяти.

Лейла Зайнаб,
64 роки, нумеролог

*А*тена? Яке цікаве ім'я! Погляньмо-но... Її *максимальне число* — дев'ять. Оптимістка, товариської вдачі, завжди виділяється з гущі натовпу. Люди мають тягтися до неї в пошуках розуміння, співчуття, великодушності, й саме тому їй треба бути дуже уважною, бо прагнення до популярності може вдарили їй у голову, і вона зрештою втратить більше, ніж здобула. Вона також має дбати про свою мову, а тому їй ліпше говорити те, що диктує їй здоровий глузд.

Що ж до її *мінімального числа*, то це — одинадцять. Думаю, вона палко прагне здобути якусь керівну посаду. Цікавиться темами містики, засобами якої вона хоче внести гармонію в середовище, що її оточує.

Але це входить у пряму суперечність із числом дев'ять, яке становить суму дня, місяця та року її народження, зведену до однієї цифри: вона завжди буде жертвою заздрощів, смутку, інтроверсії та рішень, ухва-

лених під впливом темпераменту. Їй треба також постійно стерегтися таких вібрацій: надмірної амбітності, нетерпимості, зловживання владою, екстравагантності.

З огляду на цей конфлікт, я порадила б їй присвятити себе чомусь такому, що не включає в себе емоційних контактів із людьми, — наприклад, знайти собі роботу в галузі інформатики або інженерної справи.

Вона померла? Пробачте. А що, зрештою, вона робила?

А й справді, що Атена робила? Атена займалася всім потроху, але якби хтось попросив її підсумувати зусилля свого життя, вона сказала б: я була жрицею, яка розуміється на силах природи. Якщо висловитися точніше, то вона була людиною, яка, з огляду на той простий факт, що їй не було чого втрачати або сподіватися від життя, ризикувала навіть тим, чим інші ніколи не ризикують, і зрештою розчинилася в тих силах, які начебто підкорила.

Вона працювала продавицею в супермаркеті, служила в банку, в компанії з продажу землі — й ніколи не переставала показувати себе жрицею, яка в ній жила. Я жив поруч неї цілих вісім років і заборгував їй це: зібрати докупи пам'ять про неї, її ідентичність.

Головна проблема, яка виникла переді мною, коли я став збирати всі ці свідчення, було переконати людей у тому, щоб вони дозволили мені користуватися їхніми справжніми іменами. Одні посилалися на те, що не бажають бути втягнуті в подібну історію, інші намагалися приховати свої погляди та свої почуття. Я всім пояснював, що мій справжній намір — домогтися, аби

всі причетні зрозуміли її ліпше, а ніхто не став би вірити анонімним свідченням.

А що кожен із тих, кого я розпитував, претендував на знання єдино правильної версії про ту або ту подію, хоч би якою малозначущою вона здавалася, то зрештою всі погодилися на мої умови. Прослуховуючи свої магнітофонні записи, я ще раз переконався в тому, що не існує речей абсолютних, усі вони залежать від того, як сприймає їх той або той. І найліпший спосіб пізнати самих себе часто полягає в тому, щоб довідатися, якими бачать нас інші.

Це зовсім не означає, що ми мусимо робити те, чого вони від нас чекають; але принаймні у такий спосіб ми зрозуміємо себе краще.

Отже, я був у боргу перед Атеною. Я повинен був зібрати докупи її історію. Записати її міф.

Саміра Р. Халіль,
57 років, господиня дому, мати Атени

Даруйте, але її звуть не Ате-
на. Її справжнє ім'я — Шеріна. Шеріна Халіль, дочка
улюблена, дуже бажана, дочка, яку так мріяли народити
для себе і я, і мій чоловік!

Але життя будує власні плани: коли доля буває до
нас надто великодушною, ми завжди наражаємося на
якусь обставину, що може розбити усі наші мрії вщент.

Ми жили в Бейруті в той час, коли всі вважали його
найгарнішим містом на Близькому Сході. Мій чоловік
був успішним промисловцем, ми одружилися з кохання,
щороку їздили до Європи, мали друзів, нас запрошували
на всі важливі світські раути, а одного разу я навіть
приймала у себе вдома президента Сполучених Штатів
Америки, ви це можете собі уявити? То були три неза-
бутні дні: протягом двох днів агенти секретної американсь-
кої служби перевіряли кожен куточок у нашому домі
(вони трудилися в нашому кварталі вже цілий місяць,
займаючи всі стратегічні позиції, наймаючи собі по-
мешкання, блукаючи повсюди, перевдягнені в жебраків

або в закоханих молодят). А на третій день, протягом двох годин, — бенкет. Ніколи не забуду тієї заздрості, яка світилася в очах наших друзів, тієї радості, яка опанувала нас, коли ми змогли побачити себе на фотографіях разом із наймогутнішим чоловіком планети.

Ми мали все, окрім того, чого нам найбільше хотілося, — своєї дитини. Її в нас не було.

Ми вдавалися до всіх засобів: давали обітниця, відвідували святі місця, прославлені своїми чудесами, консультувалися з лікарями, знахарями, приймали всякі ліки та пили еліксири й чудодійні трунки. Двічі я робила собі штучне запліднення, але обидва рази втрачала дитину. Другого разу втратила і свій лівий яєчник, і після того вже не змогла знайти жодного лікаря, який би зважився на авантюру подібного типу.

Саме тоді один із друзів, який знав про нашу ситуацію, запропонував єдиний можливий вихід: усиновити дитину. Він сказав, що має зв'язки в Румунії і що ця процедура багато часу не забере.

Через місяць ми взяли квитки на літак. Наш друг мав важливі ділові стосунки з диктатором, який у той час правив тією країною і чийого імені я не пам'ятаю (*Ніколае Чаушеску. — Прим. ред.*), тож ми мали змогу обминути всі бюрократичні перешкоди й відразу вирушили до центру всиновлення, який був у Сибіу, в Трансильванії. Там нас уже чекали в кав'ярні, де нам було запропоновано сигарети, мінеральну воду й уже підготовлені документи, — залишалось тільки вибрати дитину.

Нас привели до будинку для немовлят, де було дуже холодно, і я подумала: як вони можуть утримувати ці нещасні створіння в таких умовах? Моїм першим ін-

стинктом було всиновити всіх і перевезти їх до нашої країни, де стільки сонця й свободи, але то була, звісно, абсурдна ідея. Ми стали ходити між ліжечками, слухаючи дитячий плач і нажахані важливістю того рішення, яке мали прийняти.

Протягом більш як години ми з чоловіком не обмінялися жодним словом. Ми виходили, пили каву, викурювали по сигареті, потім поверталися — і так повторилося кілька разів. Я помітила, що жінка, яка відповідала за процедуру всиновлення, стала втрачати терпець, тож треба було негайно вирішувати; і в цю мить, підкоряючись інстинкту, який я наважуся назвати материнським, так ніби натрапила на дитину, яка мала бути моєю в цьому втіленні, але прийшла у світ через інше лоно, я показала пальцем на дівчинку.

Жінка, що відповідала за всиновлення, порадила нам не поспішати. Та сама, яка вже почала дратуватися, що ми думаємо так довго! Але я вже ухвалила своє рішення.

Тоді вона, з великою обережністю, щоб не вразити мої почуття (вона, певно, думала, що ми маємо зв'язки в найвищих ешелонах румунського уряду), прошепотіла так тихо, щоб мій чоловік не почув:

— Раджу вам ще подумати. Це дитина циганки.

Я відповіла їй, що культура не передається через гени, — дитина, якій ще не було й трьох місяців, буде моєю дочкою та дочкою мого чоловіка, і ми виховаємо її за своїми звичаями. Вона ходитиме в ту саму церкву, в яку ходимо ми, гулятиме на пляжі, де ми гуляємо, читатиме книжки, написані французькою мовою, навчатиметься в американській школі, в Бейруті. Крім того, я не

мала найменшого уявлення — та й тепер не маю — про культуру циган. Знаю тільки, що вони мандрують, не завжди миються, обманюють інших і носять сережки у вухах. Існує легенда, що вони мають звичай викрадати дітей, яких потім виховують у своїх таборах, але тут відбувалося протилежне: вони покинули свою дитину, щоб я могла взяти на себе піклування про неї.

Жінка ще зробила кілька спроб відрадити мене, але я вже підписувала папери й попросила чоловіка, щоб він зробив те саме. Коли ми повернулися до Бейрута, світ здався мені зовсім іншим: Бог подарував мені сенс життя, щоб я могла існувати, трудитися, змагатися в цьому падолі сліз. Ми мали тепер дитину, яка виправдає всі наші зусилля.

Шеріна росла розумною і вродливою — мабуть, усі батьки так кажуть, але, думаю, вона справді була дитиною винятковою. Одного вечора, коли їй уже виповнилося п'ять років, один із моїх братів сказав мені, що, якщо вона працюватиме за кордоном, ім'я завжди виказуватиме її походження, — і запропонував, щоб ми змінили його на таке, яке не говорить абсолютно нічого, як, наприклад, Атена. Безперечно, сьогодні я вже знаю, що Атена не тільки столиця однієї з країн, а й ім'я богині мудрості, інтелекту та війни.

Хоч, можливо, мій брат нічого цього не знав, а просто думав про ті проблеми, які може спричинити в майбутньому арабське ім'я, — він був причетний до політики, як і вся наша родина, і хотів захистити свою небогу від чорних хмар, що їх він, та й не тільки він, уже бачив на обрії. Але найдивовижніше те, що Шеріні припало до смаку звучання цього імені. Одного знаменного дня

вона й сама стала називати себе Атеною, і ніхто вже не зміг виштовхати це ім'я з її голови. Щоб зробити їй приємність, ми й самі стали так її називати, сподіваючись, що це її захоплення швидко минеться.

Чи буває так, що ім'я впливає на все життя особи? Бо минав час, нове ім'я Шеріни не виходило з ужитку, і зрештою ми призвичаїлися до нього.

Коли їй виповнилося дванадцять років, ми відкрили в ній несподіваний потяг до релігії — вона днювала й почувала в церкві, знала всі чотири Євангелії напам'ять, і це було водночас благословенням і прокляттям. У світі, в якому лінії розколу між прихильниками різних релігій дедалі поглиблювалися, я боялася за безпеку своєї дочки. Саме тоді Шеріна почала нам розповідати, так ніби то була звичайнісінька річ, що має багато невидимих друзів — янголів і святих, чиї образи вона бачила в церкві, коли ми туди приходили. Зрозуміло, всі діти світу бачать видіння, хоч рідко пам'ятають про них, після того як досягнуть певного віку. Так само діти мають звичай наділяти життям неживі речі, такі, як ляльки або плюшеві тигри. Але я стала помічати, що моя донька фантазує понад усяку міру, — відтоді як одного дня пішла забрати її зі школи, а вона сказала мені, що бачила «жінку в білому, схожу на Діву Марію».

Я вірю в існування янголів, звичайно ж, вірю. Я навіть схильна повірити в те, що янголи розмовляють із малими дітками, та коли вони приходять до людей дорослих, обставини змінюються. Я знаю цілу низку історій про пастухів і хліборобів, які запевняли, що бачили жінку в білому, — і це видіння потім зруйнувало їм життя, оскільки люди втрачають спокій, ганяючись

за чудесами, священники перебувають у стані постійної тривоги, а села перетворюються на центри паломництва, і зрештою бідлахи закінчують своє життя в монастирі. Тому я дуже стривожилася, коли зрозуміла, що ця історія тепер увійшла в наш дім; у своєму віці Шеріна мала би більше цікавитися макіяжем та манікюром, читанням пригодницьких романів або дитячими передачами на телеекрані. Щось негаразд було з моєю дочкою, і я вирішила проконсультуватися з фахівцем.

— Ви дарма хвилюєтесь, — сказав він мені.

Для педіатра, який спеціалізується на дитячій психології, як і для більшості лікарів, що цікавляться цими темами, невидимі друзі — то таке собі віддзеркалення снів, вони допомагають дитині відкривати свої задуми, виражати свої почуття, і в них нібито немає ніякої шкоди.

— А жінка в білому?

Він мені відповів, що, можливо, наша манера бачити та пояснювати світ не зовсім зрозуміла для Шеріни. Він запропонував нам поступово готувати ґрунт для того, щоб розповісти Шеріні про те, що її в дочерили. Як вважають ці фахівці, найгірше може статися тоді, коли вона довідається про все сама, — тоді весь світ може здатися їй обманом. Її поведінка може стати непередбачуваною.

Від тієї хвилини ми стали розмовляти з нею по-іншому. Я не знаю, чи людське створіння спроможне пам'ятати про те, що з ним відбувалося, коли воно було ще немовлям, але ми стали докладати всіх зусиль, аби показати їй, як ми її любимо і що їй немає потреби втікати в уявний світ. Вона повинна була зрозуміти, що її видимий світ прегарний, а батьки завжди готові захи-

стити її від будь-якої небезпеки, Бейрут — місто чудове, а його пляжі завжди осяяні сонцем і вирують людьми. Не вступаючи в безпосередню конфронтацію з «жінкою в білому», я тепер намагалася проводити якомога більше часу з дочкою, запрошувала її шкільних друзів до нас додому, не втрачала жодної нагоди, щоб дати їй зрозуміти, що ми її дуже любимо.

Ця стратегія дала свої результати. Мій чоловік часто бував у від'їздах, Шеріні його бракувало, і в ім'я любові я вирішила дещо змінити стиль його життя. Наші усамітнені розмови стали перетворюватися на веселу балаканину, яка відбувалася між батьком, матір'ю та дочкою.

Усе було добре, до тієї ночі, коли вона, плачучи, увійшла до моєї кімнати й сказала, що боїться, бо пекло вже близько.

Я була вдома сама-одна — чоловікові знову довелося кудись поїхати, і я подумала, що це й стало причиною її розпачу. Але пекло? Може, це те, що вони якраз вивчають у школі або в церкві? Я вирішила, що наступного дня піду поговорити з учителькою.

А тим часом Шеріна не переставала плакати. Я підвела її до вікна, показала їй на Середземне море за шибкою, осяяне повним місяцем. Сказала їй, що перед нашим будинком немає демонів, що там тільки зорі в небі та люди, які прогулюються по бульварах. Я сказала, щоб вона не боялася, щоб залишалася спокійною, але вона все плакала і тремтіла. Десь через півгодини, ніяк не можучи її заспокоїти, я й сама почала нервувати. Попросила її замовкнути, адже вона уже не дитина. Подумала, чи, бува, не почалася в неї перша менструація, й обережно запитала в неї, чи не бачила вона кров.

— Багато-багато крові.

Я знайшла трохи вати, попросила її лягти, щоб я змогла полікувати її «рану». Це пусте, завтра я їй усе поясню. Проте менструації в неї не було. Вона ще трохи поплакала, але, мабуть, дуже стомилася, бо швидко заснула.

А наступного дня кров полилася вже зранку.

Четверо людей були вбиті. Для мене то була лише одна із сутичок між племенами, до яких мій народ давно звик. А для Шеріни, схоже, це було взагалі нічим, бо вона навіть не згадала про свій учора́шній кошмар.

А тим часом, починаючи від того дня, пекло справді прийшло і триває ще й сьогодні. Того ж таки дня в автобусі було знайдено 26 мертвих палестинців — хтось помстився за тих убитих. А через двадцять чотири години стало вже неможливо ходити вулицями, постріли лунали з усіх боків. Школи позакривалися, Шеріну поквалітно відвели в дім однієї вчительки, і після того всі втратили контроль над ситуацією. Мій чоловік урвав свою подорож і повернувся додому, він цілими днями з ранку до вечора телефонував друзям з уряду, проте ніхто не міг сказати йому нічого такого, що мало б глузд. Шеріна чула стрілянину на вулицях, крики мого чоловіка в домі, проте — на мій превеликий подив — не зронила ні слова. Я весь час намагалася переконати її, що це скоро минеться, що скоро ми знову підемо гуляти на пляж, але вона відводила погляд і просила, щоб їй дали почитати якусь книжку чи послухати платівку. Тим часом як пекло все яскравіше розпалювало свої вогнища, Шеріна читала й слухала музику.

Не хочеться про це навіть згадувати, даруйте мені. Я не бажаю думати ані про ті погрози, які ми одержува-

ли, ані про те, хто мав рацію, а хто її не мав, котрі з них були винними, а котрі — невинними. Я знаю тільки, що через кілька місяців, якби комусь заманулося перетнути вулицю, то він мусив би найняти човен, допливти до острова Кіпр, пересісти там в інший човен і причалити в ньому на протилежному боці вулиці.

Ми практично не могли вийти з дому протягом майже цілого року, весь час чекаючи, коли ситуація нарешті поліпшиться, весь час вірячи в те, що це скоро минеться, що уряд візьме ситуацію в свої руки. Одного ранку, слухаючи платівку на своєму маленькому портативному програвачі, Шеріна зробила кілька танцювальних па й замуликала щось подібне до пісеньки з такими словами: «Це триватиме довго, довго і дуже довго».

Я хотіла її урвати, але чоловік схопив мене за лікоть — він дуже уважно слухав, сприймаючи слова своєї дитини з цілковитою серйозністю. Я так і не зрозуміла, чому це з ним сталося, і до сьогодні ми про той випадок жодного разу не згадували. Це табу між нами.

Наступного дня він несподівано розпочав приготування до нашого від'їзду, а вже через два тижні ми повантажилися на пароплав рейсом до Лондона. Згодом ми довідалися, що хоч конкретної статистики цих подій не існує, а проте відомо, що за перші два роки громадянської війни (*йдеться про 1974 і 1975 рр. — Прим. ред.*) загинуло близько 44 тисяч людей, 180 тисяч було поранено, тисячі втратили дах над головою. Потім бої тривали вже з інших причин, країна була окупована чужоземними військами, і пекло там не вщухло й сьогодні.

«Це триватиме довго, довго і дуже довго», — сказала тоді Шеріна. Святий Боже, на жаль, вона мала слушність.

Лукас Єссен-Петерсен,
32 роки, інженер, колишній чоловік Атени

Коли я вперше зустрів Атену, вона вже знала, що батьки її вдовочили. Вона мала тоді дев'ятнадцять років і вже наготувалася розпочати сварку в університетській кав'ярні, де одна із студенток, подумавши, що вона має британське походження (біла, з гладеньким волоссям, очі — іноді зелені, іноді сірі), досить несхвально висловилася на адресу Близького Сходу.

То був перший день університетських занять; студентська публіка була нова, ніхто нічого не знав про своїх колег. Але та дівчина підхопилася на ноги, схопила іншу за барки й заводала, мов божевільна:

— Расистка!

Я побачив нажаханий погляд дівчини, зацікавлені погляди інших студентів, які обернули голови, дивлячись, що там сталося. Оскільки я був студентом уже цілий рік, то відразу передбачив можливі наслідки: ви-

клик до ректора, розгляд скарг, можливість виключення, поліційне розслідування, офіційне звинувачення в расизмі й таке інше. Усі на цьому програли б.

— Стули пельку! — крикнув я, не усвідомлюючи, що кажу.

Я не знав жодної з двох дівчат. Я не вважаю себе спасителем світу, і якщо сказати правду, то подібні сутички чи навіть бійки поліпшують загальний тонус молоді. Але мій вигук і моя реакція були сильнішими за мене.

— Припини! — знову гукнув я, звертаючись до вродливої дівчини, яка вчепилася в шию другої дівчини, теж симпатичної.

Вона спопелила мене блискавичним поглядом. Але раптом щось змінилося. Вона всміхнулася — хоч і досі тримала пальці на горлі своєї колежанки.

— Ви забули сказати «будь ласка».

Усі засміялися.

— Припини, — сказав я тоном прохання. — Будь ласка.

Вона відпустила дівчину й рушила в моєму напрямку. Усі погляди стежили за її просуванням.

— А ви — людина вихована. Можливо, у вас знайдеться й сигарета для мене?

Я простяг їй пачку, і ми вийшли покурити на університетське подвір'я. Вона швидко перейшла від бурхливого гніву до цілковитої розслабленості й уже через кілька хвилин сміялася, говорила про погоду й запитувала, чи мені подобається той або той музичний гурт. Я почув, як в аудиторіях задзеленчав дзвоник, і з почуттям радісного піднесення знехтував заповідь, якої мене навчали протягом усього мого життя: дотримуватися дисципліни. Я стояв там і докладав усіх зусиль, щоб і далі підтриму-

вати розмову, так ніби не існувало більше ні університету, ні студентських бійок, ні буфету, ні вітру, ні холоду, ні сонця. Існувала лише дівчина з сірими очима, що стояла переді мною, базикаючи щось абсолютно нецікаве й непотрібне, але я був готовий стояти й слухати це базікання протягом усієї решти свого життя.

Через дві години ми разом пообідали. Через сім годин пішли до якогось бару, де їли та пили щось доступне для наших студентських бюджетів. Наші розмови торкалися дедалі змістовніших тем, і через небагато часу я вже знав практично все про її життя — Атена з усіма подробицями розповіла мені про своє дитинство, юність, мені навіть не довелося ставити їй запитання. Правда, згодом я довідався, що вона була такою з усіма; але в той день я почував себе так, ніби був тим єдиним чоловіком, якого вона обрала з усього чоловічого населення землі.

Вона приїхала до Лондона, рятуючись від громадянської війни, яка вибухнула в Лівані. Її батькові, який належав до християн-маронітів (*одне з відгалужень католицької церкви, яка хоч і підкоряється владі Ватикану, проте не вимагає від своїх священників цілібату й дотримується ритуалів, характерних для східної та православної церкви. — Прим. ред.*), погрожували смертю за його співпрацю з урядом, проте навіть це не могло примусити його вирушити на вигнання, аж поки Атена, підслухавши одну телефонну розмову, вирішила, що для неї настав час стати дорослою, узяти на себе відповідальність дочки й захистити тих, кого вона так любила.

Вона зімпровізувала танець, прикинулася, ніби перебуває в трансі (вона навчилася цього в коледжі, коли

вивчала там життя святих), і виголосила монолог. Я не уявляв собі, як дитина змогла домогтися, щоб люди дорослі ухвалили таке важливе рішення на підставі її дивного белькотіння, проте Атена запевнила мене, що саме так і сталося, батько був забобонний, а вона була абсолютно впевнена, що в такий спосіб рятує життя всієї родини.

Вони приїхали сюди як біженці, але не як жебраки. Ліванська спільнота розсіялася по всьому світу, батько швидко знайшов засіб відновити свою комерційну діяльність, і життя тривало. Атена мала змогу навчатися в добрих школах, відвідувала курси танців (це була її пристрасть) й обрала для себе інженерний факультет, коли здобула середню освіту.

Уже в Лондоні батьки повели її до одного з найдорожчих у місті ресторанів і, з усією обережністю, розповіли їй, що вони її вдовчерили. Вона прикинулася дуже здивованою, обняла їх і сказала, що ніщо не може вплинути на стосунки між нею та ними.

Але насправді один із друзів родини, у хвилину ненависті, уже назвав її «невдячною годованкою, ти навіть не справжня дочка своїм батькам і не вмієш як слід поводитися». Вона схопила попільничку й розбила кривдникові фізіономію, два дні, ховаючись, плакала, але потім змирилася з цим фактом. «Друг родини» залишився зі шрамом, походження якого нікому не міг пояснити, і розповідав, ніби на нього напали якісь розбишаки на вулиці.

Я запропонував їй зустрітися наступного дня. Вона відповіла мені навпростець, що вона дівчина, в неділю ходить до церкви і любовні пригоди її не цікавлять —

вона надто заклопотана, бо намагається читати все, що може, про ситуацію на Близькому Сході.

Тобто вона зовсім не мала вільного часу. Ані хвилини.

— Люди думають, кожна жінка тільки й мріє, щоб вийти заміж і народити дітей. І тобі, певно, здалося, з моєї розповіді, що я багато вистраждала у своєму житті. Але це не так, і ти не перший чоловік, який намагається заморочити мене балаканиною про те, що «захистить» мене від будь-якого лиха. Але згадай про те, що від часів античної Греції людей, які поверталися з поля битви, приносили додому на щитах, а сильніші поверталися самі, з рубцями від своїх ран. Я теж перебуваю на полі битви, відколи народилася, але я досі жива й не потребу, щоб хтось мене захищав.

Вона зробила паузу.

— Ти бачиш, яка я освічена?

— Дуже освічена, та коли ти нападаєш на когось слабшого, ніж ти, то відразу видно, що ти все ж таки потребуєш захисту. Ти могла б там зруйнувати всю свою університетську кар'єру.

— Твоя правда. Отже, я приймаю запрошення.

Від того дня ми стали зустрічатися регулярно, і чим ближчою вона мені ставала, тим більше я розумів самого себе — бо вона стимулювала мене показувати себе з найліпшої сторони. Вона не прочитала жодної книжки з магії чи езотеризму; казала, що все це вигадки диявола, а єдине спасіння в Ісусі та в Судному дні. Але вряди-годи висловлювала думки, які суперечили вченню Церкви.

— Христос був оточений жебраками, повіями, митарями, рибалками. Гадаю, цим він хотів показати, що іскра Божя жевріє в душі кожного й ніколи там не згасає.

І тоді, коли я зовсім спокійна, і тоді, коли дуже схвилювана, я відчуваю, як у мені все бринить в унісон з Усесвіттом. І тоді мені здається, я знаю те, чого я не знаю, — так ніби сам Бог веде мене за руку. Існують хвилини, коли я відчуваю, що мені відкривається все.

І відразу ж вибачливо казала:

— Це гріховні думки.

Атена завжди жила між двома світами: тим, що його вона відчувала як справжній, і тим, яким бачила його віра, якої її навчали.

Одного дня, після того як ми протягом цілого семестру вивчали рівняння, обчислення та будівельні конструкції всіх різновидів, вона сказала, що має намір покинути факультет.

— Але ж ти ніколи не згадувала про це в розмовах зі мною!

— Я про це боялася говорити навіть самій собі. Але сьогодні я була у своєї перукарки; вона працювала днями й ночами, щоб її дочка змогла закінчити курс із соціології. Дочка спромоглася закінчити навчання на факультеті і після того, як марно стукала в безліч дверей, влаштувалася працювати секретаркою у фірмі з виробництва цементу. Але навіть за таких обставин моя перукарка сьогодні кілька разів із гордістю повторила: «Моя дочка має тепер диплом». Більшість серед друзів моїх батьків і дітей друзів моїх батьків мають дипломи. Але це не означає, що вони працюють там, де їм хочеться, радше — зовсім навпаки, вони вступали до університету й закінчували його тому, що хтось, у ті часи, коли університети мали велику вагу, сказав, що людина, аби домогтися в житті успіху, повинна мати диплом. І світ

втрачає чудових садівників, пекарів, антикварів, камелотесів, письменників.

Я попросив її подумати ще, перш ніж ухвалити таке радикальне рішення. Але вона процитувала мені рядки з вірша Роберта Фроста:

Переді мною були дві дороги,
І я обрав ту, де менше людей,
У цьому — моя відмінність.

Наступного дня вона не прийшла на лекції. Коли ми після цього зустрілися, я запитав, що вона має намір робити.

— Вийти заміж. І народити дитину.

Я не сприйняв її слова як ультиматум. Мені було двадцять років, їй — дев'ятнадцять, і я подумав, що нам обом надто рано ухвалювати таке серйозне рішення.

Проте Атена була налаштована вкрай серйозно. І я постав перед вибором: чи втратити те єдине, що заповнило всі мої думки, — любов до цієї жінки, чи відмовитися від своєї свободи й усіх тих варіантів вибору, які обіцяло мені майбутнє.

Але, чесно кажучи, я довго не думав.

Отець Джанкарло Фонтана, 72 роки

Звісно, я неабияк здивувався, коли ці двоє ще дуже молодих людей прийшли до церкви й попросили їх обвінчати. Я трохи знав Лукаса Єссена-Петерсена, і того ж таки дня довідався, що його родина, яка походила з мало кому відомого дрібномаєтного дворянства, була категорично проти цього шлюбу. І не тільки проти шлюбу, а й проти церковної церемонії.

Батько Лукаса, посилаючись на неспростовні наукові аргументи, стверджував, що Біблія, яка лежить в основі всієї християнської релігії, насправді ніяка не книга — а просто колаж із 66 різних рукописів, причому нам невідомі ані справжні імена, ані біографії їхніх авторів; що між написанням першої та останньої з цих книг лежить відстань майже в тисячу років, тобто набагато більше, аніж їх минуло відтоді, як Америка була відкрита Колумбом. І що жодне створіння з тих, які живуть на нашій планеті, — від макак до птахів, не потребує десятків заповідей, щоб знати, як йому треба поводитися. Головне — дотримуватися законів природи, і світ перебуватиме в цілковитій гармонії.

Звичайно ж, я читав Біблію. Звичайно, трохи знаю про її історію. Але люди, які писали її, були інструментами Божественної мудрості, й Ісус дав нам набагато сильніший засіб організувати своє життя, аніж десять заповідей: любов. Птахи, макаки чи будь-які інші подібні творіння Господа підкоряються своїм інстинктам і роблять тільки те, що для них запрограмовано. Що ж до людини, то тут справи стоять набагато складніше, бо їй відома любов і ті пастки, які вона налаштовує.

Даруйте. Я, здається, знову збираюся виголосити проповідь, тоді як мені треба розповісти про свою зустріч із Лукасом та Атенією. Коли я розмовляв із хлопцем, — а я кажу «розмовляв», бо ми з ним не належимо до однієї віри, а тому я не можу прийняти від нього таїнство сповіді, — я довідався, що крім антиклерикалізму, який панував у його домі, там також було велике невдоволення тим фактом, що Атена — чужоземка. У мене виникло бажання попросити, щоб він принаймні процитував один уривок із Біблії, слова якого звернені не так до віри, як до звичайного здорового глузду людини: «Не погордуй едомцянином, бо він твій брат; не погордуй єгиптянином, бо ти чужинцем жив на його землі».

Прошу пробачення. Я знову почав цитувати Біблію, обіцяю надалі контролювати себе. Після розмови з хлопцем я провів щонайменше дві години з Шеріною — або Атенією, як вона попросила себе називати.

Атена завжди інтригувала мене. Від самого початку, коли вона почала ходити до моєї церкви, мені здавалося, що в її мозку давно сформувався твердий і очевидний намір: стати святою. Вона мені розповіла, що хоч її коханий про це й не знає, але незадовго до того, як у Бейруті ви-

бухнула громадянська війна, їй було видіння, дуже схоже на видіння святої Терези з Лізьє: вона побачила кров на вулицях. Ми можемо пояснити все це якоюсь травмою, пережитою в дитинстві або в ранній юності, але ми знаємо, що такий досвід, відомий під назвою «творча одержимість священним», переживають усі люди, в більших або менших масштабах. Зненацька, за якусь частку секунди, нас опановує відчуття, що все наше життя виправдане, наші гріхи прощено, а любов завжди сильніша за все й здатна остаточно перетворити нас.

Але в цю ж таки мить нас починає змагати страх. Цілком віддатися любові, незалежно від того, божественна це любов чи людська, означає відмовитися від усього — зокрема й від свого добробуту або своєї спроможності ухвалювати рішення. Це означає любити в найглибшому значенні цього слова. Насправді ми не бажаємо спасатися в той спосіб, який для нас обирає Бог: ми воліємо зберігати абсолютний контроль над усіма нашими кроками, цілком усвідомлювати свої рішення, самим обирати об'єкт свого поклоніння.

З любов'ю відбувається все інакше: вона приходить, оселяється в нас і все собі підпорядковує. Але тільки дуже сильні душі дозволяють їй себе підкорити, а Атена мала сильну душу.

Таку сильну, що могла по багато годин перебувати у стані глибоких медитацій. Вона мала великий хист до музики; мені розповідали також, що вона дуже добре танцює, та оскільки церква не дуже придатне місце для таких розваг, то вона мала звичай щоранку приносити сюди свою шестиструнну гітару й протягом певного часу співала для Святої Діви, перш ніж піти до університету.

Я досі пам'ятаю, як слухав її вперше. Я вже відслужив заутреню для тих небагатьох парафіян, які мають звичай рано прокидатися взимку, коли згадав, що забув забрати гроші з ящичка для пожертвувань. Повернувся до церкви й почув музику, яка примусила мене побачити все по-іншому, так ніби до навколишнього середовища доторкнулася рука янгола. В одному з кутків, у стані, схожому на цілковитий екстаз, дівчина віком приблизно двадцяти років грала на гітарі похвальні гімни, прикипівши поглядом до образу Непорочного Зачаття.

Я підійшов до ящичка з пожертвуваннями. Вона помітила мою присутність і перестала грати — але я ствердно кивнув головою, заохочуючи її грати далі. Потім сів на одну з лав, заплющив очі й став слухати.

У цю мить відчуття райського блаженства, «творча одержимість священним», здавалося, зійшли з неба. Ніби відчувши, що відбувається в моєму серці, вона стала вплітати в тишу звуки своєї музики та свого співу. У ті хвилини, коли вона замовкала й припиняла грати, я проказував свою молитву. Потім музика починала звучати знову.

Я мав таке відчуття, ніби переживаю незабутні хвилини свого життя — ті магічні хвилини, які ми починаємо осмислювати тільки тоді, коли вони вже проминули. Я цілком і повністю розчинився в них, у мене не було ані минулого, ані майбутнього, я жив тільки цим ранком, цією музикою, цим блаженством, цією несподіваною молитвою. Я увійшов у стан якогось божественного поклоніння, екстазу, вдячності за те, що я живу на цьому світі, що я пішов за своїм покликанням попри спротив своїх батьків. У простоті цієї невеличкої каплиці, у голосі дівчини, у ранковому світлі, яке все затоплювало, я

знову відчув, що велич Бога являє себе в простих речах. Після того, як я пролив багато сліз, і після того, що мені здалося вічністю, вона перестала грати. Я обернувся й побачив, що це одна з парафіянок. Від того дня ми стали друзями й щоразу, коли могли, разом прилучалися до блаженства її музики.

Але її намір вийти заміж мене вкрай здивував. Позаяк у наших взаєминах була певна інтимність, я запитав, чи уявляє вона собі, як її прийме родина майбутнього чоловіка.

— Погано. Дуже погано.

З великою обережністю я запитав у неї, чи не змушена вона вийти заміж під тиском якихось обставин.

— Ні, я не вагітна. Я ще дівчина.

Я запитав, чи вона вже повідомила своїх батьків, і вона сказала, що так, — реакцією був переляк, супроводжуваний слізьми матері та погрозами батька.

— Коли я приходжу сюди славити Святу Діву своєю музикою, я не думаю про те, що скажуть інші: я ділюся з нею лише власними почуттями. І відколи я стала спілкуватися з людьми, я завжди була такою; я ніби посудина, в якій має змогу виявляти себе Божественна Енергія. І ця енергія тепер вимагає від мене, щоб я народила дитину, аби дати їй те, чого не змогла мені дати моя мати по крові: захист і безпеку.

Ніхто не почуває себе в безпеці на цій землі, відповів я. У неї попереду ще довге майбутнє, в якому вона знайде час для того, щоб у ній проявилось чудо створення нового життя. Але Атена була сповнена рішучості.

— Свята Тереза не намагалася вчинити опір хворобі, яка на неї напала; навпаки, вона побачила в цьому знак своєї небесної слави. Свята Тереза була набагато молодша, ніж я, вона мала лише п'ятнадцять років, коли вирі-

шила піти в монастир. Її туди не прийняли, але вона не змирилася: вона вирішила поговорити про своє бажання безпосередньо з самим Папою — ви таке можете собі уявити? Поговорити з Папою! І вона досягла своєї мети. Це ж таки прагнення до небесної слави просить від мене чогось значно легшого і чогось значно приємнішого, ніж хвороба, — щоб я стала матір'ю. Якщо я довго чекатиму, я не зможу стати другом своїй дитині, різниця у віці буде дуже великою і спільних інтересів ми вже не знайдемо.

— Але ж ви будете не одна така, — правив своєї я.

Але Атена говорила далі, так ніби й не почула моїх слів:

— Я почуваю себе щасливою тільки тоді, коли думаю, що Бог існує і що він мене слухає. Цього не досить, щоб жити далі, й іноді усе втрачає для мене сенс. Я намагаюся вдавати веселість, якої в мене нема, приховую свій смуток, щоб не турбувати тих, котрі так мене люблять і так тривожаться за мене. А нещодавно мене навідала думка про самогубство. Увечері, перед тим як заснути, я довго розмовляю сама з собою, намагаючись відігнати цю думку геть, бо це було б виявом невдячності до всіх, втечею, цим я тільки додала б іще одну трагедію до тих, які уже існують на землі. Вранці я приходжу сюди поговорити з Святою Дівою, попросити, щоб вона прогнала демонів, з якими я розмовляю вночі. Досі це давало результат, але я починаю втрачати мужність. Я знаю, мені доручено місію, від якої я довго відмовлялася, але настав час, коли я повинна прийняти її. Це місія стати матір'ю, і я мушу виконати її, бо інакше збожеволію. Якщо я не зможу дати життя створінню, яке зростатиме в мені, то не зможу прийняти й те життя, яке відбувається поруч зі мною.

Лукас Єссен-Петерсен,
колишній чоловік Атени

Коли народився Віорель, мені щойно виповнилося 22 роки. Я вже не був студентом, який щойно одружився з колишньою колежанкою по факультету, я став чоловіком, що взяв на себе обов'язок утримувати родину. Величезна відповідальність важким тягарем лягла на мої плечі. Мої батьки, що навіть не прийшли на весілля, обумовлювали можливість будь-якої фінансової допомоги моїм розлученням і правом опікунства над дитиною (точніше кажучи, це батько поставив мені такі умови, а щодо матері, то вона часто телефонувала мені, плачучи, казала, що я збожеволів, але їй дуже хотілося б обняти свого онука). Я сподівався, що коли вони нарешті зрозуміють, як я кохаю Атену, зрозуміють, що я твердо вирішив жити з нею, то цей опір припиниться.

Але він не припинявся. І тепер я мусив думати, як мені забезпечити дружину та сина. Я пішов зі свого інженерного факультету. Зателефонував батько, він то погрожував, то намагався напутити мене на розум лагідними умовляннями. Сказав, що коли я не відмовлюся від своїх

намірів, то він позбавить мене спадщини, та якщо я повернуся в університет, він розгляне можливість «іноді допомагати мені» — так він висловився. Але я відмовився; романтичний світогляд молодості вимагає, щоб ми ніколи не відступали від своїх радикальних позицій. Я сказав йому, що спроможний розв'язати свої проблеми сам.

Перед тим як мав народитися Віорель, Атена подбала про те, щоб я міг ліпше сам себе зрозуміти. І це сталося не через наші сексуальні стосунки, — які були дуже сором'язливими, мушу признатися, — а через музику.

Музика існує відтоді, як існують люди, так пояснили мені пізніше. Наші пращури, які мандрували від печери до печери, не могли переносити багато речей, але сучасна археологія доводить, що, крім невеликих запасів їжі, в їхньому багажі завжди був присутній якийсь музичний інструмент, здебільшого бубон або барабан. Музика покликана не тільки втішати чи розважати нас, вона є чимось значно більшим. Це — ідеологія. Людину завжди можна зрозуміти, знаючи, яку музику вона слухає.

Дивлячись, як Атена танцює, коли вона була вагітна, слухаючи, як вона грає на гітарі, щоб дитина заспокоїлася й зрозуміла, що її люблять, я став дозволяти, щоб її манера бачити світ заразила й моє життя. Коли Віорель народився, перше, що ми зробили, принісши його додому, це дали йому прослухати адажію з творів Альбініні. Коли між нами виникала сварка, то саме сила музики — хоч я не бачу ніякого логічного зв'язку між першим і другим, крім хіба що життєвого прикладу хіппі, — допомагала нам спільно долати будь-які проблеми або труднощі.

Але ця романтика не могла допомогти нам знайти певний спосіб добування грошей. Позаяк я не вмів гра-

ти на жодному інструменті, то був неспроможний навіть розважати відвідувачів у якому-небудь барі, і зрештою найнявся стажером в одну архітектурну фірму, де мав робити структурні обчислення. Платили мені по годинно, але так мало, що я мусив виходити з дому ще вдосвіта, а повертатися пізно ввечері. Я майже не бачив сина — бо він спав — і майже не мав змоги поговорити або покохатися зі своєю дружиною, яка була перевтомлена. Протягом усієї ночі я себе запитував: коли ж нарешті нам пощастить поліпшити своє матеріальне становище й жити гідно, як ми того заслуговуємо? Хоч я й погодився з Атеною, коли вона говорила, що диплом непотрібний у більшості випадків, проте в інженерній справі (а також у юриспруденції або в медицині, наприклад) певний обсяг технічних знань має фундаментальне значення, бо інакше ми можемо піддати небезпеці життя інших людей. А мені довелося урвати своє навчання професії, яку я обрав, відмовитися від своєї мрії, яка була для мене дуже важливою.

Між нами почалися сварки. Атена нарікала, що я мало приділяю уваги дитині, що їй потрібен батько, що якби йшлося тільки про те, щоб її народити, то вона могла б зробити це й сама, не створюючи для мене стількох проблем. Не раз я гримав дверима і йшов прогулятися, вигукуючи, що вона мене не розуміє, що я також не розумію, як я міг погодитися на таке «божевілля» — народити дитину в двадцять років, коли ми не можемо забезпечити собі бодай скромні фінансові умови життя. Поступово ми зовсім перестали кохатися, поперше, внаслідок постійної перевтоми, а по-друге, тому, що завжди були роздратовані одне одним.

Я все глибше западав у стан депресії, мені не давало спокою відчуття, що жінка, яку я кохаю, використовує мене у своїх цілях і маніпулює мною. Атена бачила, в якому стані я перебуваю, бачила моє відчуження, але замість допомогти мені вирішила спрямувати всю свою енергію на Віореля та музику. Місцем моєї втечі стала для мене робота. Вряди-годи я розмовляв зі своїми батьками, щоб знову почути одну й ту саму історію — мовляв, «вона народила дитину для того, щоб утримати тебе при собі».

З другого боку, її релігійність дуже посилилася. Вона відразу зажадала охрестити дитину й сама обрала для неї ім'я — Віорель, румунського походження. Думаю, що — можливо, крім кількох іммігрантів — ніхто в Англії не носить ім'я Віорель, але я поставився до цієї витівки як до творчого експерименту і зрозумів, що в такий спосіб вона захотіла встановити дивний зв'язок з минулим, у якому майже не жила, — з тими днями, коли перебувала в сирітському притулку, в Сибіу.

Я намагався примиритися з усім, але мене все більше опановувало відчуття, що я втрачаю Атену через дитину. Наші сварки ставали дедалі частішими, вона стала погрожувати, що піде з дому, бо вважала, що Віорель нахапається негативної енергії з наших суперечок. Якось уночі, після однієї з таких погроз, я сам утік з дому, думаючи, що повернуся після того, як заспокоюся бодай трохи.

Я йшов по нічному Лондону в невідомому напрямку, проклинаючи життя, яке для себе обрав, дитину, яку погодився прийняти, жінку, котра, здавалося, втратила будь-який інтерес до моєї присутності. Я зайшов до першого бару, який мені трапився, біля однієї зі станцій метрополітену й випив чотири порції віскі. Коли бар зачинився об

одинадцятій вечора, я пішов до крамнички, з тих, які відчинені до самого ранку, купив ще віскі, сів на лаву на одній із площ і став пити далі. До мене наблизився гурт молоді, один із них зажадав, щоб я віддав їм пляшку з рештками віскі, я відмовився, й вони мене відколони́мали. Поліція з'явилася відразу, й усіх нас відвели на дільницю.

Мене відпустили відразу по тому, як я дав свідчення. Природно, я нікого не став звинувачувати, сказав, що це була суто випадкова суперечка, бо інакше мені довелося б провести кілька місяців свого життя в судах, куди мене щодня викликали б як жертву нападу. Коли я вже наготувався вийти, я почув себе таким п'яним, що впав на стіл одного з інспекторів. Той розізлився, але замість затримати мене за неповагу до властей він просто виштовхав мене за двері.

Там стояв один із тих, котрі мене били. Він подякував мені за те, що я не висунув проти них звинувачення. Сказав, що я весь обляпаний грязюкою та кров'ю і мені слід би перевдягтися, перш ніж я повернуся додому. Тоді я, несподівано для самого себе, попросив його зробити мені ласку: щоб він вислухав мене, бо я відчував величезну потребу виговоритися.

Протягом години він мовчки вислуховував мої нарікання. Насправді я розмовляв не з ним, а з самим собою, із хлопцем, у якого ще все життя було попереду, була кар'єра, яка могла стати блискучою, була родина, чії зв'язки могли відкрити чимало дверей, і який тепер був схожий на одного з жебраків Гемпстеда (*один із кварталів Лондона. — Прим. ред.*), п'яний, стомлений, пригнічений, без грошей. І все через жінку, яка навіть перестала мене помічати.

Закінчивши свою розповідь, я ніби краще усвідомив ситуацію, в якій опинився, коли обрав для себе таке життя, вірячи, що кохання може врятувати все. А це неправда: іноді воно приводить нас на край провалля, з тим ускладненням, що ми тягнемо туди за собою й кохану людину. Отже, виходило, що я міг занапастити не тільки власне життя, а й життя Атени та Біореля.

У ту хвилину я кілька разів повторив подумки, що я чоловік, а не хлопчик, який народився в золотій колісці, і що я зумію з гідністю дати раду всім тим нещастям, які на мене звалилися. Я повернувся додому. Атена вже спала, тримаючи дитину в обіймах. Я прийняв ванну, вийшов, щоб викинути брудний одяг у сміттєвий бак на вулиці, й ліг спати, на диво спокійний і тверезий.

Наступного дня я сказав, що хочу розлучитися з нею. Вона запитала, чому я так вирішив.

— Тому що я тебе кохаю. І люблю Біореля. Але зараз я тільки те й роблю, що звинувачую вас двох за те, що мені довелося відмовитися від своєї мрії стати інженером. Якби ми бодай трохи зачекали, усе могло б скластися зовсім інакше, але ти думала тільки про свої плани — забувши включити мене до них.

Атена ніяк не зреагувала, так ніби вже чекала того, що я їй сказав, або підсвідомо підштовхувала мене на це.

Моє серце облилося кров'ю, бо я сподівався, що вона попросить мене залишитися. Але вона здавалася спокійною, стриманою і, схоже, турбувалася тільки тим, щоб хлопчик не почув нашу розмову. Саме в ту мить я остаточно переконався в тому, що вона ніколи мене не кохала і я був для неї лише інструментом здійснення її божевільної мрії народити дитину у дев'ятнадцять років.

Я сказав, що вона може залишити собі дім і меблі, але вона відмовилася: вона поживе якийсь час у матері, знайде собі роботу і найме власне помешкання. Вона мене запитала, чи зможу я надавати фінансову допомогу Віорелю. Я сказав, що так.

Я підвівся, подарував їй останній і довгий поцілунок, знову став наполягати, щоб вона залишилася тут, але вона знову повторила, що піде до матері, як тільки спакує речі. Я оселився в дешевому готелі і щовечора чекав, коли вона мені зателефонує й попросить повернутися, розпочати нове життя, — я був навіть готовий і далі жити життям колишнім, якщо буде треба, бо, живучи тепер далеко від них, я чітко собі усвідомив, що у світі немає нічого важливішого для мене, як моя дружина і мій син.

Через тиждень я нарешті дочекався її телефонного дзвінка. Але вона лише повідомила мене, що нарешті перевезла свої речі й повертатися не збирається. Через два тижні я довідався, що вона винайняла невеличку мансарду на вулиці Басет, де мала намір щодня підійматися сходами на три поверхи з дитиною на руках. Минуло ще два місяці, й ми підписали всі необхідні папери.

Моя справжня родина покинула мене назавжди. А в тій родині, де я народився, мене зустріли з розкритими обіймами.

Відразу після нашого розлучення й після тих глибоких страждань, які я пережив потім, я запитав себе, а чи справді моє рішення не було помилковим і безвідповідальним, властивим для людей, котрі в юності прочитали багато романів про кохання і сповнилися бажанням подолати будь-які труднощі, але повторити у своєму житті міф про Ромео та Джульєтту. Коли біль

притих — а для цього існують лише одні ліки — тривалість часу, я зрозумів, що доля дозволила мені зустріти ту єдину жінку, яку я був спроможний кохати протягом усього свого життя. Кожна секунда, проведена з нею поруч, була варта того, щоб її прожити, і попри все те, що сталося, я повторив би кожен свій крок, якби мені пощастило повернутися в той період свого життя.

Але час не тільки підлікував мої рани, а й дозволив мені відкрити цікаву річ: виявляється, що протягом життя можна кохати не одну жінку. Я одружився знову, я щасливий поруч зі своєю новою дружиною і не можу собі уявити, як би зміг жити без неї. Але це не примушує мене відмовитися від того життя, яке я вже прожив, тим більше що я виявив досить обачності й ніколи не намагався порівнювати між собою два свої досвіди; бо неможливо виміряти кохання, як ми вимірюємо довжину вулиці або висоту будинку.

Крім того, залишилося щось дуже важливе від моїх стосунків з Атенією: це син, її велика мрія, про яку вона відверто розповіла мені, перед тим як ми вирішили побратися. Я маю тепер іншу дитину, яку народила мені моя друга жінка, і тепер я набагато ліпше підготовлений до всіх радощів і труднощів батьківства, аніж був дванадцять років тому.

Під час однієї з наших зустрічей, коли я прийшов забрати Віореля, щоб він провів вихідні зі мною, я наважився торкнутися дуже болючої для мене теми: я запитав, чому вона була такою спокійною, коли я сказав їй про своє бажання розлучитися.

— Бо я вчилася страждати мовчки протягом усього свого життя, — відповіла вона.

І лише тоді обняла мене й пролила всі ті сльози, які хотіла б виплакати в той день.

Отець Джанкарло Фонтана

Я побачив, як вона прийшла до заутрені, як завжди, з дитиною на руках. Я знав про труднощі, які вони переживали, але до того ранку все це не виходило за межі нормальних подружніх непорозумінь, і я сподівався, що рано чи пізно вони будуть подолані, адже обоє вони були людьми, які випромінювали Добро у простір навколо себе.

Уже рік, як вона не приходила грати вранці на гітарі й славити Святу Діву; вона присвятила себе турботам про Віореля, якого я мав честь охрестити, хоч не пам'ятаю жодного святого з таким ім'ям. Але вона приходила на службу Божу щонеділі, й ми завжди розмовляли з нею по закінченні, коли парафіяни вже розходилися. Вона казала, що я її єдиний друг; колись ми спільно вшановували Всевишнього, але тепер вона хотіла ділитися зі мною своїми земними труднощами.

Вона любила Лукаса більше, ніж будь-якого іншого чоловіка, з тих, які їй зустрічалися; він був батьком її дитини, людиною, яку вона обрала, щоб розділити з

нею своє життя, чоловіком, який відмовився від усього й знайшов у собі мужність створити родину. Коли в них почалися непорозуміння, вона намагалася дати йому зрозуміти, що це тимчасове, адже вона мусить присвятити себе дитині, хоч і не має найменшого наміру розпещувати її; потім вона перестане приділяти синові стільки уваги, щоб він навчився самостійно відповідати на виклики життя. Після цього вона знову стане дружиною й жінкою, якою він її знав під час їхніх перших зустрічей, й можливо, кохатиме його ще палкіше, бо тепер ліпше усвідомлюватиме обов'язки та відповідальність зробленого нею вибору. Проте, попри її зусилля, Лукас відчував себе покинутим; вона розпачливо намагалася розділити себе між ними двома, проте завжди була змушена обирати — і в такі хвилини, без тіні сумніву, вона обирала Біорея.

Спираючись на свої скромні знання в галузі психології, я сказав їй, що мені не вперше доводиться вислуховувати такі зізнання і що чоловіки, як правило, почувують себе покинутими за таких обставин, але це минеться; я вже не раз допомагав людям долати подібні труднощі раніше, розмовляючи зі своїми парафіянами. В одній із таких розмов Атена визнала, що, можливо, вона трохи поквапилася, романтичне прагнення стати молодою матір'ю не дозволило їй побачити ті суворі випробування, які молодим батькам доводиться долати після народження дитини. Але було вже пізно жалкувати й розкаюватися.

Вона запитала, чи не міг би я поговорити з Лукасом — який ніколи не приходив до церкви, чи тому, що не вірував у Бога, чи тому, що волів у неділю вранці при-

ділити більше уваги своєму синові. Я пообіцяв їй зробити це, якщо він прийде до мене власною охотою. Та коли Атена вже збиралася попросити його про це, між ними вибухнула велика сварка і чоловік пішов із дому.

Я порадив їй зберігати терпіння, проте вона почувала себе глибоко скривдженою. Її вже раз були покинули в дитинстві, й уся та ненависть, яку вона відчувала до своєї кривної матері, тепер перейшла на Лукаса — хоча згодом, наскільки мені відомо, вони знову стали добрими друзями. В уявленні Атени, порвати родинні узи було найтяжчим гріхом із тих, які людина могла вчинити.

Вона й далі приходила до заутрені в церкву, але відразу поверталася додому — бо тепер їй не було на кого залишити сина, а під час служби малий дуже плакав, заважаючи іншим вірним зосередитися на молитві. В одну з тих рідкісних хвилин, у які ми змогли перекинутися кількома словами, вона сказала мені, що працює в банку, винайняла собі помешкання й попросила, щоб я не турбувався за неї; «батько» (вона перестала називати свого чоловіка на ім'я) виконує свої фінансові зобов'язання.

Та ось настала та фатальна неділя. Я знав про те, що відбулося протягом тижня, — мені розповів про це один із парафіян. Я не спав кілька ночей, просячи, щоб якийсь янгол просвітив мене, підказав, як мені бути: чи й далі виконувати свій обов'язок перед церквою, чи віддати перевагу своєму обов'язку перед людьми. Проте янгол так і не прилетів, і тоді я сконтактувався з вищим представником церковної влади, і той сказав мені, що церква житиме тільки тоді, коли неухильно виконуватиме свої догми, — якби ми робили винятки, то заги-

unz ou cekt p n s
le t de fuzuz fut
buzle a charact
pout tout Sur padus
d/z/ potence
toume la figure

нули б іще в Середні віки. Я точно знав, що відбудеться, хотів був зателефонувати Атені, але вона не залишила мені свій новий телефонний номер.

Того ранку руки в мене тремтіли, коли я підняв облатку, щоб освятити хліб. Проказав слова, що їх навчила мене тисячолітня традиція, скориставшись владою, якою наділили мене апостоли, передаючи її від покоління до покоління. Але мої думки відразу повернулися до дівчини з дитиною на руках, такої схожої на Діву Марію, чудо материнства й любові в покинутості й самоті, котра стала в чергу, як це завжди робила, й повільно підходила до мене, щоб узяти святе причастя.

Я подумав, що більша частина присутньої тут конгрегації знала, що відбувається. І всі дивилися на мене, чекаючи моєї реакції. Я побачив себе в оточенні праведників, грішників, фарисеїв, священнослужителів Синедріону, апостолів, учнів, людей доброї і людей злої волі.

Атена зупинилася переді мною й зробила те, що робила завжди: заплющила очі й розтулила рот, щоб прийняти тіло Христа.

Тіло Христове залишалося в моїх руках.

Вона розплющила очі, не розуміючи, що відбувається.

— Потім поговоримо, — прошепотів я їй.

Але вона не зрушила з місця.

— За тобою в черзі стоять люди. Потім поговоримо.

— А в чому, власне, річ? — усі ті, хто стояв за нею, могли почути її запитання.

— Потім поговоримо.

— Чому ви не дали мені причастя? Чи ви не розумієте, що ви принизили мене на очах у всіх? Чи з мене не досить того, що я вже пережила?

— Атено, Церква забороняє давати святе причастя особам, які розлучилися. Ти підписала на тижні папери про своє розлучення. Поговоримо потім, — повторив я ще раз.

А що вона стояла нерухомо, то я подав знак тому, хто стояв за нею, щоб він обійшов її збоку. Я й далі роздавав причастя, поки останній парафіянин не одержав його від мене. Але не встиг я повернутися до вітваря, як почув той голос.

То вже не був голос дівчини, яка співала, щоб віддати хвалу Святій Діві, яка обговорювала зі мною свої плани, яка з таким хвилюванням розповідала мені про те, що вона довідалася про життя святих, яка мало не плакала, згадуючи про труднощі свого подружнього життя. То був зойк тварини, пораненої, приниженої, чиє серце розривалося від ненависті.

— Нехай буде прокляте це місце! — проказав той голос. — Нехай будуть прокляті ті, котрі ніколи не дослухалися до слів Христа і перетворили його послання на споруди з каменю. Адже Христос сказав: «Прийдіть до Мене змучені горем, і Я полегшу ваш біль». Я змучена горем, я поранена, а мені не дозволяють прийти до Нього. Сьогодні я зрозуміла, що Церква перекрутила Його слова: прийдіть до Мене ті, хто підкоряється нашим правилам, а змучені горем нехай лишаються там, де вони є!

Котрась із парафіянок у першому ряді крикнула, щоб вона замовкла. Але я хотів її чути, мені треба було її чути. Я обернувся й став перед нею, похиливши голову, — то було єдине, що я міг зробити.

— Присягаюся, ноги моєї більш не буде в жодній церкві. Мене покинула ще одна родина, й тепер ідець-

ся не про труднощі з грішми і не про незрілість людей, які одружуються надто рано. Нехай будуть прокляті всі ті, котрі зачиняють двері перед матір'ю з дитиною! Ви не кращі за тих, котрі не прийняли Святе Сімейство, не кращі за тих, котрі зреклися Христа тоді, коли Він найбільше потребував друга!

І, напівобернувшись, пішла геть, ридаючи, з дитиною на руках. Я закінчив службу, дав останнє благословення й пішов відразу до ризниці — в ту неділю я не мав найменшого бажання ані брататися з вірними, ані вести марні розмови. У ту неділю переді мною постала тяжка філософська дилема: мені довелося обирати між пошаною до своєї інституції і пошаною до слів, на яких ця інституція була створена.

Я вже старий, Бог може забрати мене щохвилини. Я зберігаю вірність своїй релігії і вважаю, що, попри всі її помилки, вона щиро прагне виправитися. Проминуть ще десятки, а може, й сотні років, але настане день, коли вона братиме до уваги тільки любов, тільки слова Христа: «Прийдіть до Мене змучені горем, і Я полегшу ваш біль». Я присвятив усе своє життя священнослужінню і жодної секунди ніколи не жалкував, що обрав для себе таку професію. Але бувають хвилини — як ті, що їх мені довелося пережити в ту неділю, — коли я, хоч і не сумніваюся в вірі, починаю сумніватися в людях.

Тепер я знаю, що сталося з Атеною, і запитую себе: чи все почалося саме тоді, чи воно вже існувало в її душі? Я думаю про багатьох Атен і про багатьох Лукасів цього світу, які розлучаються і через те не допускаються до таїнства Євхаристії, і їм залишається тільки споглядати Христа, стражденного і розп'ятого, і слухати Його

слова, які, проте, не завжди збігаються із законами Ватикану. У небагатьох випадках такі люди поривають усі зв'язки з Церквою, але більшість і далі відвідують недільну месу, бо вони призвичаїлися до цього, хоч і знають, що чудо перетворення хліба й вина на тіло та кров Господа для них заборонене.

Я думаю про те, що, коли Атена вийшла з церкви, вона могла зустріти Ісуса. І, плачучи, кинутися Йому в обійми, розгублена й спантеличена, просячи, щоб Він пояснив їй, чому її не допустили до святого таїнства лише через підпис, який вона поставила на папері, тобто річ, що не має анінайменшої ваги в плані духовності і яка може цікавити лише нотарів і податкову інспекцію.

І Ісус, дивлячись на Атену, либонь, відповів би їй так:

— Не дивуйся, дочко моя, вони не допускають і Мене. Уже давно для Мене немає місця у християнських храмах.

Павло Подбельський,
57 років, квартирновласник

Ми з Атеною мали дещо спільне: обоє були біженцями, які втекли від війни, обоє переїхали до Англії ще дітьми, хоч від часу моєї втечі з Польщі минуло вже понад півсотні років. Ми обоє знали, що хоч біженці й потрапляють у зовсім нові обставини, але свої традиції вони зберігають і на вигнанні — утворюють свої громади, мова й релігія залишаються живими, люди намагаються захищати одне одного в середовищі, яке завжди буде для них чужим.

Але якщо традиції зберігаються, то бажання повернутися слабе. Проте воно має зберігатися живим у наших серцях, у вигляді надії, якою нам приємно себе обманювати, але яка ніколи не буде реалізована на практиці. Я ніколи не повернуся жити до свого Ченстохова, а вона та її родина ніколи вже не повернуться до Бейрута.

Саме почуття цієї солідарності спонукало мене здати їй у найми мансарду мого триповерхового будинку на вулиці Басет — я зробив це всупереч своєму звичаю, бо я волію мати пожильців, у яких немає дітей. Я вже був припустився цієї помилки раніше, і з цього виникли дві про-

блеми: я нарікав на той гамір, який вони здійснювали вдень, а вони нарікали на той шарварок, який я влаштовував уночі. Обидва види надто голосних звуків мали своє коріння у священних елементах, — то були плач і музика, — та позаяк вони належали до двох абсолютно різних світів, то примирити їх між собою було неможливо.

Я повідомив її про цю обставину, але вона не стала зі мною сперечатися і сказала, що я можу не турбуватися щодо її дитини: вдень вона перебуває в домі діда. А це помешкання зручне для неї, бо розташоване неподалік від банку, де вона працює.

Але попри мої застереження, попри те, що спочатку вона мужньо терпіла всі незручності, через тиждень пролунав дзвінок у мої двері. То була вона, з малим на руках:

— Мій син не може заснути. Може, бодай сьогодні ви зробите музику трохи тихшою?

Усі, хто був у залі, обернули до неї голови.

— А це що таке?

Дитина, яка трималася ручками за її шию, відразу перестала плакати, так ніби була здивована не менше за матір, коли побачила гурт людей, які раптово перестали танцювати.

Я натиснув кнопку паузи, щоб зупинити касету, подав їй знак рукою, щоб вона увійшла, а тоді знову увімкнув звук, щоб не уривати ритуал. Алена сіла в одному з кутків зали, заколисуючи на руках дитину, побачивши, що вона відразу заснула, попри гуркіт барабану та дзенькіт металу. Вона висиділа всю церемонію й пішла тоді, коли всі інші гості стали також розходитися, і — як я й передбачив — подзвонила в мої двері наступного ранку, перед тим як піти на роботу.

— Ви можете не пояснювати мені те, що я бачила вчора: я знаю, що означає, коли люди танцюють із заплющеними очима, бо й сама так часто роблю, це єдині хвилини миру та спокою, які я переживаю у своєму житті. Перед тим як стати матір'ю, я мала звичай ходити на танцювальні майданчики з чоловіком та друзями; там я також бачила, як люди танцюють із заплющеними очима, одні це роблять тільки для того, щоб справити враження на інших, інші — щоб відчутти, як їх рухає якась могутня сила. І відтоді як я стала розуміти, чого прагнуть ці люди, я також знайшла в танці спосіб поєднувати себе з чимось сильнішим, чимось могутнішим, аніж я. Але скажіть мені, будь ласка, що то була за музика?

— Ви маєте якісь плани на неділю?

— Нічого особливого. Маю намір погуляти з Віорелем у Риджентс-парку, трохи подихати чистим повітрям. Я матиму ще багато часу для того, щоб подумати про свій розпорядок денний, — а на цьому етапі свого життя я волію жити за денним розпорядком свого сина.

— Отже, я піду з вами.

За два дні до нашої прогулянки Атена прийшла, щоб бути присутньою на ритуалі. Дитина заснула вже через кілька хвилин, а вона лише дивилася, нічого не кажучи, на рух, який відбувався навколо неї. Хоч вона сиділа нерухомо на дивані, я певен, що її душа танцювала.

У неділю пополудні, коли ми прогулювалися в парку, я попросив, щоб вона звернула пильну увагу на все, що вона бачить і чує: на листя, яке тріпотіло на вітрі, на збрижену хвилями поверхню озера, на щебетання пташок, на гавкіт собак, на крики дітей, які бігали туди-сюди, мовби підкоряючись дивній логіці, незрозумілій для дорослих.

— Усе рухається. І все рухається в певному ритмі. І все, що рухається в певному ритмі, створює звук; це відбувається тут і в будь-якому місці світу в даний момент. Наші предки помічали те саме, коли намагалися сховатися від холоду у своїх печерах: речі рухалися і створювали звуки.

Перші люди, певно, дивилися на все це зі страхом, а потім із побожною шанобливістю: вони розуміли, що в такий спосіб Найвище Буття хоче увійти з ними в контакт. Вони намагалися наслідувати звуки та рухи, що відбувалися навколо них, у надії сконтактуватися з цим Найвищим Буттям: саме тоді й народилися танець та музика. Кілька днів тому ви мені сказали, що, танцюючи, ви ніби спілкуєтеся з чимось значно могутнішим, аніж ви.

— Коли я танцюю — я жінка вільна. А точніше кажучи, я вільний дух, який може ширяти над Усесвітом, спостерігати теперішнє, вгадувати майбутнє, перетворюватися на чисту енергію. І це дає мені величезну втіху, наповнює мене радістю, яка виходить далеко за межі всього того, що я вже пережила і що мені ще доведеться пережити впродовж свого існування.

У моєму житті був період, коли я була сповнена рішучості стати святою — хвалити Бога через музику та рухи свого тіла. Але ця дорога тепер для мене назавжди закрыта.

— Яка дорога для вас закрыта?

Вона поклала дитину в дитячий візочок. Я побачив, що вона не хоче відповідати на моє запитання, й повторив його ще раз. Коли уста стуляються, то це знак, що зараз буде сказано щось дуже важливе.

Без ніякого хвилювання, так, ніби доля вимагала від неї, щоб вона мовчки терпіла всі перешкоди, які ставитиме перед нею життя, вона розповіла мені про

випадок у церкві, коли священник — і, певно, її єдиний друг — відмовився дати їй святе причастя. Розповіла й про прокляття, яке виголосила в ту хвилину, й назавжди покинула католицьку церкву.

— Святим є той, хто вміє з гідністю прожити своє життя, — сказав я їй. — Досить зрозуміти, що всі ми тут із якоїсь причини, і досить підкоритися їй. Тоді ми зможемо сміятися з наших великих чи невеликих страждань і топтати ряст без страху, усвідомлюючи, що кожен наш крок наповнений сенсом. Ми зможемо дозволити, щоб нас вело світло, яке випромінює *Вершина*.

— А що таке вершина? У математиці — це найвища точка трикутника.

— У житті це також кульмінаційна точка, мета для всіх, котрі блукають, як і цілий світ, і навіть у найтяжчі хвилини не втрачають із виду світло, яке випромінює його серце. Ось це ми й намагаємося робити в нашому товаристві. *Вершина* ховається всередині нас, і ми зможемо досягти її, коли підіймемося на неї або коли побачимо її світло.

Я пояснив їй, що танець, який вона бачила кілька днів тому й у якому брали участь люди різного віку (в даний момент у нашій групі було десятеро осіб, віком від 19 до 65 років), я назвав «пошуками Вершини». Алена запитала, звідки я все це взяв.

Я розповів їй, що по закінченні Другої світової війни частині моєї родини пощастило втекти від комуністичного режиму, який захопив владу в Польщі, й ми вирішили оселитися в Англії. Нам порадили взяти з собою не тільки найнеобхідніші для життя речі, а й предмети мистецтва та старі книги, які дуже цінуються в цій частині світу.

І справді, картини та скульптури ми дуже швидко продали, але книги залишилися в одному з кутків, припадаючи пилюкою. А що моя мати хотіла навчити мене читати й розмовляти польською мовою, то вони служили для моєї освіти. Одного чудового дня в одній із книжок Томаса Малтуса, виданій у ХІХ сторіччі, я знайшов два аркуші з нотатками мого діда, який загинув у концентраційному таборі. Я почав їх читати, подумавши, що йдеться про заповіт щодо розподілу спадщини або любовні листи до таємної коханки, позаяк у родині існувала легенда, що він закохався в якусь жінку, коли був у Росії.

Як з'ясувалося, певний зв'язок між тією легендою та реальністю все ж таки існував. На тих аркушах я прочитав розповідь про його подорож до Сибіру під час комуністичної революції; там, у далекому селі Дедов, мій дід закохався в одну актрису (*ми не змогли знайти на мапі таке село; можливо, дід умисне змінив його назву або воно зникло після насильницьких сталінських депортацій. — Прим. ред.*). Як розповідає мій дід, та актриса належала до такої собі секти, яка в танці певного виду знаходила засіб проти будь-якого зла, бо цей танець дозволяє увійти в контакт зі світлом *Вершини*.

Вони боялися, що ця традиція може зникнути; жителів села мали незабаром переселити до іншого місця, бо те місце призначалося для випробувань ядерної зброї. І сама актриса, і її друзі просили, щоб мій дід записав усе те, що вони йому розповіли. Він так і зробив, але не надав тій історії особливої ваги й забув свої нотатки у книжці, яку возив із собою, аж поки одного дня вони потрапили мені на очі.

Атена урвала мене:

— Але ж танець неможливо описати. Його можна зрозуміти, тільки танцюючи.

— Достоту так. По суті, в нотатках говорилося тільки одне: треба танцювати до повного виснаження, відчуваючи себе альпіністом, який хоче підкорити цю священну гору. Танцювати доти, доки через засапаність наш організм почне одержувати кисень не у той спосіб, у який він зазвичай його одержує, і це закінчується тим, що ми втрачаємо свою ідентичність, свій зв'язок із простором і часом. Треба танцювати лише під акомпанемент ударних інструментів, повторювати цей процес щодня, знаючи, що в певний момент очі цілком природно заплющуються й ми починаємо сприймати світло, яке промениться зсередини нас, яке відповідає на наші запитання, яке звільняє наші приховані здібності.

— А ви вже звільнили якісь здібності?

Замість відповіді я запропонував їй приєднатися до нашої групи, тим більше що малий поводився дуже спокійно навіть тоді, коли дзенькіт тарілок і гуркіт ударних інструментів був дуже гучним. Наступного дня, на той час, коли ми розпочинали наш вечір, вона була вже там. Я відрекомендував її своїм друзям, сказавши тільки, що це наша сусідка з горішнього поверху. Ніхто не став цікавитися, хто вона, яким життям живе і де працює. Коли настав призначений час, я включив акомпанемент і ми почали танцювати.

Вона зробила свої перші па з дитиною на руках, але малий відразу заснув, і вона поклала його на диван. Перш ніж заплющити очі та увійти в транс, я побачив, що вона добре зрозуміла, яка дорога веде до *Вершини*.

Щодня — крім неділі — вона приходила до нас разом із дитиною. Ми обмінювалися з нею лише кількома словами

привітання; я ставив музику, яку один із друзів привіз мені з російських степів, і ми танцювали до повного виснаження. У кінці місяця вона попросила в мене копію касети.

— Я б хотіла робити це вранці, перед тим як віднести Віореля до матері та йти на роботу.

Я заперечив:

— По-перше, я думаю, що група, поєднана спільною енергією, створює певну ауру й полегшує для всіх перехід у транс. Крім того, танцювати перед тим, як йти на роботу, це ризикувати тим, що вас можуть звільнити, бо цілий день ви будете стомлена.

Атена трохи подумала, але тут-таки відповіла:

— Ви маєте рацію, говорячи про колективну енергію. Але я бачу, що до вашої групи входять чотири подружні пари й ваша дружина. Усі ви, абсолютно всі, одержуєте любов. Тому ви спроможні поділяти позитивні вібрації зі мною.

Але я тут сама-одна. Точніше кажучи, я тут зі своїм сином, але його любов ще не може виразити себе в такий спосіб, який би ми могли відчутти. Тому я волію прийняти свою самотність: якщо я намагатимуся втекти від неї в даний момент, то я можу ніколи більше не знайти собі партнера. Якщо прийняти її замість боротися проти неї, можливо, ситуація зміниться. Я так розумію, що самотність впливає на нас набагато сильніше, коли ми намагаємося чинити їй опір, — але вона стає набагато слабшою, коли ми просто нехтуємо нею.

— То ви прийшли до нашої групи в пошуках любові?

— Думаю, це було б для мене непоганим мотивом, але відповідаю, що ні. Я прийшла сюди в пошуках сенсу свого життя, єдиним виправданням якого є мій син, і тому я боюся завдати йому великої шкоди або своєю

надмірною опікою, або тим, що зрештою включу його до тих мрій, яких я не змогла здійснити. В один із цих днів, під час танцю, я відчула, що вилікувалася. Якби йшлося про щось фізичне, знаю, ми могли б назвати це чудом; але йшлося про суто духовне, щось таке, що мене гнітило і зненацька відійшло.

Я знав, про що вона каже.

— Ніхто мене не вчив танцювати під цю музику, — провадила Атена. — Але передчуття підказує мені, що я знаю, що я роблю.

— А тут немає чого навчатися. Згадайте про нашу розмову під час прогулянки в парку і про те, що ми там спостерігали: природа створює ритм, і в будь-яку мить ми пристосовуємося до нього.

— Ніхто не навчав мене любити. Але я вже любила: любила Бога, любила свого чоловіка, люблю сина та своїх батьків. Але навіть при всьому цьому мені чогось бракує. Коли ж я танцюю, то хоч і дуже стомлююся після танцю, але відчуваю себе ніби у стані благодаті, глибокого екстазу. Мені хочеться, щоб цей екстаз тривав і протягом решти дня. І щоб допоміг мені знайти те, чого мені бракує: любов чоловіка.

Я завжди бачу серце цього чоловіка, коли танцюю, хоч і не бачу його обличчя. Я відчуваю його зовсім близько, і це примушує мене бути дуже пильною. Мені необхідно танцювати вранці, щоб протягом решти дня я не втрачала уваги до всього, що відбувається навколо мене.

— А ви знаєте, що означає слово «екстаз»? Воно походить із грецької мови й означає: вийти поза свої межі. Прожити цілий день зовні себе — це вимагати забагато від душі й тіла.

The Dance

The Dance

The Dance

The Dance

1911

— Я спробую.

Я зрозумів, що переконати її не вдасться, і зробив їй копію касети. Від того дня я прокидався, чуючи цю музику вгорі, над собою, я міг чути її кроки й запитував себе, як вона знаходила в собі снагу виконувати свою роботу в банку після перебування в трансі протягом майже години. Під час однієї з наших випадкових зустрічей у коридорі я запросив її на чашку кави. Атена розповіла мені, що зробила ще кілька копій касети і що тепер багато людей, які з нею працюють, намагаються добути до Вершини.

— Я припустилася помилки? Це — таємниця?

Звичайно ж, ні; навпаки, вона допомагала мені відновити традицію, про яку майже забули. У нотатках свого діда я прочитав, як одна жінка розповідала про ченця, який відвідував ті місця і стверджував, що всі наші предки й усі майбутні покоління присутні в нас. Тож коли ми звільнялися, ми тим самим допомагали звільнитися всьому людству.

— Отже, чоловіки та жінки з того сибірського містечка мають бути тут присутні, й, певно, дуже радіють. Їхня праця відроджується у світі завдяки вашому дідові. Але я хотіла б вас запитати: чому ви вирішили танцювати, після того як прочитали текст? Виходить, якби ви прочитали щось про спорт, то вирішили б стати футболістом?

Такого запитання мені ще ніхто не ставив.

— Бо я тоді був дуже хворий. У мене знайшли якийсь рідкісний артрит, і лікарі попередили мене, що у віці 35 років я, ймовірно, не зможу пересуватися без крісла-каталки. Я зрозумів, що мені залишилося дуже мало

часу, й вирішив присвятити себе тому, що в близькому майбутньому стане недоступним для мене. До того ж мій дід написав на тих невеличких аркушах паперу, що жителі Дедова вірили в лікувальні можливості трансю.

— Схоже, вони мали слухність.

Я нічого не відповів, хоч у мене такої певності не було. Можливо, мої лікарі помилилися. Можливо, усвідомлення того, що ти емігрант разом зі своєю родиною й не можеш дозволити собі розкіш тяжко хворіти, з такою силою подіяло на мою підсвідомість, що спричинило природну реакцію організму. А може навіть, це було чудо. Хай там як, а моя католицька віра в цьому стосунку абсолютно категорична: танці не лікують.

Пригадую, як у своїй юності, позаяк у мене тоді не було музики, що допомагала б пережити таке відчуття, я мав звичай низько опускати на обличчя чорний каптур і уявляти собі, що реальність навколо мене перестала існувати: мій дух переносився до Дедова, до тих чоловіків і жінок, до мого діда та його актриси, в яку він так був закоханий. У тиші своєї кімнати я просив, щоб вони навчили мене танцювати, навчили виходити за свої межі, бо незабаром я буду паралізований назавжди. Чим більше рухалося моє тіло, тим яскравішим світлом сяяло моє серце — і тим більше я навчався, почасти завдяки власним зусиллям, а почасти завдяки допомозі привидів із минулого. Я навіть виразно чув у своїй уяві ту музику, яку вони слухали під час своїх ритуалів, і коли один із моїх друзів через багато років поїхав до Сибіру, я попросив його привезти мені кілька платівок; на мій превеликий подив, музика на одній із них дуже нагадала мені ту, під яку, згідно з моїми уявленнями, танцювали в Дедові.

Але я вирішив не розповідати про це Атені — це була особа надто вразлива, а її темперамент здавався мені нестійким.

— Мабуть, ви й справді все робите як годиться, — таким був мій єдиний коментар.

Ми ще повернулися до цієї розмови незадовго до її подорожі на Близький Схід. Вона здалася мені дуже задоволеною, так ніби нарешті знайшла те, що шукала, — любов.

— Люди в мене на службі утворили групу, і самі назвали її «*пілігрими Вершини*». І все завдяки вашому дідові.

— Завдяки вам я відчув потребу поділитися цим з іншими. Я знаю, ви відїжджаєте, і хочу подякувати вам за те, що ви надали іншого виміру тому, що я роблю вже багато років, намагаючись пролити світло цієї віри на кількох осіб, які цим зацікавилися, але я завжди робив це якось сором'язливо, завжди боявся, що людям моя історія здасться безглуздою.

— А знаєте, що я відкрила? Що, хоча екстаз — це спроможність вийти поза власні межі, танець — це спосіб злетіти в простір. Відкрити нові виміри, але навіть тоді не уривати контакту зі своїм тілом. Коли ми танцюємо, світ духовний і світ реальний набувають здібності існувати без конфліктів. Я думаю, класичні балерини танцюють на кінчиках пальців тому, що хочуть водночас торкатися землі й злітати в небо.

Наскільки я пам'ятаю, це були її останні слова. Під час будь-якого танцю, якому ми віддаємося з радістю, мозок втрачає свою спроможність контролю і серце бере на себе управління тілом. І тільки в цей момент з'являється *Вершина*.

Якщо ми тільки віримо в її існування, звичайно.

Пітер Шерні,
47 років, генеральний директор однієї
з філій банку (не вказано якого)
в Голанд-Парку, Лондон

Я погодився взяти Атену на службу тому, що її батько був одним із наших найважливіших клієнтів — зрештою, світ обертається навколо спільних інтересів. Оскільки вона здалася мені надто вразливою, я виділив для неї суто бюрократичну посаду, сподіваючись, що вона довго не витримає і подасть заяву про звільнення; тоді я міг би сказати її батькові, що намагався допомогти їй, але нічого з того не вийшло.

Мій досвід управління банком навчив мене визначати, в якому стані духу перебувають люди, навіть якщо вони нічого мені не кажуть. Кожен керівник, я вважаю, повинен твердо собі затамувати: якщо ти хочеш когось позбутися, зроби все для того, щоб він не зміг упоратися зі своїми обов'язками, і тоді ти матимеш цілком слушні та законні підстави звільнити його.

Я зробив усе від мене залежне, щоб у такий спосіб позбутися й Атени; оскільки вона могла прожити й без свого заробітку, то рано чи пізно вона зрозуміє: щодня прокидатися дуже рано, відносити дитину до матері, цілий

день працювати, виконуючи досить нудні обов'язки, потім повертатися, щоб забрати дитину, іти в супермаркет, віддавати решту дня дитині, вкладати її спати, а наступного дня знову втрачати три години, штовхаючись у громадському транспорті, — усе це зрештою здається їй абсолютно непотрібним, коли існує стільки набагато цікавіших можливостей використання свого часу. Поступово вона ставала дедалі дратівливішою, і я вже вітав себе з успіхом своєї стратегії. Вона стала нарікати на умови життя в помешканні, яке винайняла, кажучи, що власник того будинку має звичай слухати вночі гучну музику і вона не може навіть нормально поспати.

Та несподівано щось змінилося. Спочатку ця зміна відбулася в одній Атені. А потім — у всій агенції.

Як можна помітити таку зміну? Ну, знаєте, група осіб, які працюють, — це завжди щось подібне до оркестру; добрий керівник — це диригент, і він завжди знає, який інструмент починає звучати фальшиво, який видає більше емоцій, а який просто підлагоджується під інші. Атена, здавалося, грала на своєму інструменті без найменшого ентузіазму, вона завжди була десь далеко, ніколи не ділячись зі своїми колегами ані радощами, ані прикрощами свого особистого життя, даючи всім зрозуміти, що коли вона закінчувала роботу, то решту свого дня присвячувала дитині — й більше нічого. І раптом вона почала здаватися не такою стомленою, у неї з'явився очевидний інтерес до спілкування, і вона розповідала кожному, хто хотів її слухати, що відкрила процес, який допомагає повернути людині радісне усвідомлення своєї молодості.

«Повернути усвідомлення своєї молодості» — це звучить як така собі магічна формула, і коли ці слова

промовляє людина, якій лише 21 рік, то вони здаються абсолютно невідповідними до контексту, проте, як не дивно, люди їй вірили й почали допитуватися, в чому ж полягає секрет її формули.

Ефективність її роботи зросла — хоча вона залишалася на тій самій посаді. Її колеги, які раніше обмежувалися «добридень» і «на все добре», стали запрошувати її на обід. Коли вони поверталися з таких обідів, то здавалися дуже задоволеними, і продуктивність нашої філії зробила велетенський стрибок угору.

Знаючи, що захоплені якоюсь пристрастю люди зрештою заражають нею і те середовище, в якому живуть, я негайно здогадався, що Атена, напевно, зустріла когось такого, хто став дуже важливою особою в її житті.

Я запитав її про це, й вона підтвердила мій здогад, додавши, що ніколи не відповідала на запрошення клієнтів, але цього разу не змогла його відхилити. За нормальних обставин її треба було б негайно звільнити — правила банку були очевидними, персональні контакти були тут категорично заборонені. Але на той час, як я помітив, її поведінка заразила практично всіх; декотрі з її колег стали виходити разом із нею після роботи й, наскільки мені було відомо, принаймні двоє або троє з них бували у неї вдома.

Я опинився перед дуже небезпечною ситуацією; молода стажерка, без будь-якого попереднього досвіду праці, яка раніше була сором'язливою, а іноді й агресивною, стала чимось на зразок природного лідера для моїх службовців. Якби я її звільнив, вони могли б подумати, що я зробив це з ревнощів, — і я втратив би їхню повагу. Якщо я її триматиму, то ризикую через кілька місяців утратити контроль над групою.

Я вирішив трохи зачекати; а тим часом «енергія» (я терпіти не можу це слово, адже воно не означає нічого конкретного, бо, зрештою, ми говоримо не про електрику) агенції стала поліпшуватися. Клієнти здавалися більш задоволеними і стали рекомендувати інших. Службовці завжди перебували в доброму настрої, і хоч кількість клієнтів подвоїлася, мені не довелося наймати нових людей, бо мої працівники успішно справлялися з додатковим обсягом роботи.

Одного дня я одержав листа від свого начальства. Вони хотіли, щоб я поїхав до Барселони, де наш банк збирався провести свою внутрішню конференцію, на якій я зможу пояснити адміністративний метод, що його застосовую. Як вони мені сказали, я зумів підвищити прибутки, не підвищивши витрати, а це головне, що цікавить виконавчих працівників — у всьому світі, додали вони ніби мимохідь.

Який метод?

Моєю єдиною заслугою було те, що я знав, звідки все почалося, і я вирішив викликати Атену до свого кабінету. Я подякував їй за чудову продуктивність її праці, й вона відповіла мені усмішкою.

Я почав дуже обережно, бо не хотів, щоб вона зрозуміла мене не так:

— Як ваші справи з чоловіком, у якого ви закохалися? Я завжди вважав, що той, кого люблять, мусить віддавати навзаєм ще більше любові. Де він працює?

— У Скотланд-Ярді (*відділ розслідування, приєднаний до міської поліції Лондона. — Прим. ред.*).

Я не став розпитувати про дальші подробиці. Але я мусив довести цю розмову до кінця, нехай би там що, і не міг гаяти багато часу.

— Я помітив велику перемену у вас, і...

— І помітили велику перемену в агенції?

Як я мав відповісти на таке запитання? З одного боку, я поставив би її у вигідніше становище, аніж це було доцільно, з другого боку, якщо я не говоритиму на-впростець, то ніколи не здобуду тих відповідей, які були мені потрібні.

— Атож, я помітив великі зміни. І думаю про те, щоб підвищити вас по службі.

— Я хотіла б кудись поїхати. Хочу на певний час покинути Лондон, пізнати нові обрії.

Кудись поїхати? Тепер, коли атмосфера в моєму робочому середовищі так помітно поліпшилася, вона хоче його покинути? А проте, якщо ліпше подумати, то хіба я сам цього не хотів і не домагався?

— Я можу допомогти банкові, якщо ви наділите мене певними повноваженнями, — провадила вона.

Усе зрозуміло — але цим вона надає мені чудову нагоду. Як я сам не додумався до цього раніше? Дозволити їй «кудись поїхати» означатиме відіслати її геть, поновити моє лідерство, уникнувши труднощів, пов'язаних із звільненням службовця або його бунтом. Але я мусив добре обміркувати ситуацію, бо, перш ніж допомогти банкові, вона мала допомогти особисто мені. Тепер, коли моє начальство помітило підвищення продуктивності нашої праці, я знаю, що повинен її утримати, бо інакше ризикую втратити свій престиж і опинитися в гіршому становищі, ніж раніш. Бувають хвилини, коли я розумію, чому багато моїх колег не докладають великих зусиль для того, щоб домогтися більших успіхів: якщо їм це не вдається, їх можуть визнати некомпетентними.

Якщо вдасться, вони муситимуть зростати постійно, і це неминуче закінчиться для них інфарктом міокарда.

Я зробив дуже обережний перший крок: не варто лякати людину, перш ніж вона не відкрила вам таємницю, про яку ви хочете довідатися; ліпше вдати, що ви згодні з її пропозицією.

— Я спробую довести ваше бажання до відома своїх зверхників. До речі, я маю зустрітися з ними в Барселоні й саме тому покликав вас сьогодні до себе. Чи можна стверджувати, що праця моїх службовців стала продуктивнішою, відтоді як, скажімо, люди поліпшили свої взаємини з вами?

— Скажімо... поліпшили свої взаємини з собою.

— Нехай і так. Але вони зробили це не без вашого впливу — чи, може, я помиляюся?

— Вам відомо, що ви не помиляєтесь.

— Можливо, ви прочитали якусь книжку з проблем управління, про яку я не чув?

— Я не читаю таких книжок. Але я була б рада, якби ви мені сказали, що всерйоз обміркуєте те, що я вам запропонувала.

Я подумав про її коханого зі Скотланд-Ярду. Якщо я пообіцяю їй не зроблю обіцяного, чи не покарають мене за це? Чи не навчив він її якоїсь досконалої технології, що дає змогу досягати неможливих результатів?

— Я можу допустити абсолютно все, навіть те, що ви не виконаєте своєї обіцянки. Але я не певна, що ви чогось досягнете, якщо не зробите того, чого я вас хочу навчити.

— Ви маєте на увазі спосіб «повернути людині радісне усвідомлення своєї молодості»?

— Атож, саме це.

— Можливо, тут не вистачить знання однієї теорії?

— Можливо. Але вона дійшла тільки на кількох аркушах паперу до того, хто її мене навчив.

Я був радий, що вона не силує мене ухвалювати рішення, яке було поза межами моєї досяжності й до того ж не відповідало моїм принципам. Але мушу признатися, що в глибині душі я мав і особистий інтерес до цієї історії, бо також мріяв про оновлення свого потенціалу. Я пообіцяв їй, що зроблю все можливе, й Атена почала розповідати про тривалий і езотеричний танець, який допомагав наблизитися до такої собі «Вершини» чи «Сутності» (я вже не пам'ятаю точно). Поки ми розмовляли, я намагався осмислити з об'єктивного погляду її гарячкові галюцинації. Однієї години, яку я присвятив цій розмові, нам не вистачило, і я попросив її прийти й наступного дня, і вдвох ми підготували звіт, який я мав подати дирекції банку. В один із моментів нашої розмови вона сказала мені, усміхаючись:

— Не бійтеся описати все дуже близько до того, про що ми розмовляємо. Гадаю, дирекція банку складається з таких самих людей, як і ми, з тіла й кісток, і такі неконвенційні процеси мають становити для них надзвичайний інтерес.

Атена повністю помилялася: в Англії традиції цінують набагато вище, аніж новації. Але чом би мені було трохи й не ризикнути, якщо це не становило небезпеки для моєї роботи? Хай навіть уся її розповідь здавалася мені цілковитим абсурдом, але все одно треба було її систематизувати й викласти в такій формі, щоб усі могли зрозуміти. Цього було досить.

Перед своєю доповіддю в Барселоні я повторював собі цілий ранок: «мій» процес приніс результати, а це

все, що цікавить. Мені доводилося читати підручники, з яких я довідався, що для того, аби подати нову ідею з максимально можливою переконливістю, необхідно перед тим створити таку атмосферу дискусії, яка збуджувала б слухачів, а тому перше, що я сказав, звертаючись до чиновників, які зібралися в шикарному готелі, була цитата з висловлювань святого Павла: «Бог приховав найважливіше від мудрих, бо вони не могли зрозуміти те, що просте, й відкрив його тим, хто простий серцем» (неможливо зрозуміти, чи він тут посилається на цитату з Євангелії від Матвія: «Прославляю тебе, Отче, Господи неба й землі, що втаїв ти оце від премудрих і розумних та його немовлятам відкрив» [Мв 11: 25], чи на фразу апостола Павла: «Але Бог вибрав немудре світу, щоб засоромити мудрих, і немічне світу Бог вибрав, щоб засоромити сильне» [1 Кор 1: 27]. — Прим. ред.).

Коли я це сказав, то вся публіка, яка протягом двох днів аналізувала графіки та статистичні дані, відразу замовкла. Я подумав, що, певно, втрачу свою посаду, але вирішив говорити далі. По-перше, тому, що я дослідив цю тему, був переконаний у тому, що говорив, і заслуговував на те, щоб до моєї доповіді поставилися серйозно. А по-друге, тому, що, хоч у певні моменти я й був змушений обминати величезний вплив Атени на цей процес, я все ж таки не брехав.

— Я відкрив, що для того, аби в наші дні мотивувати службовців, треба робити більше, аніж просто навчати їх у наших надзвичайно кваліфікованих центрах. Усі ми маємо в собі свою невідому частину, яка, коли її вивести на поверхню, може творити чудеса.

Усі ми працюємо з якихось причин: добувати засоби для прогодування своїх дітей, заробляти гроші на власне утримання, якось виправдати своє життя, здобути бодай трохи влади. Але на цьому шляху існують етапи, які буває дуже важко долати, і таємниця успіху в тому, щоб перетворити ці етапи на місця зустрічі із самим собою або з чимось високим.

Наприклад: пошуки краси далеко не завжди пов'язані з якимись практичними речами, а проте ми прагнемо до неї так, ніби це найважливіша річ у світі. Пташки навчаються співати, але це не означає, що спів допоможе їм добувати собі їжу, уникати хижаків або захищатися від паразитів. Пташки співають, як вважає Дарвін, тому, що в такий спосіб вони приваблюють партнера й дістають змогу продовжити рід.

Мене урвав представник із Женеви, який зажадав об'єктивнішого висвітлення теми. Але генеральний директор заохотив мене говорити далі, що додало мені ентузіазму.

— Згідно з думкою Дарвіна, який написав книжку, що змогла вплинути на долю всього людства (*«Походження видів», 1871 р., де доводиться, що людина — продукт природної еволюції одного з видів мавп. — Прим. ред.*), усі ті, хто вміє розбуджувати пристрасті, повторюють щось таке, що відбувалося від часів печерного людства, де ритуали, спрямовані на догодження ближньому, мали фундаментальне значення для того, щоб людський рід міг вижити й еволюціонувати. А тепер поміркуймо, чи існує якась різниця між еволюцією людського роду та еволюцією банківської агенції? Ніякої. І той, і та підкоряються одним законам — лише найспроможніші виживають і розвиваються.

У цю мить я мусив сказати, що цю ідею підказала мені одна з моїх працівниць, Шеріна Халіль.

— Шеріна, яка воліє, щоб її називали Атеною, винайшла новий вид поведінки на своєму робочому місці, або, як вона каже, *любов*. Саме так, любов, про яку ми ніколи не думаємо, коли плануємо свої позики або витрати. Мої службовці стали застосовувати музику як стимул, що допомагає їм краще обслуговувати клієнтів.

Ще один із слухачів урвав мене, сказавши, що це стара ідея: у супермаркетах роблять те саме, вмикаючи музику, яка заохочує клієнта щось купити.

— Я не кажу, що ми вмикаємо музику на своїх робочих місцях. Люди просто змінили свій спосіб життя, коли Шеріна, чи Атена, якщо хочете, навчила нас танцювати, перед тим як почати свій трудовий день. Я не знаю точно, який саме механізм допомагає розбуджувати людей; як керівник, я відповідаю за результати, а не за процес. Сам я не танцював. Але мені розповіли, що завдяки цим танцям усі почували себе тісніше пов'язаними з тим, що вони роблять.

Ми народилися, зростали й виховувалися на твердженні: час — це гроші. Ми точно знаємо, що означають гроші, але яке значення має слово «час»? День включає в себе 24 години й безліч *моментів*. Ми повинні відчувати кожну хвилину, вміти використати її для того, що ми робимо, або просто для споглядання життя. Якщо ми перестанемо поспішати, усе, звичайно, триватиме довше. Нам знадобиться більше часу на те, щоб помити посуд або визначити суму сальдо, підрахувати кредити чи опрацювати систему векселів, але чом би нам не скористатися уповільненням свого темпу й не подумати про щось приємне, порадіти тому, що ми живемо на світі?

Генеральний директор банку дивився на мене з подивом. Я був переконаний, що він хотів, аби я з усіма подробицями розповів про те, чого навчився, але декотрі з присутніх стали виявляти ознаки нетерпіння.

— Я чудово розумію, про що ви кажете, — зауважив генеральний директор. — Немає нічого дивного в тому, що ваші службовці стали виконувати свою роботу з більшим ентузіазмом, після того як знайшли для себе можливість бодай на кілька хвилин протягом дня увійти в контакт із собою. Я хотів би привітати вас із тим, що ви виявили себе достатньо толерантним і дозволили інтегрувати у свою систему такі нетрадиційні методи, що принесли чудові результати.

Та позаяк ми перебуваємо на конференції і час у нас обмежений, то у вас залишається тільки п'ять хвилин, щоб завершити свою доповідь. Чи можете ви скласти список головних пунктів, щоб ми змогли застосувати ці принципи у інших своїх агенціях?

Він мав рацію. Моя доповідь могла принести користь справі, але вона могла також виявитися фатальною для моєї кар'єри, й тому я вирішив коротко підсумувати те, що ми написали вдвох із Атеною.

— На основі персональних спостережень я визначив разом із Шеріною Халіль кілька пунктів, які я з великим задоволенням готовий обговорити з кожним, хто зацікавиться ними. Ось головні з них:

1. Усі ми наділені невідомою нам властивістю, яка назавжди залишиться невідомою. Але, навіть будучи невідомою, вона може допомогти нам. Позаяк цю якість неможливо виміряти й неможливо визначити її економічну цінність, вона ніколи не

бралася до уваги, але я маю перед собою тверезо-мислячих людей, які зрозуміють, про що я кажу, принаймні в теорії.

2. У моїй агенції нам пощастило розбудити цю властивість за допомогою танцю на основі ритму, який, якщо я не помиляюся, прийшов з азійських пустель. Проте місце, де він народився, не має значення, якщо тільки люди зможуть виразити своїм тілом те, що підказує їм душа. Я знаю, що слово «душа» тут можуть неправильно зрозуміти, а тому пропоную замінити її терміном «інтуїція». Якщо ж і це слово мої слухачі не сприймуть адекватно, тоді замінимо його на «первісні емоції», бо таке поняття здається ближчим до наукового визначення, хоч і говорить менше, аніж два попередні слова.
3. Я запропонував своїм працівникам, щоб вони, перед тим як вирушати на службу, замість гімнастики або вправ з аеробіки, танцювали протягом не менш як години. Це стимулює тіло й розум, і вони починають день, вимагаючи від самих себе творчої активності, й застосовують накопичену енергію при виконанні своїх обов'язків в агенції.
4. Клієнти та службовці банку живуть в одному світі: реальність неодмінно включає в себе також відповідні електричні стимули, які утворюються в нашому мозку. Те, що ми «бачимо», — це імпульс енергії в невідомій нам зоні головного мозку. Тому ми можемо спробувати змінити реальність інших людей, якщо увійдемо в одну симфонію з ними. У якийсь не зовсім зрозумілий для мене спосіб радість заражає, як і ентузіазм та любов. Так само заражають і

смуток, депресія чи ненависть — почуття, які інтуїтивно сприймаються як клієнтами, так і іншими службовцями. Щоб поліпшити якість виконання людьми своїх обов'язків, необхідно створити механізми, які підтримують саме позитивні стимули.

— Надто езотерично, — коментувала одна жінка, яка керувала акціонерною діяльністю в одній з агенцій, у Канаді.

Я дещо втратив упевненість у собі — схоже, я не зміг переконати нікого. Вдавши, ніби не почув цієї репліки, й мобілізувавши всі свої розумові спроможності, я спробував аргументувати свій погляд суто технічними міркуваннями:

— Банк повинен виділити певні кошти на дослідження того процесу, через який передаються ці почуття, і в такий спосіб ми значно підвищимо свої прибутки.

Такий фінал моєї доповіді здався мені настільки успішним, що я вирішив не використовувати тих двох хвилин, які ще в мене залишилися. Коли в кінці напруженого дня наш семінар закінчився, генеральний директор запросив мене на вечерю — у присутності всіх інших колег, ніби хотів цим показати, що підтримує мене в усьому, що я казав. Я ніколи не мав раніше такої нагоди, а тому вирішив скористатися нею в якнайліпший спосіб; завів розмову про нашу роботу, наші плани, про ситуацію на біржах, про нові ринки. Але він мене урвав: йому було більш цікаво знати про все те, чого я навчився від Атени.

Наприкінці, на мій превеликий подив, він перевів розмову на особисті теми.

— Я добре розумію, що ви мали на увазі, коли, виступаючи на конференції, згадали про час. На початку

цього року я мав кілька вихідних днів протягом свят і вирішив трохи посидіти в садочку біля свого будинку. Дістав газету з поштової скриньки, але не знайшов у ній нічого цікавого — там було тільки те, що ми мусили знати, коментувати та обговорювати з погляду тих журналістів, які про це писали.

Я хотів був зателефонувати комусь із колег, але це було б абсурдом, позаяк усі вони проводили час зі своїми родинами. Я пообідав з дружиною, дітьми та онуками, трохи подрімав, зробив деякі нотатки, коли прокинувся, і зненацька помітив, що була тільки друга година дня, попереду були ще три неробочі дні, і, хоч як я люблю бавити час зі своєю родиною, я почав відчувати себе непотрібним.

Наступного дня, скориставшись дозвіллям, я пішов до лікарні перевірити свій шлунок, але, на щастя, він був у повному порядку. Пішов до дантиста, і той також не виявив у мене жодних проблем. Знову пообідав із дружиною, дітьми й онуками, знову подрімав, знову звернув увагу на те, що була тільки друга година дня, й усвідомив, що немає абсолютно нічого такого, на чому я міг би зосередити увагу.

Мене опанував страх: невже мені не треба нічого робити? Звичайно, якусь роботу завжди можна для себе вигадати, це не вимагає великих зусиль — завжди знайдуться електричні лампочки, які треба замінити, сухе листя, яке треба підмести, бухгалтерські підрахунки, організація архівів у комп'ютері й таке інше. Але як бути, коли перед тобою абсолютна порожнеча? І в цю мить мені згадалася одна справа, яка раптом здалася мені надзвичайно важливою: треба було піти до поштової скриньки, яка висіла десь за кілометр від мого бу-

динку, й укинути туди дві листівки зі святковими привітаннями, які я забув на своєму столі.

А потім мене опанував подив: чому я повинен відсилати ті листівки саме сьогодні? Невже я неспроможний залишитися там, де я є, й не робити нічого?

Ціла низка думок промчала крізь мою голову: друзі, стурбовані подіями, які ще не відбулися, знайомі, які вміють заповнити кожную хвилину свого життя завданнями, що здаються мені абсурдними, безглуздими балачками, тривалими телефонними розмовами, в яких не говориться нічого важливого. Я уявив своїх директорів, котрі вигадують собі роботу, щоб довести свою корисність, службовців, які тремтять від страху, бо ніхто не доручив їм нічого важливого на цей день, і це може бути витлумачене, як те, що вони непотрібні. Свою дружину, яка катує себе тим, що мій син розлучився, свого сина, який катує себе тим, що мій онук приносить погані оцінки зі школи, свого онука, який помирає від страху тому, що завдає батькам такої прикрості, — хоча всі ми знаємо, що ці шкільні оцінки не мають такої вже великої ваги.

Я витримав тривалу й тяжку боротьбу із самим собою, щоб нікуди не рушати з того місця, де я був. Поступово тривога поступилася місцем спогляданню, і я став дослухатися до своєї душі — або інтуїції, або первісних емоцій, можете називати це, як вам хочеться. Хоч би там що відбувалося, ця моя частина завжди безумно хоче поговорити зі мною, але я завжди чимось надто заклопотаний.

Того разу я не став танцювати, але цілковита відсутність будь-яких звуків і будь-якого руху, тиша допомогли мені увійти в контакт із самим собою. І хоч вірте мені, хоч ні, я зрозумів багато чого з тих проблем, які мене турбу-

вали, — хоч самі ті проблеми відійшли кудись дуже далеко, коли я там сидів. Я не побачив Бога, але чітко осмислив собі всі ті рішення, які мені треба було ухвалити.

Перед тим як оплатити рахунок, він запропонував, щоб я послав ту свою працівницю в Дубаї, де банк відкривав нову агенцію і ризики були дуже великі. Як розумний і досвідчений керівник, він знав, що я вже навчився того, що було мені треба, і тепер стояло питання тільки про те, щоб поширити цей досвід — моя працівниця могла принести більше користі в іншому місці. Сам про те не здогадуючись, він допомагав мені виконати обіцянку, яку я вже дав Атені.

Коли я повернувся до Лондона, я негайно повідомив Атену про цю можливість. Вона погодилася відразу; сказала, що розмовляє арабською мовою цілком вільно (власне, я вже це знав, бо знав, звідки походили її батьки). Правда, ми мали намір вести наші справи не з арабами, а з іноземцями. Я подякував їй за готовність допомогти, вона не виявила найменшої цікавості до моєї доповіді на конференції і лише запитала, коли їй пакувати валізи.

До сьогоднішнього дня я не знаю, чи вона вигала всю ту історію про свого коханого зі Скотланд-Ярду, чи сказала правду. Якщо правду, то думаю, убивцю Атени вже знайдено — бо не вірю жодному слову з того, що написано про цей злочин у газетах. І зрештою, хоч як добре я обізнаний із технікою фінансових операцій і навіть можу дозволити собі розкіш стверджувати, що танець допомагає службовцям банку ліпше виконувати свої обов'язки, але я ніколи не зможу зрозуміти, чому найкраща поліція світу деяких убивць ловить, а деяким дозволяє гуляти на волі.

Але яка тепер, зрештою, різниця?

Набіль Алаїгі, вік невідомий, бедуїн

Я був дуже радий, коли мені сказали, що моя фотографія стояла на почесному місці в помешканні Атени, але не вірю, що те, чого я її навчив, принесло їй якусь користь. Вона приїхала сюди, в глибоку пустелю, з трирічною дитиною на руках. Відкрила свою сумку, дістала звідти магнітофон і встигла встигнути перед моїм шатром. Я знаю, що люди в місті мають звичай називати моє ім'я, коли чужоземці кажуть, що хотіли б покуштувати страви з місцевої кухні, а тому відразу сказав їй, що для обіду ще надто ранній час.

— Я приїхала сюди в іншій справі, — відповіла мені жінка. — Я довідалася від вашого небожа Гаміда, клієнта банку, в якому я працюю, що ви, добродію, мудрець.

— Гамід — то тільки молодий бевзь, який, хоч і каже, що я мудрець, а проте ніколи не виконував мої поради. Мудрецем був Мухаммед, або Пророк, нехай благословиться його ім'я.

Я показав на її автомобіль.

— Вам не слід було вести самій машину через місцевість, якої ви не знаєте, й добиратися аж сюди без провідника.

Замість відповісти на моє запитання вона увімкнула магнітофон. Після цього я бачив перед собою тільки цю жінку, що ніби плавала над дюнами, дитину, яка дивилася на неї переляканими й веселими оченятами, й чув музику, що, як мені здавалося, затопила всю пустелю. Коли вона закінчила свій танець, то запитала, чи мені сподобалося.

Я сказав, що сподобалося. У нашій релігії існує відгалуження, прихильники якого танцюють, щоб зустрітися з Аллахом — нехай благословиться його ім'я (*мова йде про суфізм. — Прим. ред.*).

— От і гаразд, — сказала жінка, що відрекомендувалася мені як Атена. — Змалку я відчуваю, що повинна наблизитися до Бога, але життя весь час віддаляє мене від нього. Музика — тільки один із способів, але її не досить. Коли я танцюю, то завжди бачу світло, і це світло просить мене, щоб я пішла далі. Але я не можу йти далі, навчаючись самотійно, мені потрібен хтось, хто б мене навчив.

— Досить і найменшого, — сказав я. — Бо Аллах милосердний, і він завжди поруч. Живіть достойно — і цього досить.

Але жінку мої слова, здавалося, не переконали. Я сказав їй, що маю справи, мені треба зготувати обід для тих небагатьох туристів, які мали приїхати. Вона відповіла, що чекатиме скільки буде треба.

— А дитина?

— Не турбуйтеся.

Поки я робив свою буденну роботу, я спостерігав за жінкою та дитиною. Здавалося, що вони одного віку: обоє бігали по пустелі, сміялися, воювали, кидаючи одне в одного жменями піску, падали на землю й качалися по дюнах. Приїхав провідник із трьома німецькими туристами, які їли, просили пива, і я мусив пояснювати їм, що моя релігія забороняє мені як пити, так і продавати алкогольні напої. Я запросив незнайомку та її дитину обідати, й один із німців був явно збуджений несподіваною присутністю жінки. Він сказав, що має намір купити тут землю, що зібрав уже досить чималий статок і вірить у майбутнє цього регіону.

— Чудово, — відповіла вона. — Я теж вірю.

— Чи не погодилися б ви пообідати зі мною десь в іншому місці, аби ліпше обговорити можливості....

— Ні, — відповіла вона коротко, простягаючи йому візитку. — Але якщо захочете, то заходьте до моєї агенції.

Коли туристи поїхали, ми вмостилися з нею перед шатром. Малий відразу заснув, обхопивши її руками за ший. Я виніс ковдри для нас усіх, і ми сиділи, дивлячись на всіяне зорями небо. Нарешті вона порушила мовчанку:

— Чому Гамід сказав, що ви мудрець?

— Може, тому, що я маю більше терпіння, ніж він. Був час, коли я намагався передати йому своє мистецтво, проте його більше цікавило питання, як добувати гроші. Сьогодні він, певно, переконаний у тому, що мудріший за мене. Має дім, має яхту, тоді як я живу тут, у глибині пустелі, обслуговуючи небагатьох туристів, які сюди приїждять. Він не розуміє, що таке життя мене цілком задовольняє.

— Він це чудово розуміє, бо розповідає всім про вас із великою повагою. А що ви маєте на увазі під словами «моє мистецтво»?

— Я бачив сьогодні, як ви танцюєте. Я роблю те саме, але я танцюю не своїм тілом, а примушую танцювати літери.

Вона здавалася здивованою.

— Я намагаюся наблизитися до Аллаха — нехай благословиться його ім'я! — через каліграфію, яка допомагає мені знайти досконалий сенс для кожного слова. Проста літера вимагає, щоб ми вкладали в її написання всю свою силу, так ніби ми вирізьблюємо з каменю її зміст. Тож, коли священні тексти будуть написані, в них залишиться душа людини, яка послужила інструментом для того, щоб вони розійшлися по світу.

І не тільки священні тексти, а й кожен знак, який ми ставимо на папері. Бо рука, яка накреслює лінії, віддзеркалює душу того, хто пише.

— Ви навчите мене того, що знаєте?

— По-перше, я не вірю, що особа, сповнена такої енергії, як ви, знайде в собі терпіння для такої науки. Крім того, вона непотрібна в тій частині світу, з якої ви прийшли, бо там усе друкують — причому особливо не замислюються над тим, що саме вони друкують, якщо дозволите мені зробити це зауваження.

— Я хочу спробувати.

І понад півроку ця жінка, яку я вважав надто збудливою, надто жвавою, неспроможною посидіти спокійно бодай хвилину, відвідувала мене щоп'ятниці. Її малюк сидав десь у куточку, просив кілька аркушів паперу та

وَمِنْهُمْ مَنْ يَدْعُو بِالْأَسْمَاءِ
الَّتِي سَمَّوْنَهَا فِي الْغَيْبِ

وَمِنْهُمْ مَنْ يَدْعُو بِالْأَسْمَاءِ
الَّتِي سَمَّوْنَهَا فِي الْغَيْبِ

وَمِنْهُمْ مَنْ يَدْعُو بِالْأَسْمَاءِ
الَّتِي سَمَّوْنَهَا فِي الْغَيْبِ

وَمِنْهُمْ مَنْ يَدْعُو بِالْأَسْمَاءِ
الَّتِي سَمَّوْنَهَا فِي الْغَيْبِ

пензлі й теж намагався відтворити у своїх малюнках те, що підказувало йому небо.

Я бачив, яких величезних зусиль доводиться їй докласти, щоб зберігати спокій і сидіти в належній позі, й запитував: «А чи вам не ліпше було б пошукати для себе іншої розваги?» Вона відповідала: «Саме це мені й треба, заспокоїти свою душу, і я ще не навчилася всього того, чого ви можете навчити мене. Світло *Вершини* підказує мені, що я повинна продовжувати». Я ніколи не запитував у неї, про яку вершину вона говорить, мене це не цікавило.

На першому й, мабуть, найважчому уроці я наказав їй:
— Терпіння!

Для мене писати означає не виражати на папері якусь думку, а віддаватися глибоким роздумам про значення кожного окремого слова. Разом ми стали працювати над текстами одного арабського поета, бо я не вірю, що Коран може щось означати для людини, яка вихована в іншій вірі. Я диктував їй кожну літеру, й таким чином вона зосереджувала всю свою увагу на тому, що вона робила, замість відразу думати про значення слова, фрази чи вірша.

— Колись хтось мені сказав, що музика створена Богом і що швидкий рух необхідний для того, щоб люди входили в контакт із самими собою, — сказала Атена якогось дня, коли ми були разом. — Протягом років я була переконана, що так воно і є, й тепер мені доводиться докладати неймовірних зусиль, щоб примусити себе до найтяжчого — *уповільнити* свої кроки. Чому терпіння має таку вагу?

— Бо допомагає нам бути уважними.

— Але я можу танцювати, підкоряючись тільки своїй душі, яка примушує мене сконцентруватися на чомусь важливішому, аніж я сама, й дозволяє мені увійти в контакт із Богом — якщо мені дозволено вживати це слово. Це вже допомогло мені по-новому побачити багато речей, включаючи і свою роботу. Хіба душа не важливіша?

— Звичайно, вона дуже важлива. Але якщо твоя душа зможе налагодити зв'язок зі мозком, вона допоможе тобі побачити по-новому ще більше речей.

Ми й далі спільно працювали вдвох. Я знав, настане хвилина, коли мені доведеться сказати їй щось таке, чого вона ще не буде готова вислухати, тому намагався використати кожную хвилину для того, щоб підготувати її дух. Я пояснив їй, що раніше від слова існує думка. А раніше від думки існує божественна іскра, яка помістила цю думку тут. Усе, абсолютно все на цій землі має сенс, і найменш значущі речі треба брати до уваги.

— Я так навчила своє тіло, щоб воно могло виражати всередині себе відчуття моєї душі, — сказала мені вона.

— А я тепер навчаю тільки твої пальці, щоб вони повністю могли виразити відчуття твого тіла. Тоді його потужна сила буде сконцентрованою.

— Ви справжній учитель.

— А що таке вчитель? Тож я тобі відповідаю: це не той, хто чогось навчає, а той, хто здатний надихнути учня виявити все найкраще в самому собі, аби відкрити те, про що він уже знає.

Я відчував, що Атена уже все це пережила, хоч і була ще дуже молода. Оскільки почерк відкриває особистість людини, я з'ясував, що вона усвідомлює: її люблять —

і не тільки син, а й батьки і якийсь чоловік. Я також відкрив, що вона була наділена таємничими обдаруваннями й намагалася ніколи їх не відкривати, бо ці обдарування могли допомогти їй зустрітися з Богом, але могли й привести її до погибелі.

Я не обмежувався тим, що навчав її техніки; я намагався також передати їй філософію каліграфів.

— Те, з якими зусиллями ти переписуєш ці вірші, свідчить, що ти лише інструмент. Ти не володієш власною свідомістю, а підкоряєшся тому бажанню, в якому не маєш сумніву. І в цьому знаходить свій вираз те, що ми маємо звичай називати «життям». Багато людей приходять у цей світ лише для того, щоб виконувати якусь роль, не розуміючи, що існує Невидима рука, яка їх веде.

У цей момент в твоїх руках, у пензлі, яким ти вводиш кожную літеру, зосереджуються всі наміри твоєї душі. Спробуй зрозуміти важливість цього.

— Розумію і бачу, що важливо зберігати певну елегантність. Бо ж ви вимагаєте, щоб я сиділа в певній, точно визначеній позі, шанувала матеріал, яким я користуюся, і тільки тоді, коли я все це зроблю, я зможу досягти успіху.

Само собою. Чим більше вона шанувала пензель, тим більше відкривала, що необхідно зберігати спокій та елегантність, щоб навчитися писати. А спокій приходить із серця.

— Елегантність — це не щось зовнішнє, а той спосіб, який відкриває людина, щоб ушанувати життя й роботу. Тому, коли ти відчуваєш, що поза, в якій ти сидиш, для тебе незручна, не думай, що вона фальшива або

штучна: вона справжня, тому що в ній тяжко висидіти. Вона дає тобі відчутти, що як папір, так і перо пишуться твоїми зусиллями. Папір перестає бути просто гладенькою білою поверхнею і набуває глибини тих речей, які на ньому розміщені.

Елегантність — це поза, яка найбільше відповідає тому, щоб написане було досконалим. Так само буває й тоді, коли йдеться про життя: коли все поверхове усувається, людське буття відкриває простоту й зосередженість: чим простіша й стриманіша поза, тим гарнішою вона виявиться, хоча спочатку і здається незручною.

Час від часу вона розповідала мені про свою роботу. Казала, що виконує її з ентузіазмом і що одержала одну пропозицію від могутнього еміра. Він прийшов до банку, щоб побачитися з другом, який був там директором (еміри ніколи не ходять до банку, щоб брати там гроші, вони мають багато слуг, які це за них роблять), і, розмовляючи з нею, сказав, що шукає людину, яка здійснювала б нагляд за продажем його земель, і запитав, чи така робота її не зацікавила б.

Хто може купувати землю серед пустелі або в порту, який не перебуває в самому центрі світу? Я вирішив нічого не коментувати; і, оглядаючись назад, я тепер задоволений, що тоді промовчав.

Лише один раз вона заговорила про любов чоловіка, хоча завжди, коли туристи приїздили до мене обідати й бачили її там, вони намагалися звабити її так чи інак. Зазвичай ці залицяння лише драдували Атену, аж поки один із них сказав, що знає її коханого. Вона зблідла й негайно подивилася на дитину, але та, на щастя, не звернула уваги на цю розмову.

— Звідки ви його знаєте?

— Я пожартував, — відповів той. — Хотів лише з'ясувати, чи ви вільна.

Вона нічого йому не відповіла, але я зрозумів, що чоловік, який так багато важив у її житті, не був батьком її дитини.

Одного дня вона приїхала раніше, ніж зазвичай. Сказала, що покинула працювати в банку, стала продавати землю, а тому тепер має більше дозволів. Я пояснив їй, що не можу навчати її раніше від призначеного часу, бо маю чимало інших справ.

— Я можу поєднувати тут дві речі: рух і спокій. Радість — це зосередженість.

Вона пішла до машини, взяла там магнітофон, і від того дня Атена танцювала в пустелі до того, як ми починали свої уроки, а малий тим часом, сміючись, бігав навколо неї. Коли вона тепер сідала, щоб займатися каліграфією, її рука була впевненішою, ніж раніш.

— Існують два види літер, — пояснив їй я. — Одні з них виписані точно, але без душі. У цьому випадку, хоча каліграф і досконало володіє технікою, він зосереджує всю увагу лише на своїй роботі — і тому не розвивається, починає повторюватися, не вдосконалює свою майстерність й одного дня перестане вправлятися в письмі, бо дійде висновку, що ця робота перетворилася на рутину.

Літери другого виду виписані з технічною досконалістю, але також із душею. Тому необхідно, щоб намір того, хто пише, узгоджувався зі словом; у такому випадку найсумніші вірші перестають виражати трагедію й перетворюються на звичайні факти, які лежать на нашому шляху.

— А що ви робите зі своїми малюнками? — запитав малий бездоганною арабською мовою.

Хоч він і не розумів наших розмов, а проте робив усе можливе, щоб брати участь у роботі матері.

— Я їх продаю.

— А я міг би продавати мої малюнки?

— Ти *повинен* продавати свої малюнки. Одного дня ти станеш багатий завдяки їм і станеш допомагати своїй мамі.

Він задовольнився моєю відповіддю й повернувся до того, що на даний момент робив: малював кольорового метелика.

— А що мені робити з моїми текстами? — запитала Атена.

— Ти тепер знаєш, яких зусиль коштує сидіти в правильній позиції, заспокоювати свою душу, прояснювати свої наміри, шанувати кожну літеру в кожному слові. Але поки що я раджу тобі лише практикуватися.

Після тривалої практики ми більше не думаємо про те, як робити правильні рухи; вони стають частиною нашого існування. Але щоб досягти цього стану, треба багато тренуватися, знову й знову повертаючись до тієї самої роботи.

Зверни увагу на те, як добрий коваль обробляє метал. Для нетренованого ока він повторює одні й ті самі рухи, вимахуючи молотом.

Але тому, хто знає мистецтво каліграфії, відомо, що кожного разу, коли він підіймає молот та опускає його, сила удару змінюється. Рука повторює той самий рух, але мірою того, як вона наближається до заліза, вона вирішує, як їй ударити по ньому, твердіше чи м'якше. Те саме від-

бувається і з будь-яким повторюванням. Хоча здається, що це один і той самий процес, він завжди відмінний.

І настає мить, коли тобі вже не треба думати, що ти робиш. Ти сам перетворюєшся на літеру, малюнок, на папір, на слово.

Ця мить настала майже через рік. На той час Атена стала добре відома в Дубаях, вона знаходила охочих пообідати в моєму шатрі, й ці люди розповідали мені, що її кар'єра складається дуже добре; вона продавала ділянки землі в пустелі! А якось увечері, в супроводі великого кортежу, до мене з'явився емір власною особою. Я злякався, бо не був підготовлений до такого візиту, але він заспокоїв мене й подякував за те, що я зробив для його працівниці.

— Це чудова людина, і я пояснюю її високі якості вашою наукою, шановний добродію. Я думаю про те, щоб вивести вас у люди. Можливо, було б добре прислати до вас моїх продавців, щоб вони вивчали тут каліграфію, а надто тепер, коли Атена їде на вакації і її не буде тут цілий місяць.

— Мені нічого не треба, — відповів я. — Каліграфія — це лише один зі способів, якими Аллах — нехай благословиться його ім'я! — відкривається перед нами. Вона навчає нас об'єктивності й терпіння, шанобливості та елегантності, але ми можемо досягти всього цього також...

— ...через танець, — докинула Атена, яка була поруч.

— Або торгівлю нерухомістю, — закінчив я свою думку.

Коли всі поїхали, коли малий ліг у кутку шатра і його оченята почали злипатися від сну, я знайшов матеріал для вправ із каліграфії й попросив її написати що-не-

будь. На середині слова я забрав у неї перо. Настав час сказати те, що треба було сказати. Я запропонував їй прогулятися по пустелі.

— Ти вже навчилася того, чого тобі треба було навчитися, — сказав я. — Твоя каліграфія стає з кожним разом усе персональнішою та невимушенішою. Це вже не повторення краси, а діяння особистої творчості. Ти зрозуміла те, що розуміють усі великі художники: щоб забути про правила, треба знати їх і шанувати.

Тобі уже непотрібні інструменти, за допомогою яких вт навчалася. Тобі уже не потрібні папір, чорнило, перо, бо дорога важливіша, аніж те, що примусило тебе по ній іти. Колись ти мені розповіла, що та людина, яка навчила тебе танцювати, уявляла собі музику у своїй голові, але навіть так була спроможна точно повторювати всі необхідні ритми.

— Саме так.

— Якби всі слова з'єдналися, вони не утворювали б ніякого смислу або дуже ускладнювали б його розуміння. Треба, щоб між ними були *проміжки*.

Вона кивнула головою на знак згоди.

— І хоч ти вже повністю опанувала слова, проте ще не опанувала пробіли. Коли твоя рука пише, вона рухається досконало. Та коли вона переходить від одного слова до іншого, вона вагається.

— Звідки вам це відомо?

— Але ж я маю рацію, чи не так?

— Авжеж, маєте. На якусь частку секунди, перш ніж зосередитися на наступному слові, я втрачаю контроль над собою. Речі, про які я не хочу думати, намагаються підкорити мою увагу.

— І ти знаєш точно, про що саме йдеться.

Атена знала, проте не сказала нічого, доки ми не повернулися в шатро й вона не взяла на руки дитину, яка вже спала. Її очі наповнилися слізьми, хоч вона робила все можливе, щоб опанувати себе.

— Емір сказав, ти хочеш взяти відпустку.

Вона відчинила дверці автомобіля, вставила ключ запалювання й обернула його. Кілька миттєвостей лише гуркіт мотора порушував тишу пустелі.

— Я знаю, що ви маєте на увазі, — сказала вона на-
решті. — Коли я пишу, коли танцюю, мене веде Рука,
яка все створила. Коли я дивлюся, як спить Віорель, я
знаю, він знає, що він плід мого кохання з його батьком,
хоч він не бачив його вже понад рік. Але я...

Знову запала мовчанка. Мовчанка, яка була пробі-
лом між словами.

— ...але я не знаю, яка рука заколисувала мене впер-
ше. Рука, яка вписала мене в книгу цього світу.

Я лише кивнув головою на знак, що її розумію.

— Ви думаєте, це важливо?

— Не завжди. Але у твоєму випадку, якщо ти не до-
торкнешся до цієї руки, ти не зможеш поліпшити... ска-
жімо... свою каліграфію.

— А я не вважаю, що мені необхідно знайти ту, яка
ніколи не завдавала собі клопоту любити мене.

Вона зачинила дверця, усміхнулася й увімкнула
швидкість. Машина зрушила з місця. Попри її слова, я
знав, яким буде її наступний крок.

Саміра Р. Халіль,
мати Атени

Враження було таке, ніби всі її професійні успіхи, її спроможність заробляти гроші, її радість із приводу того, що вона знайшла нове кохання, її радість, із якою вона гралася з моїм онуком, усе це раптом відійшло для неї на другий план. Я просто вжахнулася, коли Шеріна повідомила мені про своє рішення вирушити на пошуки своєї матері по крові.

Спочатку я, звичайно, втішала себе думкою, що вже, мабуть, давно не існує того центру всиновлення, каталожні карточки давно загублені, чиновники виявлять себе, як завжди, непробивними, що уряд у тій країні щойно повалений і подорожувати по ній, мабуть, неможливо, або лоно, з якого вона народилася, уже покинуло цей світ. Але ця втіха була миттєвою; моя дочка була здатна на все, і вона вміла знаходити вихід із ситуацій, які здавалися безвихідними.

До того моменту ця тема була табу в нашій родині. Шеріна знала, що вона всиновлена, адже психіатр у Бейруті порадив мені розповісти їй про все, як тільки вона

досягне віку, в якому буде спроможна все зрозуміти. Але вона ніколи не виявляла цікавості довідатися, з якої частини світу вона походила, — її домашнє вогнище було в Бейруті, коли воно ще було домашнім вогнищем для всіх нас.

Коли всиновлений син однієї з моїх подруг наклав на себе руки після того, як у нього народилася біологічна сестра, — а йому було тільки 16 років! — ми вирішили не поповнювати свою родину, ми пішли на всі жертви, необхідні для того, аби Шеріна могла відчувати, що вона єдина причина моєї радості та мого смутку, моєї любові та моїх надій. Але схоже було, що й ці наші зусилля виявилися даремними; Господи, якими ж невдячними можуть бути наші діти!

Знаючи свою дочку, я розуміла, що сперечатися з нею марно. Я та мій чоловік протягом цілого тижня не спали, й кожного ранку, кожного дня та кожного вечора вона бомбардувала нас одним і тим самим запитанням: в якому місті Румунії я народилася? Ситуація ускладнювалася ще й тим, що Віорель плакав, бо, здавалося, розумів, що відбувається.

Я вирішила знову порадитися з психіатром. Я запитала в нього, чому молода жінка, яка все має у своєму житті, постійно ним невдоволена.

— Усі ми хочемо знати, звідки ми походимо, — сказав він. — Це фундаментальне питання для людини у філософському плані. Щодо вашої дочки, то я вважаю цілком нормальним, що вона хоче знати, звідки вона з'явилася. А вам, пані, невже це було б не цікаво знати?

Ні, мені було б не цікаво. Радше навпаки, я відчула б небезпеку в тому, щоб шукати когось, хто від мене від-

мовився та покинув мене в тому віці, коли я самотійно не змогла б вижити.

Але психіатр правив своєї:

— Замість вступати з нею в конфлікт спробуйте допомогти їй. Можливо, побачивши, що це для вас не проблема, вона відмовиться від свого наміру. Той рік, який вона провела далеко від усіх своїх друзів, мабуть, створив для неї емоційну порожнечу, яку вона тепер намагається заповнити всілякими дрібними провокаціями, що не мають анінайменшої ваги. Можливо, вона тільки прагне переконатися в тому, що її люблять.

А найліпше було б, якби й сама Шеріна пішла проконсультуватися до психіатра. Це допомогло б їй з'ясувати причини своєї поведінки.

— Покажіть упевненість у собі, не намагайтеся бачити в цьому якусь загрозу для себе. І якщо зрештою вона все ж таки наполягатиме на своєму, тоді дайте їй усі ті відомості, які вона у вас просить. Якщо я правильно вас зрозумів, вона завжди була дитиною проблематичною; хто знає, можливо, ці пошуки зміцнять її дух.

Я запитала в психіатра, чи він має дітей. Він сказав, що не має, і тоді я зрозуміла, що це не та людина, яка може мені порадити щось корисне.

Того вечора, коли ми сиділи перед телевізором, Шеріна підійшла до нас і запитала:

— Що ви дивитеся?

— Хроніку подій.

— З якою метою?

— Хочемо знати, що там відбувається в Лівані, — відповів мій чоловік.

Я помітила пастку, та було вже пізно. Шеріна негайно скористалася із ситуації.

— Отже, вам цікаво знати, що відбувається на тій землі, де ви народилися. Ви дуже непогано влаштувалися в Англії, маєте тут друзів, тато робить тут чималі гроші, живете в повній безпеці. Та все одно ви купуєте ліванські газети. Перемикаєте канали телевізійних новин, поки не натрапите на якусь інформацію про події в Лівані. Ототожнюєте своє майбутнє з своїм минулим, не усвідомлюючи того, що ця війна не закінчиться ніколи.

Або можна це сказати іншими словами: якби ви втратили контакт зі своїм походженням, ви мали б відчуття, що втрачаєте контакт зі світом. Чому ж ви не хочете зрозуміти, що відчуваю я?

— Ти наша дочка.

— Атож, і я цим пишаюся. І завжди буду вашою дочкою. Прошу вас, не сумнівайтеся в моїй любові та моїй вдячності за все, що ви зробили для мене. Я не прошу у вас чогось більшого, крім як допомогти мені ступити ногою на те місце, де я вперше побачила світ. Можливо, я також захочу спитати у своєї матері по крові, навіщо вона мене покинула, а може, обмежуся тільки тим, що просто подивлюся їй у вічі. Якщо я цього не зроблю, то вважатиму себе боягузкою й ніколи не зможу зрозуміти пробіли між словами.

— Пробіли між словами?

— Я вивчала каліграфію, коли перебувала в Дубаї. Я танцюю завжди, коли маю таку можливість. Але музика існує тому, що існують паузи. А фрази та слова існують тільки тому, що існують пробіли між ними. Коли

я щось роблю, я відчуваю повноту життя. Але ніхто не спроможний жити активно двадцять чотири години на добу. У ту мить, коли я зупиняюся, я відчуваю, що мені чогось бракує.

Ви не раз мені казали, що я людина неспокійна від природи. Але я не обирала для себе такий спосіб життя: мені хотілося б залишитися тут і також із повним спокоєм у серці дивитися телевізор. Та це неможливо: моя голова не хоче зупинитися. Іноді мені здається, що я божеволію, бо відчуваю потребу безперервно танцювати, писати, продавати землю, доглядати Віореля, читати геть усе, що потрапляє мені на очі. Ви вважаєте це нормальним?

— Можливо, це пояснюється твоїм темпераментом, — сказав мій чоловік.

Розмова на цьому закінчилася, як і завжди закінчувалася: Віорель заплакав, Шеріна замкнулася у своїй мовчанці, а я знову повернулася до думки про те, що діти ніколи не бувають вдячні батькам за те, що ті для них зробили. Але наступного дня, коли ми пили свою вранішню каву, тепер уже мій чоловік повернувся до цієї теми:

— Якийсь час тому, коли ти була на Близькому Сході, я спробував розвідати, чи існують для нас якісь можливості повернутися додому. Я поїхав туди й пішов на ту вулицю, де ми колись жили; нашого будинку більше не існує, хоч країна відбудовується, навіть за умов чужою окупації та постійних вторгнень. Я тоді пережив відчуття ейфорії; а чи не настав для нас момент розпочати все знову? Але якраз це слово, «розпочати», умить повернуло мене до реальності. Я вже вийшов із того

віку, в якому міг би дозволити собі таку розкіш; мені залишається тільки робити те, що я тепер роблю, і не встрявати в нові авантюри.

Я знайшов кількох людей, з якими я колись мав звичай зустрічатися ввечері за чаркою віскі. Більшості з них уже там немає, а ті, котрі ще залишилися живі, нарікають на постійне відчуття небезпеки. Я ходив тими місцями, де раніше мав звичай прогулюватися, і почував себе там чужим, так ніби нічого з того вже мені не належало. Найгірше було те, що мрія одного дня повернутися вмирала мірою того, як я ходив по місту, в якому народився.

Але, навіть так, це було потрібно мені. Тужна мелодія вигнання ще звучить у моєму серці, але я знаю, що вже ніколи не повернуся на батьківщину, ніколи більш не житиму в Лівані. Хай там як, а дні, проведені в Бейруті, допомогли мені ліпше зрозуміти те місце, де я тепер живу, й належно оцінити кожную секунду з тих, які я провів у Лондоні.

— Що ти хочеш мені цим сказати, тату?

— Що ти маєш рацію. Мабуть, ти почувеш себе краще, коли ліпше зрозумієш ці пробіли на списаному аркуші свого життя. Ми доглянемо Віореля, поки ти подорожуватимеш.

Він пішов до свого кабінету й повернувся звідти з жовтою текою. То були документи всиновлення — і він віддав їх Шеріні. Поцілував її й сказав, що йому час вирушати на службу.

Герон Раєн,
журналіст

Протягом усього того ранку в 1990 р. усе, що я міг бачити з вікна свого готельного номера на шостому поверсі, була будівля уряду. На її даху саме встановлювали прапор країни, щоб показати місце, звідки кривавий маніяк-диктатор утік на вертольоті, щоб зустріти свою смерть від рук людей, яких він тероризував протягом 22 років. Старі будинки Чаушеску наказав поносити, бо він планував перетворити своє місто на столицю, яка змагалася б із Вашингтоном. Бухарест мав славу міста, яке зазнало найбільших руйнувань, не спричинених ані війною, ані якимись природними катастрофами.

У той день, коли я сюди прибув, я ще намагався по троху прогулюватися вулицями в товаристві свого перекладача, але не бачив навколо себе нічого, крім убогості, розгубленості, відчуття, що ці люди не мають ані майбутнього, ані минулого, ані теперішнього: вони існували ніби в якомусь позачасовому просторі, не маючи ані найменшого уявлення про те, що відбувається в їхній країні і що відбувається в решті світу. Коли я повернувся сюди через десять років і побачив, як уся країна підіймається з

попелу, я зрозумів, що людина здатна подолати будь-які труднощі — і румунський народ надав мені переконливі підстави прийти до такого висновку.

Але того сірого ранку, в тому сірому холі сірого та похмурого готелю мене цікавило тільки те, чи мій перекладач роздобуде машину та достатню кількість пального, щоб я міг завершити свій документальний фільм, який мені замовила Бі-бі-сі. Перекладач затримувався, й мене почали облягати сумніви: невже мені доведеться повернутися до Англії, не завершивши свою роботу? Я уже вклав чималу кількість грошей у свої контракти з істориками, в написання сценарію, у кінозйомки окремих інтерв'ю, але телебачення, перш ніж дійти зі мною остаточної згоди, вимагало, щоб я поїхав до вказаного мені замку і з'ясував, у якому він стані. Тепер було очевидно, що ця подорож коштуватиме мені значно більше, ніж я собі уявляв.

Я спробував зателефонувати своїй подрузі; але мені сказали, що чекати, поки для мене звільниться лінія, доведеться не менше години. Мій перекладач міг щохвилини прибути з машиною, я не міг гаяти часу й тому вирішив не ризикувати.

Спробував знайти якусь англomовну газету, але не знайшов нічого. Щоб приглушити тривогу, став, з усією можливою обережністю, роздивлятися людей, які пили чай, схоже цілком байдужі до того, що тут відбувалося протягом року, — до народних повстань, до холодно-кровного вбивства цивільних осіб у Тимішоарі, до перестрілок на вулицях міста між народом і страхітливою таємною поліцією, що розпачливо намагалася втримати владу, яка вислизала з її рук. Я звернув увагу на групу з трьох американців, на цікаву жінку, яка проте не відри-

вала очей від журналу мод, на столик, за яким сиділо кілька чоловіків, — вони голосно розмовляли, але я не міг зрозуміти якою мовою.

Я підвівся на ноги, мабуть, уже втисячне, й підійшов до вхідних дверей подивитися, чи не з'явився мій перекладач, — і тут увійшла вона. Їй було, певно, більш як двадцять років (*Атена мала 23 роки, коли поїхала до Румунії. — Прим. ред.*). Вона сіла за столик, попросила подати їй ранішню каву, і я почув, що вона розмовляє англійською мовою. Ніхто з присутніх тут чоловіків, здавалося, не звернув на неї уваги, і тільки жінка на мить урвала своє читання журналу мод.

Мабуть, через свою тривогу або через те, що це місце вкидало мене в стан депресії, я набрався зухвалості й підійшов до неї.

— Даруйте, що вас потривожив, я не звик цього робити, бо вважаю, що година ранішньої кави — найінтимніша година дня.

Вона всміхнулася, назвала своє ім'я, і я вмить насторожився. Знайомство відбулося надто легко — чи не повія вона, бува? Але її англійська мова була досконалою і вдягнена вона була скромно. Я вирішив нічого не запитувати й почав невимушено розповідати про себе, помітивши, що жінка за сусіднім столиком перестала читати журнал і дослухається до нашої розмови.

— Я незалежний продюсер, працюю на лондонську Бі-бі-сі й у цю мить сушу собі голову, як мені дістатися до Трансильванії...

Я побачив, як у її очах спалахнув інтерес.

— ...де я маю закінчити свій документальний фільм, присвячений легенді про вампіра.

Я подивився на неї: ця тема завжди розбуджувала в людях цікавість, але вона втратила інтерес відразу, коли я згадав про причину свого приїзду сюди.

— Для цього досить сісти на автобус, — сказала вона. — Хоч я не думаю, що ви знайдете там те, що шукаєте. Якщо хочете більше довідатися про Дракулу, прочитайте книжку про нього. До речі, її автор ніколи не бував у цій місцевості.

— А ви, ви знаєте Трансильванію?

— Я б так не сказала.

Це не була відповідь на моє запитання; а може, вона мала якісь проблеми з англійською мовою, попри свій британський акцент?

— Я теж туди їду, — провадила вона. — Автобусом, звичайно.

Судячи з її одягу, вона не належала до тих авантюристів, які гасають по всьому світу, навідуючи екзотичні місця. Я знову подумав, чи вона, бува, не повія; можливо, шукає клієнта.

— Я міг би вас безкоштовно підвезти.

— Я вже купила квиток.

Я наполягав, припустивши, що перша відмова входить до правил гри. Проте вона знову відповіла заперечливо, сказавши, що повинна здійснити цю подорож сама-одна. Я запитав, звідки вона родом, і помітив, що вона надовго завагалася, перш ніж відповісти мені:

— З Трансильванії, я вже вам сказала.

— Ви сказали не зовсім те. Але в такому разі, може, ви допомогли б мені вибрати зручні місця для мого фільму і...

Моя підсвідомість підказувала мені, що варто глибше дослідити цю можливість, думка про те, що вона по-

вія, ще не вивітрилася з моєї голови, й мені чомусь дуже, дуже хотілося, щоб вона поїхала зі мною. Але тут друга жінка втрутилася до нашої розмови, так ніби вирішила захистити дівчину, я подумав, що, либонь, я здався їй надто нахабним, і визнав за ліпше відійти.

Мій перекладач з'явився незабаром по тому, засапаний, повідомивши, що він роздобув усе необхідне, але це коштуватиме мені більше, ніж я припускав (я вже був до цього готовий). Я піднявся у свій номер, узяв валізу, яка вже була спакована, сів у російський автомобіль, що ледве тримався купи, ми перетнули широкі проспекти, на яких майже не було руху, і я помітив, що везу з собою не тільки свій маленький фотоапарат, своє приладдя, свої проблеми, кілька пляшок мінеральної води, бутерброди, а й образ жінки, що його я ніяк не міг викинути собі з голови.

Наступними днями, намагаючись побудувати сценарій свого фільму навколо історичної постаті Дракули та опитуючи — безуспішно, як я й припускав, — селян та інтелектуалів щодо міфу про вампіра, я все більше собі усвідомлював, що втратив охоту знімати документальний фільм для англійського телебачення. Усі мої думки та бажання були спрямовані на те, щоб знову зустрітися з тією зарозумілою, непривітною, самовдоволеною дівчиною, яку я бачив у кав'ярні одного бухарестського готелю і яка в цей час мала перебувати десь зовсім близько від мене, — дівчину, про яку я не знав абсолютно нічого, крім її імені, але котра, як і міф про вампіра, здавалося, висмоктувала з мене всю мою енергію і спрямовувала її на себе.

Абсурд, безглуздя, щось цілком неприйнятне для мого світу і для світу людей, які жили поруч зі мною.

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

— Я не знаю, з якою метою ви сюди приїхали. Та хоч би якою вона була, ви повинні дійти до кінця.

Вона подивилася на мене зляканим поглядом.

— Хто ви?

Я почала розмову про жіночий журнал, який читала, й чоловік через деякий час підвівся й пішов. Тепер я могла назвати себе.

— Якщо ви хочете знати, яка в мене професія, то я вивчаю медицину вже чимало років. Але не думаю, що це та відповідь, яку ви хотіли б почути.

Я зробила паузу.

— Думаю, вашим наступним кроком буде спроба через низку добре обміркованих запитань довідатися точно, що я роблю тут, у цій країні, яка починає скидати з себе тягар кривавої диктатури.

— То скажіть прямо: чого ви сюди приїхали?

Я могла б їй сказати: я приїхала на похорон свого вчителя, гадаю, він заслужив на цей вияв пошани. Але з мого боку було б необачно говорити на цю тему; і хоч вона не виявила найменшого інтересу до вампірів, слово «вчитель», безперечно, привабило б її увагу. А що моя присяга забороняє мені брехати, то я відповіла на її запитання «напівправдою».

— Я хотіла подивитися, де жив письменник на ім'я Мірча Еліаде, про якого ви, можливо, й не чули. Але Еліаде, який більшу частину свого життя прожив у Франції, був фахівцем у галузі... ну, скажімо... міфів.

Дівчина подивилася на годинника, вдавши цілковиту відсутність цікавості.

— І я говорю не про вампірів. Я говорю про людей... ну, скажімо, тих... які йдуть тією ж дорогою, що і ви.

Вона саме збиралася відпити кави, але зупинила руку з філіжанкою напівдорозі до губів.

— Ви працюєте на місцевий уряд? Чи, може, ви та людина, якій мої батьки доручили стежити за мною?

Але не так вона, як я засумнівалася в тому, чи варто мені продовжувати цю розмову; її агресивність була абсолютно непотрібною. Але я виразно бачила її ауру, її тривогу. Вона була дуже схожа на мене — таку, якою я була в її віці: рани внутрішні й рани зовнішні, які спонукали мене лікувати людей у плані фізичному й допомагати їм знаходити свій шлях у плані духовному. Мені хотілося сказати: «Нехай твої рани тобі допоможуть, дівчино», взяти свій журнал і піти собі.

Якби я так зробила, можливо, шлях Атени був би зовсім іншим і вона досі була б жива, поруч із тим чоловіком, якого вона кохала, турбувалася б про свого сина,

дочекалася б, коли він виросте, одружиться й подарує їй онуків. Вона стала б багатою, можливо, власницею компанії з торгівлі нерухомістю. Вона мала все, абсолютно все, щоб домогтися успіху в житті; вона досить страждала, аби використати свої шрами на свою вигоду, й, можливо, тільки питанням часу було б, коли вона подолає свою тривогу й піде далі.

Але що ж утримало мене там, чому я й далі сиділа, намагаючись продовжити нашу розмову? Відповідь буде дуже простою: цікавість. Я не могла зрозуміти, чому це осяйне світло опинилося тут, у холодному холі румунського готелю.

Я провадила:

— Мірча Еліаде писав книжки з дивними заголовками. Наприклад: «Відьмацтво й культурні течії». Або: «Священне пізнання всіх ер». Мій учитель (я сказала це, сама того не бажаючи, але вона чи то не звернула уваги на мої слова, чи то вдала, ніби їх не почула) дуже любив свою роботу. І щось мені підказує, інтуїтивно, що ви цими темами теж цікавитесь.

Вона знову подивилася на годинника.

— Я їду в Сибіу, — сказала дівчина. — Мій автобус відходить звідси через годину, я шукаю свою матір, якщо це те, про що вам хотілося б знати. Працюю маклером із продажу нерухомості на Близькому Сході, маю сина, якому вже майже чотири роки, розлучена, а мої батьки живуть у Лондоні. Це батьки, які мене вдовчерили, бо я була в дитинстві покинута.

Вона й справді була на дуже високому рівні сприйнятливості — вона, власне, ототожнила себе зі мною, хоч поки що цього й не усвідомила.

— Атож, саме це мені й хотілося знати.

— Вам треба було їхати так далеко, щоб зібрати відомості про письменника? Чи там, де ви живете, немає бібліотек?

— Насправді цей письменник жив у Румунії тільки доти, доки закінчив університет. Тобто, якби я поставила собі на меті більше довідатися про його працю, я мусила б поїхати до Парижа, Лондона або в Чикаго, де він помер. Але те, що я тут роблю, це не пошук у класичному значенні цього слова. Я хочу тільки подивитися, де ступали його ноги. Хочу відчувати, що саме надихнуло його писати про речі, які дуже близько торкаються мого життя та життя людей, яких я шаную.

— Він писав щось про медицину?

Ліпше було не відповідати на це запитання. Вона помітила, як я сказала «мій учитель», але подумала, що ці слова мали стосунок до моєї професії.

Дівчина підвелася. Я думаю, вона відчула, що саме мене цікавило, — я побачила, як її світло засяяло з більшою інтенсивністю. Я стаю такою спостережливою тільки тоді, коли бачу поблизу когось дуже схожого на мене.

— Чи не хотіли б ви провести мене до автобусної станції? — запитала вона.

Залюбки. Мій літак відлітав лише ввечері, і я мала попереду цілий вільний день — занудний і нескінченний. Принаймні я зможу бодай трохи з кимось поговорити. Вона піднялася нагору й повернулася з валізами в руках і з низкою запитань у голові. Вона почала свій допит відразу по тому, як ми вийшли з готелю.

— Можливо, я більш ніколи вас не побачу, — сказала вона. — Але відчуваю, що ми маємо з вами щось

спільне. Й оскільки це, можливо, наш останній шанс поговорити в цій інкарнації, то я дуже просила б вас бути цілком відвертою у своїх відповідях.

Я кивнула головою на знак згоди.

— Оскільки ви читали такі книжки, то чи вірите ви, що танець може переносити нас у транс і наділяти здатністю бачити світло? І що це світло не повідомляє нам абсолютно нічого, якщо ми не задоволені чи не сумні?

Яке влучне запитання!

— Безперечно, може. Але не тільки танець; усе, на чому ми можемо сконцентрувати свою увагу і що може розділити тіло й дух. Наприклад, йога, або молитва, або медитація буддистів.

— Або каліграфія.

— Я про це не думала, але може бути. У ті миттєвості, коли тіло надає волю душі, вона злітає в небо або спускається в пекло, залежно від стану, в якому перебуває дух цієї особи. У цих двох місцях вона навчається того, що їй треба: або знищити свого ближнього, або вилікувати його. Але я не цікавлюся цими двома індивідуальними дорогами; у моїй традиції я потребую допомоги... ви уважно стежите за тим, що я кажу?

— Ні.

Я побачила, що вона зупинилася посеред вулиці й дивилася на дівчинку, яка здавалася покинутою. У ту ж таки хвилину вона засунула руку собі в сумочку.

— Не робіть цього, — сказала я. — Подивіться на другий бік вулиці — там стоїть жінка з лихими очима. Вона посадила там цю дитину, щоб...

— Мені байдуже.

Дівчина дістала з сумочки кілька монет. Я схопила її за руку.

— Ліпше даймо їй чогось поїсти. З цього буде більше користі.

Я покликала дитину, купила у барі сандвіч і подала їй. Дівчинка всміхнулася й подякувала; очі жінки на протилежному кінці вулиці, здавалося, спалахнули ненавистю. Але в сірих очах дівчини, яка йшла поруч зі мною, я вперше прочитала повагу до себе і схвалення мого недавнього вчинку.

— То що ви хотіли мені сказати?

— Не має значення. А знаєте, що відбулося кілька хвилин тому? Ви увійшли в той самий транс, до якого приводить танець.

— Ви помиляєтеся.

— Я в цьому переконана. Щось торкнулося вашої підсвідомості; можливо, ви побачили себе саму, побачили, яка доля на вас чекала б, якби вас не вдовчерили, — отак жебрати на вулиці. У цю мить ваш мозок перестав діяти. Ваш дух визволився з вашого тіла, полетів до пекла й там зустрівся з демонами зі свого минулого. Тому ви не помітили жінку на протилежному боці вулиці — ви були в трансі. У трансі дезорганізованому, хаотичному, який спонукав вас зробити щось теоретично добре, але практично марне. Так ніби ви були...

— ...у пробілі між літерами. У тому моменті, коли одна музична нота закінчується, а друга ще не почалася.

— Достоту так. І транс, спричинений у такий спосіб, може бути небезпечним.

Це те саме, ніби я їй сказала: «Такий вид трансу спричиняється страхом: він паралізує особу, позбавляє її

можливості реагувати, її тіло не відповідає, а душа не залишається з нею. Ви перейнялися жахом перед усім тим, що могло б статися, якби доля не подарувала вам батьків, що перестріли вас на вашій дорозі». Але вона поставила валізи на землю і подивилась мені у вічі.

— Хто ви? Навіщо ви мені все це кажете?

— Як лікарку, мене називають Дейдрою О'Ніл. Рада познайомитися — а як звати вас?

— Атена. Але в паспорті написано Шеріна Халіль.

— Хто ж вам дав це ім'я?

— Не має значення. Але я не запитувала, як вас звати, я запитала, хто ви така. І чому ви заговорили зі мною. І чому я також відчула потребу заговорити з вами. Може, тому, що нас було тільки двоє жінок у тому барі? Ні, не думаю: це тому, що ви говорите про речі, які складають сенс мого життя.

Вона підняла валізи, і ми рушили далі, в напрямку автобусної станції.

— Я також маю друге ім'я: Едда. Але воно було мені дане не випадково. І так само я не вірю, що наша зустріч була випадковою.

Перед нами були двері автобусної станції, крізь які входили та виходили різні люди: військові в уніформі, селяни, жінки — вродливі, але вдягнені так, ніби жили в далекому минулому, років п'ятдесят тому.

— Якщо ми зустрілися не випадково, то чому це сталося, як ви гадаєте?

Її автобус мав відійти лише через півгодини, тому я мала час, щоб їй відповісти: про це подбала *Мати*. Деякі приховані духи випромінюють особливе світло, вони повинні зустрітися, і ви — Шеріна чи Атена — є одним

із таких духів, але вам треба дуже багато працювати, щоб використати цю енергію собі на користь.

Я могла б пояснити їй, що вона йшла класичною дорогою чарівниці, яка через свою індивідуальність намагається налагодити контакти з вищим і нижчим світом, але завжди закінчує тим, що руйнує власне життя, — вона роздає енергію, але ніколи не одержує її навзамін.

Я могла б також пояснити їй, що хоча наші дороги індивідуальні, проте на них завжди існує такий етап, де люди зустрічаються, разом святкують і радіють, обговорюють свої труднощі й готуються до відродження *Матері*. Що контакт із Божественним Світлом — найвища реальність, яку може пережити людське створіння, але в моїй традиції навіть такий контакт не може відбутися насамоті, бо існували роки, століття переслідувань, які навчили нас багатьох речей.

— Ви не хочете увійти, й ми разом випили б кави, поки я чекатиму автобуса?

Ні, я не хотіла. Я мусила до кінця пояснити їй ті речі, які на цьому етапі вона могла б витлумачити хибно.

— Деякі люди зіграли дуже важливу роль у моєму житті, — провадила вона. — Власник будинку, в якого я винаймала своє помешкання, наприклад. Або один каліграф, із яким я познайомилася в пустелі, неподалік від міста Дубаї. Я не знаю, хто підказав мені, що я можу довідатися від них про речі, які я могла поділяти з ними, й відповісти їм взаємністю на взаємність, скориставшись тим, чого вони мене навчили.

Отже, в її житті вже були вчителі — чудово! Її дух досяг зрілості. Усе, чого вона потребує, це продовжити своє

навчання; бо інакше вона може втратити й те, чого вже досягла. Але чи саме я та особа, на яку вказала їй доля?

У якусь частку секунди я попросила, щоб *Мати* мене надихнула, сказала мені що-небудь. Але відповіді я не отримала — що мене, власне, не здивувало, бо *Вона* завжди діяла так, коли мені треба було взяти відповідальність на себе за якесь рішення.

Я дала їй свою візитку й попросила, щоб вона дала мені свою. Вона назвала мені свою адресу в місті Дубаї, але я не мала найменшого уявлення про те, де воно є.

Я вирішила трохи пожартувати і трохи випробувати її ще.

— Чи могло бути випадковістю те, що трое англійців зустрілися в бухарестському барі, як ви гадаєте?

— Але з вашої візитки я бачу, що ви шотландка. Той чоловік, здається, справді працює в Англії, але мені нічого невідомо про нього.

Вона глибоко зітхнула.

— А я... румунка.

Я сказала їй, що мені треба повернутися до готелю і спакувати валізи.

Отже, вона тепер знає, де можна мене знайти, і якщо напише мені, ми знову зустрінемося. Треба дозволити долі, щоб вона сама втрутилася в наші життя й вирішила, як буде краще для всіх.

Вошо «Бушало»,
65 років, власник ресторану

Ці європейці приїждять сюди, вважаючи, що вони все знають, що саме їх ми повинні обслуговувати найкраще, що вони мають право бомбардувати нас запитаннями, а ми зобов'язані відповідати їм. З другого боку, вони вважають, що, назвавши нас якоюсь складнішою назвою, — наприклад, «мандрівним народом» або «ромами», вони можуть виправити ті несправедливості, які вчинили щодо нас у минулому.

Чому б їм і далі не називати нас просто «циганами», але забути про ті легенди, в яких ми зажди постаємо злочинцями перед очима світу? Нас звинувачують у тому, що ми плоди від незаконного шлюбу між жінкою і самим дияволом. Розповідають, ніби один із нас викував ті цвяхи, якими Ісуса прибили до хреста, а матерям радять бути дуже пильними, коли наближаються наші валки, бо ми нібито маємо звичай викрадати дітей і перетворювати їх на рабів.

І тому впродовж усієї історії нас дозволяли вбивати — наших жінок переслідували як відьом у Середні віки, протягом століть німецькі суди не приймали наших свідчень. Коли вітер нацизму став підмітати Європу, я вже народився і бачив, як мого батька заслали в концентраційний табір у Польщі з принизливим чорним трикутником, нашитим на його одяг. З тих 500 000 циган, яких відправили на підневільну працю, вижили не більш як 5000, якщо ми згадаємо зовсім недавню історію.

І ніхто, абсолютно ніхто не хоче про це чути.

У цьому всіма забутому куточку землі, де вирішила осісти більшість наших племен, аж до минулого року наша культура, релігія та мова були заборонені. Коли будь-якого городянина запитували, що він думає про циган, той відповідав не замислюючись: «Ет, усі вони злодії». Попри всі наші зусилля перейти до нормального життя, відмовившись від одвічного кочівництва, в усіх тих місцях, де нас легко впізнати, расизм триває. Мої діти змушені сидіти в останніх рядах класних кімнат та аудиторій, у яких вони навчаються, і не минає тижня, аби хтось їх не образив.

Нас звинувачують у тому, що ми не відповідаємо прямо на поставлені нам запитання, що намагаємося маскуватись, що ніколи не говоримо відверто про своє походження. А навіщо нам це робити? Усі вміють упізнавати циган, і всі знають, як «захищатися» від наших «підлих витівок».

Коли до мене приходить дівчина, інтелігентно вдягнена, усміхнена, і каже, що вона належить до нашої культури й нашого народу, я, звичайно ж, відразу насторожуюся.

Вона може бути одним із агентів секурітате, таємної поліції, що обслуговує божевільного диктатора, Кондукатора, Генія Карпат, нашого Вождя. Кажуть, ніби його судили та розстріляли, але я в це не вірю; його син досі має владу в цьому краї, хоч у даний момент він кудись і зник.

Але дівчина наполягає; усміхаючись — ніби говорить щось дуже кумедне — вона пояснює мені, що її мати — циганка і що їй дуже хотілося б побачитися з нею. Вона називає її повне ім'я; звідки вона могла б роздобути цю інформацію, якби не була пов'язана із секурітате?

Ліпше не дратувати людей, які контактують із урядом. Я кажу їй, що нічого не знаю, я лише циган, який вирішив перейти до чесного осілого життя, але вона й далі править своєї: я хочу зустрітися з матір'ю — і квит. Я знаю, про кого вона каже, знаю також, що понад двадцять років тому вона віддала свою дитину до сирітського притулку й більше ніколи нічого про неї не чула. Ми мусили прийняти її у своє середовище через того коваля, який вважав себе господарем світу. Але хто мені гарантує, що ця інтелектуальна дівчина, яка стоїть переді мною, — це справді дочка Ліліани? Перш ніж розпитувати про свою матір, вона принаймні виявила б пошану до деяких наших звичаїв й не приходила б до мене в червоному вбранні, адже сьогодні не день її весілля. Вона мала б також одягти довшу спідницю, щоб не розбуджувати хіть у чоловіків. І звертатися до мене зовсім не так, як вона звертається.

Якщо я все розповідаю в теперішньому часі, то це тому, що для тих, котрі вічно мандрують, час не існує — існує лише простір. Ми прибули сюди дуже здалеку, одні кажуть, що з Індії, інші вважають країною нашого

походження Єгипет, але факт полягає в тому, що ми носимо із собою своє минуле, так ніби все, що відбувалося, відбувається тепер. І переслідують нас сьогодні так само, як і завжди переслідували.

Дівчина намагається мені сподобатися, каже, що знає нашу культуру, тоді як це не має ніякого значення: вона мала б насамперед знати наші традиції.

— У місті мені сказали, що ви, пан Ром Баро, циганський барон, голова роду. Перш ніж сюди приїхати, я багато чого довідалася з нашої історії...

— Це не «наша» історія, ви мені вибачте. Це моя історія, історія моєї дружини, моїх дітей, мого племені. Ви — європейка. У вас ніколи не жбурляли камінням на вулиці, як жбурляли в мене, коли мені було п'ять років.

— Я гадаю, що справи поліпшуються.

— Вони завжди поліпшуються, щоб потім погіршитися.

Але вона не перестає усміхатися. Просить віскі; наші жінки ніколи собі такого не дозволяють.

Якби вона прийшла сюди лише для того, щоб випити або посидіти в компанії, я поставився б до неї як до клієнта. Я навчився бути привітним, уважним, елегантним, бо від цього залежить успіх моєї комерції. Коли відвідувачі мого ресторану просять розповісти їм щось про циган, я розповідаю їм кілька кумедних історій, пропоную послухати циганський оркестр, який незабаром тут гратиме, в кількох словах торкаюся особливостей нашої культури, і вони йдуть звідси, переконані в тому, що відтепер їм усе відомо про наш народ.

Але ця дівчина прийшла сюди не як туристка: вона стверджує, що належить до мого народу.

Вона знову показує мені свідоцтво, видане однією з державних установ. Я знаю, що наша держава вбиває, грабує, бреше, але не думаю, що вона ризикує видавати фальшиві свідоцтва, а тому вона, мабуть, і справді дочка Ліліани, бо на папері повністю написано її ім'я і місце її проживання. Я знаю з телевізійних передач, що Геній Карпат, Батько Народу, Кондукатор усіх нас, той самий, який морив нас голодом, тим часом як усе вивозив за кордон, той, який жив у розкішних палацах і їв із золотого посуду, тоді як його народ гинув від недоїдання, цей чоловік разом зі своєю триклятою жінкою мали звичай наказувати, щоб таємна поліція секурітате забирала дітей із сирітських притулків, щоб виховати їх убивцями, які служитимуть державі.

Але забирали вони тільки хлопчиків, а дівчаток залишали. Мабуть, вона й справді дочка Ліліани.

Я знову подивився на свідоцтво й став думати, сказати їй чи не сказати, де вона зможе знайти свою матір. Ліліана заслуговує на те, щоб зустрітися з цією інтелектуалкою, яка каже, що вона «одна з нас». Ліліана заслуговує на те, щоб побачити цю жінку перед собою. Думаю, вона вже вистраждала все те, що мусила вистраждати, коли зрадила свій народ, лягла в ліжку з *лажем* (чужинцем. — Прим. ред.), зганьбила своїх батьків. Можливо, некло для неї закінчиться, коли вона побачить, що дівчина вижила, має тепер гроші й, може, навіть допоможе їй вибратися з тих злиднів, у яких вона зараз живе.

Можливо, й мені щось перепаде за інформацію. А наше плем'я в майбутньому також здобуде якісь вигоди, бо живемо ми в дуже непевні часи, усі кажуть, що Геній Карпат уже мертвий, навіть показали по телевізо-

ру сцену його страти, але завтра він може воскреснути, усе, зрештою, залежить від того, хто був тоді поруч із ним і кому було вигідно його зрадити.

Скоро почнуть грати мої музики, тож треба закінчувати цю справу.

— Я знаю, де живе ця жінка. І можу відвести вас до неї.

Тон мого голосу став значно приязнішим.

— Але мені здається, що ця інформація чогось коштує.

— Атож, я розумію, — каже вона й простягає мені пачку грошей — значно більше, ніж я мав намір попросити в неї.

— Цього не вистачить навіть щоб заплатити за таксі, яке нас туди відвезе.

— Ви матимете ще стільки ж, коли я досягну своєї мети.

І я відчуваю, що вперше від початку нашої розмови вона завагалася. Схоже, вона боїться дійти до кінця. Я негайно забрав гроші, які вона поклала на прилавок.

— Завтра я відведу вас до Ліліани.

Руки в неї тремтять. Вона просить іще одне віскі, але несподівано до бару заходить якийсь чоловік, вираз його обличчя змінюється, і він відразу прямує до неї. Я розумію, що вони знайомі й зараз уже розмовляють так, ніби вони старі друзі. Його очі хочуть її. Вона це чудово усвідомлює і намагається причарувати його ще більше. Чоловік замовляє пляшку вина, обое сідають за стіл, і, схоже, історію про матір уже цілком забуто.

Але я хочу одержати й другу половину своїх грошей. Коли подаю їм вино, запитую, в якому готелі вона зупинилася, й обіцяю прийти туди завтра, о десятій ранку.

Герон Раєн,
журналіст

Уже після першого келиха вина вона призналася, — хоч я, звичайно ж, її про це не запитував, — що має друга, полісмена, який працює у Скотланд-Ярді; мабуть, вона все прочитала в моїх очах і вирішила відразу ж дати мені одкоша.

Я відповів, що маю подругу, в такий спосіб ми наперед усунули будь-яку невизначеність у наших можливих стосунках.

Через десять хвилин по тому, як почала грати музика, вона підвелася. Ми розмовляли дуже мало — вона не поставила мені жодного запитання про мої дослідження історії про вампіра, ми торкалися лише всіляких загальних тем, обмінювалися враженнями про місто, про демонстрації на його вулицях. Але я бачив тільки — чи, точніше, всі, хто був у цьому ресторані, бачили, що переді мною богиня, в усьому сяйві своєї величі, жриця, яка закликає янголів і демонів.

Її очі були заплющені, їй здавалося, вона вже не усвідомлює, ані хто вона така, ані де вона перебуває, ані чого хоче від світу; здавалося, вона витає в повітрі, розбуджуючи своє минуле, відкриваючи теперішнє, проникаючи внутрішнім поглядом у майбутнє. Вона змішувала в собі еротику й цноту, порнографію й одкровення, поклоніння Богові й природі водночас.

Усі, хто був у ресторані, перестали їсти і стали дивитися, що відбувається. Вона вже не стежила за музикою, тепер музиканти намагалися підлагодитися під гармонію її ритмів, і цей ресторанчик у напівпідвалі старого будинку в Сибіу перетворився на єгипетський храм, у якому шанувальники Ізиди мали звичай збиратися на свої ритуали плодючості. Пахощі смаженого м'яса й вина перетворювалися тут на пахощі фіміаму, які підносили нас на рівень трансу, наповнювали відчуттям, що ми покинули світ і ввійшли в якийсь невідомий вимір.

Струнні та духові інструменти більше не грали і було чути тільки звуки ударних. Атена танцювала так, ніби її тут уже не було, краплі поту блищали на її обличчі, босі ноги лунко тупотіли на дерев'яній підлозі. Якась жінка підвелася й обережними рухами пов'язала їй на шиї хусточку, яка затулила їй груди, бо її блузка, здавалося, от-от зісковзне з плеча. Але вона ніби не помітила цього, вона була в інших сферах, намагалася перетнути кордони світів, які майже доторкаються до нашого світу, але ніколи нам не відкриваються.

Люди в ресторані заплескали в долоні у ритмі музики, й Атена стала танцювати ще у швидшому темпі, всмоктуючи енергію з цих долонь, обкручуючись навко-

ло себе, намагаючись зберегти рівновагу в порожнечі, забираючи собі все, що ми, жалюгідні смертні, повинні були принести в жертву верховному божеству.

І раптом вона зупинилася. Усі завмерли, навіть музиканти, які грали лише на ударних. Її очі ще були заплющені, але сльози котилися по обличчю. Вона піднесла руки до неба і зойкнула:

— Коли помру, поховайте мене навстоячки, бо навколішках я прожила все життя!

Ніхто нічого не сказав. Вона розплющила очі, наче пробудилася з глибокого сну, й повернулася до столу, так ніби нічого й не відбулося. Оркестр знову заграє, люди пішли танцювати парами, намагаючись розвеселитися, але атмосфера в приміщенні, як мені здавалося, стала зовсім іншою; незабаром відвідувачі стали розплачуватися й виходити з ресторану.

— З вами все гаразд? — запитав я, побачивши, що вона вже відійшла від своєї фізичної перенапруги.

— Мені страшно. Я побачила, як можна підійти туди, куди не хочеш підходити.

— Вас провести?

Вона заперечливо похитала головою. Але запитала, в якому готелі я зупинився. Я дав їй свої координати.

Наступними днями я закінчив пошуки матеріалу для свого документального фільму, відіслав свого перекладача до Бухареста з узятим напрокат автомобілем і після цього залишився в Сибіу ще — тільки тому, що хотів зустрітися з нею знову. Хоч я завжди був людиною, яка віддає перевагу логіці, спроможною зрозуміти, що любов можна побудувати, а не просто її відкрити, проте я твердо знав, що як не побачу її знову, то назавж-

ди залишу тут, у Трансильванії, важливу частку свого життя, проте до кінця я зрозумів це лише набагато пізніше. Я змагався з монотонністю тих нескінченних годин, не раз ходив на автобусну станцію з'ясовувати розклад рейсів до Бухареста, витрачав на телефонні дзвінки до Бі-бі-сі та своєї подруги значно більше, ніж дозволяв мені мій скромний бюджет незалежного продюсера документальних фільмів. Я пояснював, що мій матеріал іще не готовий, що мені бракує деякої інформації, можливо, мені знадобиться ще один день, а може, й цілий тиждень, румуни — дуже складний народ, вони завжди обурюються, коли хтось пов'язує з прекрасною Трансильванією жахливу історію Дракули. Зрештою мені таки пощастило переконати своїх замовників, і вони дозволили мені залишатися в Румунії доти, доки буде треба.

У цьому місті був тільки один готель, і одного дня вона таки з'явилася, і ми знову зустрілися з нею в холі, певно, їй запам'яталася наша перша зустріч. Цього разу вона сама призначила мені побачення, і я доклав усіх зусиль, щоб приховати свою бурхливу радість. Можливо, і я щось означав у її житті.

Згодом я довідався, що та фраза, яку вона вигукнула в кінці свого танцю, була стародавнім циганським прислів'ям.

Ліліана,
швачка, вік і прізвище невідомі

Я говорю в теперішньому часі, бо час для нас не існує, існує тільки простір. Саме його ми сприймаємо як своє «вчора».

Важливим звичаєм нашого племені, який я порушила, був той, який вимагає, щоб під час народження дитини поруч зі мною був чоловік. Але повитухи прийшли, навіть знаючи, що я спала з *гажем*, тобто чужинцем. Вони розпустили мої коси, відірвали пуповину, зав'язали кілька вузлів і пішли собі, покинувши мене саму. Традиція вимагала, щоб у цю хвилину я загорнула немовля в якусь одежину його батька; він залишив мені хустинку, яка нагадувала мені про його запах і яку я іноді нюхала, щоб відчутти його поруч, але тепер цей запах зникне назавжди.

Я обгорнула немовля тією хустинкою й поклала його на долівку, щоб воно наповнилося енергією Землі. Я залишалася там, не знаючи, що мені відчувати, що думати; для себе я уже все вирішила.

Повитухи сказали мені, щоб я обрала для дитини ім'я й нікому його не казала, — його можна буде промовити тільки по тому, як дитина буде охрещена. Вони залишили мені освячену оливу та амулети, які я мала повісити їй на шию через два тижні. Одна з них сказала мені, щоб я не турбувалася, бо все плем'я буде відповідальним за неї, і щоб я не переживала за те, що мене осуджують, — це скоро мине. Вони порадили мені також не виходити між сутінками й світанком, бо *цінварі* (злі духи. — Прим. ред.) у цей час нападають на нас і нас гвалтують, після чого наше життя перетворюється на суцільний смуток.

Через тиждень, після того як зійшло сонце, я пішла до центру всиновлення дітей у Сибіу й поклала її там під дверима, сподіваючись, що чиясь турботлива рука забере її звідти. Та коли я це робила, одна із санітарок спіймала мене на гарячому й завела досередини. Вона лаяла мене найостаннішими словами, казала, що вони вже звикли до цієї ганебної практики, а тому хтось завжди спостерігав за тим, що діється в них за дверима, й мені не пощастить так легко скинути з себе відповідальність за те, що я привела дитину на світ.

— Звісно, чого ще можна сподіватися від циганки: покинути свою дитину!

Тож мені довелося заповнити карточку з усіма своїми даними, а що я не вміла писати, то вона знай повторювала: «Звісно, циганка. І не намагайся нас одурити брехливими відомостями, бо загримиш до в'язниці». Я злякалася й розповіла всю правду.

Я востаннє подивилася на свою дитину і змогла тільки подумати: «Дівчинко без імені, я бажаю тобі, щоб ти знайшла любов, багато любові у своєму житті».

Я вийшла, пішла до лісу й ходила там кілька годин. Згадалися мені багато ночей протягом моєї вагітності, коли я любила й ненавиділа дитину, яку той чоловік за-
клав у мене.

Як і кожна жінка, я жила мрією зустріти свого чарівного принца, одружитися, народити повний дім дітей і оточити свою родину любов'ю та піклуванням. Як і багато жінок, я зрештою закохалася в чоловіка, який не міг нічого цього мені дати — але з яким я пережила хвилини, що їх ніколи не зможу забути. Хвилини, які, проте, нічого не змогли б дати моїй дитині, бо вона завжди була б позначена тавром ганьби в нашому племені, дитина *лажа*, дитина без батька. Я витримала свої випробування, але не хотіла, щоб і їй довелося пережити такі самі страждання, які випали мені на долю, коли я зрозуміла, що вагітна.

Я плакала та роздряпувала собі шкіру, сподіваючись, що біль допоможе мені менше думати, повернутися до життя на ганьбу своєму племені; хтось потурбується про дитину, а я завжди житиму надією, що одного дня побачуся з нею, коли вона виросте.

Я сіла на землю, обхопила руками стовбур дерева і ніяк не могла перестати плакати. Та коли мої сльози та кров із моїх ран закапали на його кору, мене опанувало відчуття дивного спокою. Це було так, ніби я почула голос, який казав мені, щоб я не турбувалася, що моя кров і мої сльози розчистили дорогу для дівчинки і зменшили мої страждання. Відтоді завжди, коли я впадаю в розпач, я пригадую той голос, і він мене заспокоює.

Тому я не здивувалася, коли вона прийшла до мене в супроводі Рома Баро, який попросив каву, іронічно по-

сміхнувся і майже відразу пішов. Голос підказував мені, що вона повернеться, і ось вона тут, переді мною. Вродлива, схожа на свого батька, і я не знаю, які почуття вона має до мене, — мабуть, ненависть за те, що я колись її покинула. Я не відчуваю потреби пояснювати, чому я так зробила; ніхто у світі не зміг би цього зрозуміти.

Минула вічність, протягом якої ми нічого не казали одна одній, — не усміхаючись, не плачучи, не виявляючи жодних емоцій. Хвиля любові здіймається у глибинах моєї душі, але навряд чи її цікавлять мої почуття.

— Ти, може, голодна? Хочеш їсти?

Це просто інстинкт. Інстинкт у мене завжди на першому місці. Вона ствердно киває головою. Заходимо до невеличкої кімнатки, в якій я живу, — і яка водночас править і за вітальню, і за спальню, і за кухню, і за шевську майстерню. Вона дивиться на все це з переляком, але я вдаю, ніби не помітила її погляду: підходжу до печі й повертаюся звідти з двома мисками густого супу з овочами й салом. Готую міцну каву, й коли хочу покласти туди цукор, вона вперше озивається:

— Без цукру, будь ласка. Я не знала, що ви розмовляєте англійською мовою.

Я мало не сказала: «Твій батько навчив», але стрималася. Ми їмо мовчки, і мірою того, як минає час, усе починає здаватися мені звичним, я сиджу тут зі своєю дочкою, вона об'їздила цілий світ, а тепер повернулася, вона пізнала багато доріг, і ось вона вдома. Я знаю, що це ілюзія, але життя нагородило мене стількома моментами невблаганної реальності, що чом би й не помріяти трохи?

— Хто ця свята? — запитує вона, показуючи на картину, яка висить у мене на стіні.

— Свята Сара, заступниця циган. Мені завжди хотілося відвідати її церкву, у Франції, але ми не можемо виїздити звідси. Мені ніколи не дали б ані паспорта, ані дозволу, і...

Я мало не сказала «і навіть якби мені все це дали, у мене не було б грошей», але урвала свою фразу. Вона могла б подумати, що я в неї щось прошу.

— ...і я надто заклопотана своєю роботою.

Знову мовчанка. Вона доїла суп, запалює сигарету, її погляд не виражає нічого, ніякого почуття.

— Ви думали про те, що колись побачите мене знову?

Я відповідаю, що так. Я довідалася про неї ще вчора, від дружини Рома Баро, яка розповіла мені про її появу в їхньому ресторані.

— Наближається гроза. Ти не хочеш трохи поспати?

— Я не бачу ніяких її ознак. Вітер такий, як і раніш, ані сильніший, ані слабший. Я волію поговорити.

— Повір мені. Я відчуваю погоду, і маю багато часу, — власне, всю решту свого життя, щоб посидіти біля тебе, коли ти заснеш.

— Не кажіть цього тепер.

— ...адже ти стомлена, — кажу я, вдавши, ніби не почула її слів.

Я бачу грозу, вона наближається. Як і всяка гроза чи буря, вона приносить із собою руйнування; але водночас вона зрошує поля, і мудрість неба падає на землю разом із його дощем. Як і всяка гроза, вона рано чи пізно закінчиться. Чим сильнішою вона буде, тим менше триватиме.

Богу дякувати, я навчилася витримувати бурі.

І так, ніби Святі Марії Моря мене почули, по блясі даху забарабанили перші краплі дощу. Дівчина докури-

ла сигарету, а я взяла її за руки й підвела до свого ліжка. Вона лягла й заплющила очі.

Я не знаю, скільки часу вона спала; я дивилася на неї, ні про що не думаючи, і той голос, який я колись чула в лісі, сказав мені, що все гаразд, що я не повинна турбуватися, що ті зміни, які доля спричиняє в людях, будуть на користь, якщо ми зуміємо розшифрувати, про що вони розповідають. Я не знаю, хто її забрав із сирітського притулку, дав їй освіту й перетворив на незалежну жінку, якою вона здається. Я помолилася за ту родину, яка допомогла моїй дочці вижити й поліпшити своє життя. Та коли я молилася за неї, я водночас відчувала ревності, розпач, каяття і, здавалося, розмовляла зі святою Сарою; чи справді було так важливо знову привести її сюди? Чи справді треба було, щоб я на власні очі побачила те, що втратила і вже ніколи не зможу повернути собі?

Але я бачила перед собою також фізичне втілення своєї любові. Я не знала нічого, і водночас усе мені відкрилося, я знову згадала про те, як думала накласти на себе руки, міркувала про те, чи не зробити мені аборт, уявляла собі, як я покину цей куточок світу і йтиму пішки, поки не вичерпаються мої сили, згадала ту хвилину, коли побачила свою кров і свої сльози на стовбурі дерева, згадала свою розмову з природою, після чого я стала розмовляти з нею дуже часто, і вже не могла цього не робити, — хоча мало хто з людей мого племені про це знав. Мій учитель, який зустрів мене, коли я блукала в тому лісі, був спроможний зрозуміти все це, але він нещодавно помер.

«Світло мінливе, воно може бути погашене вітром, воно спалахує промінням, воно ніколи не перебуває

в одному місці, як не перебуває в одному місці і сонце, — але варто боротися за нього», — сказав мені він.

То був єдиний чоловік, який мене прийняв і переконав плем'я, що я маю право повернутися, щоб стати частиною цього світу. Він один володів таким високим моральним авторитетом, що зміг переконати людей, аби мене не проганяли з мого середовища.

Але, на жаль, моя дочка вже ніколи не зможе з ним познайомитися. Я оплакувала його, поки вона лежала на моєму ліжку, вона, яка, мабуть, звикла до найвищого у світі комфорту. Тисячі запитань кружляли в моїй голові — хто її прийомні батьки, де вона живе, чи навчалася в університеті, чи когось кохає, які в неї плани. А тим часом не я обійшла цілий світ, шукаючи її, а якраз навпаки; тому я не можу ставити їй запитання, я можу тільки відповідати на них.

Вона розплющила очі. Мені хотілося доторкнутися до її волосся, виявити ту ласку, яку я берегла в собі протягом стількох років, але я не знала, як вона до цього поставиться, й визнала за ліпше стримати себе.

— Ти, мабуть, прийшла, щоб запитати мене, чому...

— Ні. Я не хочу знати, чому мати кидає свою дитину; цьому не може бути ніякого виправдання.

Її слова слова гострим болем відбилися в моєму серці, але я не знаю, як на них відповісти.

— Хто я така? Яка кров тече в моїх жилах? Учора, після того як мені сказали, що я можу з вами зустрітись, мене опанував непереборний жах. Де мій початок і яким буде кінець? Ви, як і всі циганки, вмієте визначати майбутнє людини по картах, чи не так?

— Це неправда. Ми ворожимо тільки *лажам*, чужинцям, щоб у такий спосіб заробити собі на життя. Ми ніколи не читаємо по картах, долонях, ніколи не намагаємося передбачити майбутнє, коли йдеться про людей із нашого племені. А ти...

— А я належу до племені. Хоч жінка, яка привела мене на світ, і відіслала мене дуже далеко.

— Справді так.

— Отже, мені немає більш чого тут робити. Я побачила ваше обличчя і тепер можу повернутися в Лондон, мої вакації скоро закінчуються.

— Ти хочеш знати, хто був твій батько?

— Мені це зовсім нецікаво знати.

І раптом я зрозуміла, в чому я можу допомогти їй. Це було так, ніби якийсь чужий голос заговорив моїми устами.

— Тоді послухай голос крові, яка струмує в моїх жилах і в твоєму серці.

Це був мій учитель, який промовляв моїми устами. Вона знову заплющила очі й проспала ще майже дванадцять годин не прокидаючись.

Наступного дня я повела її на околицю Сибіу, де обладнали музей, у якому можна було побачити всі будівлі, характерні для цієї місцевості. Уперше в житті мені випала радість зготувати їй вранішню каву. Вона була тепер спокійнішою, менш напруженою і розпитувала мене про циганську культуру, хоч жодного разу нічого не запитала про мене. Трохи розповіла також про своє життя. Так я довідалася, що стала бабусею! Проте вона жодним словом не проходила ані про свого чоловіка, ані про своїх прийомних батьків. Повідомила, що про-

The Saint

дає землю в якихось дуже далеких краях і незабаром повернеться на місце своєї служби.

Я сказала, що можу навчити її виготовляти амулети, які відвертають лихо, проте вона не виявила до цього найменшого інтересу. Проте, коли я заговорила про лікувальні трави, вона попросила мене показати, як їх можна впізнати. У саду, де ми прогулювалися, я спробувала передати їй усі ті знання, якими я володіла, хоч була певна, що вона все забуде, як тільки повернеться на свою батьківщину, що нею, як я тепер знала, був Лондон.

— Ми не володіємо землею; це вона володіє нами. Коли в давнину ми мандрували не зупиняючись, то все, що нас оточувало, було нашим: рослини, вода, усі ті краєвиди, де проїздили наші валки. Нашими законами були закони природи: найсильніші виживали, а ми, слабкі, одвічні вигнанці, навчалися приховувати свою силу, щоб застосувати її лише в потрібну хвилину.

Ми не віримо в те, що Бог створив світ; Бог — це і є світ, а ми перебуваємо в Ньому, а Він — у нас. Хоча...

Я замовкла. Але вирішила продовжувати, бо це був спосіб віддати шану моєму учителю.

— ...на мою думку, ми повинні називати Його Богинею. *Матір'ю*. Не тією жінкою, яка віддає свою дитину в сирітський притулок, а Тією, Яка перебуває в нас і Яка нас захищає, коли нам загрожує небезпека. Вона завжди буде з нами, якщо ми виконуватимемо свої повсякденні обов'язки з любов'ю, радістю, розуміючи, що страждання — ніщо, а все — це спосіб славити Творіння.

Атена — тепер я знала, як її звуть, — спрямувала свій погляд на одну з будівель, які були в саду.

— А це що таке? Церква?

Ті години, які я провела поруч із нею, допомогли мені повернути сили; я запитала, чи не хоче вона, щоб я змінила тему розмови. Вона хвилину подумала, перш ніж відповісти.

— Ні, я хочу далі послухати те, що ви мені зараз кажете. Хоча з усього того, що я читала, перш ніж сюди приїхати, ваші погляди мало узгоджуються з традицією циган.

— Мій учитель цього мене навчив. Бо він знав те, чого цигани не знають, і то він примусив плем'я знову прийняти мене у своє середовище. І мірою того, як я в нього навчалася, я усвідомлювала собі могутність *Матері* — я, котра відмовилася від цього благословенного дару.

Я вхопилася руками за маленький куш.

— Коли якогось дня на твого сина нападе лихоманка, постав його коло молодої рослини й потруси її листя; лихоманка тоді перескочить на рослину. Якщо ти будеш у тривозі, зроби те саме.

— Я волію, щоб ви мені розповіли більше про свого вчителя.

— Він навчав мене, що на початку Творіння було глибоко самотнім. Але потім воно породило когось такого, з ким воно могло розмовляти. Ці двоє, кохаючись, створили третю особу, а потім ці створіння стали розмножуватися тисячами, мільйонами. Ти запитала мене про церкву, яку ми щойно бачили: я не знаю її походження, та воно мене й не цікавить, мій храм — це сад, небо, вода в озері та в річці, яка його живить. Мій народ — це люди, які сповідують такий самий погляд на світ, а не ті, з ким я пов'язана кривною спорідненістю. Мій ритуал — бути з цими людьми й славити все,

що я бачу навколо себе. Коли ти хочеш повернутися додому?

— Мабуть, завтра. Якщо я вам ще не набридла.

Ще одна стріла в моє серце, але мені не було чого сказати.

— Залишайся скільки хочеш. Я запитала тільки тому, що хотіла відсвяткувати з іншими людьми твій приїзд. Я можу зробити це сьогодні ввечері, якщо ти не проти.

Вона нічого не каже, і я сприймаю її мовчанку як згоду. Ми повертаємося до мене додому, я знову даю їй їсти, вона каже мені, що повинна повернутися до готелю в Сибіу, взяти там деякий одяг, і коли вона повертається, я уже все організувала. Ми підіймаємося на пагорб, на південь від міста, сідаємо навколо вогнища, яке тут розпалюємо, граємо на різних інструментах, співаємо, танцюємо, розповідаємо всілякі історії. Вона допомагає в усьому, проте ні в чому не бере участі, хоча Ром Баро сказав мені, що вона чудова танцівниця. Уперше за всі ці роки мене опановує велика радість, бо я змогла підготувати ритуал для моєї дочки й разом і нею відсвяткувати те чудо, що ми обидві живі, здорові, розчинені в любові Великої Матері.

У кінці вечора вона мені каже, що сьогодні ночуватиме в готелі. Я запитую, чи нам треба прощатися, вона каже, що ні, завтра ще прийде.

Протягом цілого тижня я та моя дочка разом поклонялися Всесвіту. В один із таких вечорів вона знайшла собі друга, але визнала за потрібне пояснити мені, що це не її коханий і не батько її дитини. Той чоловік, мабуть, років на десять старший від неї, запитав, кого ми славимо у своїх ритуалах. Я пояснила йому, що поклонятися комусь озна-

чає — так вважав мій учитель — помістити цю особу поза нашим світом. Ми нікого не славимо, нікому не поклоняємося, ми тільки возз'єднуємося з Творінням.

— Але ж ви молитесь?

— Я особисто звертаюся з молитвою до святої Сари. Але ми тут є частиною всього, ми святкуємо замість молитися.

Мені здалося, що Атена пишається моєю відповіддю. Насправді ж я лише повторила слова свого вчителя.

— А чому ви робите це спільно, ми ж можемо славити свій зв'язок з Усесвітом кожен окремо.

— Тому що інші — це я. А я — це інші.

У цю мить Атена подивилася на мене, і я відчула, що настала моя черга поранити її в серце.

— Завтра я їду, — сказала вона.

— Перш ніж від'їхати, прийди попрощатися зі своєю матір'ю.

Уперше за всі останні дні я застосувала це слово. Мій голос не затремтів, мій погляд залишився твердим, і я знала, що, попри все, переді мною була кров від моєї крові, плід мого лона. У ту мить я поводитися як мала дівчинка, котра знає, що світ не населений злими духами та прокляттями, як навчають нас люди дорослі; він наповнений любов'ю незалежно від того, як вона себе виражає. Любов'ю, яка прощає його помилки і спокутує його гріхи.

Вона обняла мене й довго тримала у своїх обіймах. Потім поправила вуаль, якою я покриваю волосся, — хоч у мене й нема чоловіка, а проте циганська традиція вимагає, щоб я носила її, оскільки я вже не дівчина. Що готує мені завтрашній день, крім від'їзду істоти, яку я

завжди любила на відстані і якої завжди боялася? Я була всіма, а всі були мною — мною і моєю самотністю.

Наступного дня Атена з'явилася з букетом квітів, прибрала мою кімнату, сказала, що мені треба працювати в окулярах, бо мої очі зіпсувалися від шиття. Вона запитала, чи ті друзі, з якими я святкувала, не матимуть проблем зі своїм племенем, і я сказала, що ні, бо мій учитель був людина дуже шанована, він навчився того, про що багато з нас ніколи не знали, і мав учнів у всьому світі. Я розповіла їй, що він помер незадовго до її приїзду.

— Одного дня підійшов кіт і потерся об нього своїм тілом. Для нас це означало смерть, і всі ми дуже стурбувалися; проте існує ритуал, яким можна зняти таке прокляття.

Але мій учитель сказав, що йому вже час відійти, він хоче помандрувати світами, котрі, як він знав, існують, знову народитися як дитина, а перед тим трохи відпочити в обіймах *Матері*. Його похорон був простим, ми поховали його в лісі неподалік, але попрощатися з ним приїхали люди з усього світу.

— А серед тих людей була жінка з чорним волоссям, віком близько 35 років?

— Я точно не пам'ятаю, але, може, й була. А чому ти про це запитуєш?

— Бо я зустріла одну таку жінку в бухарестському готелі, й вона сказала мені, що приїхала сюди на похорон друга. І, здається, вона назвала його «мій учитель».

Вона попросила, щоб я розповіла їй більше про циган, але я мало знала такого, чого не знала б вона. Передусім тому, що ми знаємо лише свої звичаї і традиції, але майже зовсім не знаємо своєї історії. Я попросила,

якщо трапиться їй бути у Франції, з'їздити в містечко Сент-Марі-де-ла-Мер й відвезти від мого імені святій Сарі спідницю.

— Я приїхала сюди, бо чогось бракувало в моєму житті. Мені треба було заповнити свої пробіли, і я подумала, що просто подивитися вам у вічі мені буде досить. Але насправді мені цього було мало; я мусила також з'ясувати, чи мене люблять.

— Тебе люблять.

Запала довга мовчанка. Я нарешті виразила словами те, що хотіла сказати відтоді, як віддала її в чужі руки. Щоб не надто розчулюватися, я провадила:

— Хочу попросити тебе про дещо.

— Просіть що завгодно.

— Хочу попросити в тебе прощення.

Вона прикусила губу.

— Я завжди була особою дуже збудженою. Багато працюю, приділяю багато уваги синові, танцюю, як божевільна, вивчала каліграфію, відвідую курси вдосконалення продавців нерухомості, читаю книжку за книжкою. І все це для того, аби уникнути таких моментів, коли нічого не відбувається, бо такі пробіли в часі приносять мені відчуття абсолютної порожнечі, в якій не існує бодай крихти любові. Мої батьки завжди робили для мене все, і я думаю, що ніколи не переставала приносити їм розчарування.

Але тут, поки ми були разом, у ті хвилини, коли я славила природу та Велику Матір разом із вами, я відчула, що мої пробіли починають заповнюватися. Вони перетворювалися на паузи — на ті миттєвості, коли людина підносить руку над барабаном, щоб ударити по ньому з

новою силою. Я думаю, тепер я можу їхати; не скажу, що від'їжджаю у спокої, бо моє життя потребує ритму, до якого я звикла. Але я не від'їжджаю також із гіркотою в душі. Чи всі цигани вірують у Велику Матір?

— Якщо ти їх про це запитаєш, то ніхто не скаже тобі, що так. Вони запозичують вірування та звичаї тих країв, де оселяються. Власне, єдине, що поєднує нас в одній релігії, — це поклоніння святій Сарі і здійснення бодай один раз у житті паломництва до її могили, в Сент-Марі-де-ла-Мер. Деякі племена називають її Калі Сара, тобто Чорна Сара. Або Святою Дівою Циган — під таким ім'ям її знають у Лурді.

— Мені треба йти, — сказала Атена через якийсь час. — Той друг, з яким я познайомила вас одного дня, супроводжуватиме мене.

— Він здався мені порядним чоловіком.

— Ви говорите як мати.

— Я твоя мати.

— А я ваша дочка.

Вона обняла мене, цього разу зі слізьми на очах. Я гладила їй волосся, поки тримала її в обіймах, як завжди мріяла, відколи доля — чи мій страх — нас розлучили. Я попросила, щоб вона берегла себе, а вона відповіла мені, що багато чого навчилася.

— Ти навчишся ще більшого, бо, хоч усі ми тепер потрапили в полон домівок, міст, постійного місця праці, у твоїх жилах іще пульсує кров циганських мандрів і тієї науки, яку Велика Мати роздавала нам на наших дорогах, щоб ми могли вижити. Навчайся, але навчайся завжди від людей, які будуть поруч із тобою. Не залишайся сама-одна під час цього пошуку. Бо якщо ти

зробиш хибний крок, не знайдеться нікого, хто допоміг би тобі виправити його.

Вона й далі плакала, обіймаючи мене, так ніби просила не відпускати її від себе. Я попросила свого вчителя, щоб він не дозволив мені пролити жодної сльози, бо я бажала найліпшого для Атени, а її доля кликала її вперед. Тут, у Трансильванії, крім моєї любові, вона не мала б нічого. І хоч я вважаю, що любові досить, аби виправдати будь-яке існування, проте я також абсолютно переконана в тому, що не змогла б попросити її, аби вона пожертвувала своїм майбутнім заради того, щоб залишитися поруч зі мною.

Атена поцілувала мене в голову й пішла, не сказавши мені останнього прощального слова, можливо, вона сподівалася, що одного дня повернеться. На кожне Різдво вона надсилала мені гроші, яких мені мало вистачити на цілий рік, щоб я не мала потреби заробляти собі на життя шиттям; я жодного разу не ходила до банку, щоб одержати її чек, хоч усе плем'я вважало, що я поводжуся по-дурному.

Минуло вже півроку від того останнього Різдва, коли вона вперше нічого мені не вислала. Мабуть, зрозуміла, що мені треба шити, аби заповнювати те, що вона називала «пробілами».

Хоч як би мені хотілося побачити її ще, я знаю, що вона ніколи не повернеться; тепер вона вже, мабуть, зробила велику кар'єру, одружилася з чоловіком, якого кохає, у мене вже, мабуть, багато онуків, тож моя кров і далі житиме на цій землі, а мої помилки простяться.

Саміра Р. Халіль,
господиня дому

З того, як Шеріна увійшла в дім, із радісним криком ухопивши в обійми переляканого Віореля, я зрозуміла, що все обійшлося набагато краще, ніж я припускала. Я відчула, що Бог прислухався до моїх молитов і тепер їй не залишилося нічого відкрити стосовно себе й вона зможе нарешті пристосуватися до нормального життя, виховувати сина, знову одружитися, забути ту тривогу, яка робила її такою веселою і такою пригніченою водночас.

— Я люблю тебе, мамо.

Тепер настала моя черга схопити її в обійми й міцно пригорнути до себе. Не в одну з тих ночей, коли її не було з нами, я прокидалася опанована жахом, уявляючи собі, як вона пришле когось забрати Віореля й вони ніколи більш до нас не повернуться.

Після того як вона поїла, прийняла ванну, розповіла про зустріч з матір'ю по крові, описала нам краєвиди Трансильванії (я їх тоді добре не роздивилася, бо вся моя увага була заповнена сирітським притулком), я запитала, коли вона повертається в Дубаї.

— Наступного тижня. Але спочатку мені треба поїхати до Шотландії й зустрітися там з однією людиною. З чоловіком!

— Із жінкою, — пояснила вона, помітивши змовницький вираз мого обличчя. — Я відчуваю, що на мене покладено місію. Я відкрила речі, про які не знала, що вони існують, тоді як я прославляла життя й природу. Те, що, як я думала, існує лише в танці, насправді існує скрізь. І я все це побачила на обличчі жінки: я побачила...

Мене опанував жах. Я сказала їй, що її місія — виховувати сина, вдосконалюватися на своїй роботі, заробляти більше грошей, одружитися знову, шанувати Бога таким, яким ми Його знаємо.

Але Шеріна мене зовсім не слухала.

— Я відчула це вночі, коли ми сиділи навколо багаття, пили, сміялися, розповідаючи всілякі історії та слухаючи музику. Крім одного разу в ресторані, усі ті дні, які я провела там, я не відчувала потреби танцювати, так ніби накопичувала в собі енергію для чогось зовсім іншого. Зненацька я відчула, що все навколо мене було живим, тріпотливим — я і Творіння становили одне ціле. Я заплакала від радості, коли омахи полум'я над багаттям перетворилися на обличчя жінки, сповненої співчуття, яка всміхалася до мене.

Мене пробрало тремтіння; якесь циганське чаклунство, поза всяким сумнівом. І водночас я побачила перед собою обличчя малої дівчинки, яка сказала мені, що бачила у школі «жінку в білому».

— Не піддавайся таким речам, це — підступи диявола. Ти завжди бачила перед собою добрі приклади в нашій родині, невже ти не можеш просто жити нормальним життям?

Мабуть, я поквапилася з висновком, що зустріч із біологічною матір'ю принесла їй користь. Але замість виявити свою звичну агресивність Алена провадила з лагідною усмішкою:

— А що означає «нормальне життя»? Це життя тата, який перевантажує себе роботою, хоч ми вже маємо досить грошей, щоб прогодувати три покоління? Він чоловік порядний, він заслуговує на те, що заробляє, але завжди каже, причому з певною гордістю, що постійно перевантажений роботою. Але навіщо йому все це? Чого він хоче досягти?

— Він людина, яка живе достойним життям.

— Коли я жила з вами, він завжди запитував мене, чи вивчила я уроки, наводив мені кілька прикладів того, наскільки його праця потрібна світові, вмикав телевізор, робив кілька коментарів про політичну ситуацію в Лівані, перед тим як лягти спати читав ту або ту технічну книжку, був завжди заклопотаний по вуха.

З тобою те саме; у школі я завжди була найліпше вдягнена, ти водила мене на всі свята, наглядала за прибиранням у домі, завжди була лагідна, любляча, ти дала мені бездоганне виховання. Але старість уже близько: як ви збираєтеся організувати своє життя тепер, коли я вже виросла і стала незалежною?

— Ми будемо подорожувати. Подивимося світ, втішатимемося заслуженим відпочинком.

— Чому б вам не почати вже тепер, поки ще маєте якесь здоров'я?

Я сама не раз запитувала себе про те саме. Але відчувала, що чоловік має потребу у своїй роботі — не задля грошей, а для того, щоб відчувати себе корисним, до-

вести, що навіть на вигнанні людина може жити гідним життям. Коли він брав собі відпустку й залишався в місті, то завжди поривався до свого кабінету, розмовляв із друзями, обмірковував те або те рішення, яке могло й почекати. Я намагалася витягти його до театру, в кіно, в музеї, він робив усе, про що я його просила, але я відчувала, що йому нудно; його єдиним інтересом була фірма, робота, справи.

Уперше я розмовляла з Шеріною так, ніби вона була моя подруга, а не моя дочка — але застосовуючи мову, яка дозволила б мені залишитися на своїх позиціях і яку вона могла б легко зрозуміти.

— Хіба ти не розумієш, що твій батько також намагається заповнити ту порожнечу, яку ти називаєш «пробілами»?

— Можна не сумніватися, що з того дня, коли він вирішить піти на відпочинок, хоч я думаю, цей день не настане ніколи, його опанує глибока депресія. Щоб він робитиме з цією свободою, завойованою коштом стількох зусиль? Усі вихвалитимуть його за блискучу кар'єру, за той спадок, який він нам залишить, за ту чесність, із якою він керував своєю фірмою. Але ніхто не матиме для нього часу — життя продовжуватиме свій плін, і всі будуть занурені в нього. Тато знову почує себе вигнанцем, але вже не матиме країни, до якої він міг би втекти.

— А ти можеш запропонувати щось ліпше?

— Я знаю тільки одне: я не хочу, щоб це сталося зі мною. Я дещо схвильована і не хочу, щоб ти мене зрозуміла хибно, я аж ніяк не осуджую вас за той приклад, який ви мені дали. Але я мушу змінити свій спосіб життя.

І якнайшвидше.

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

Я сиджу в цілковитій темряві. Хлопчик, звісно, негайно вибіг із кімнати; ніч — царство жаху, страховищ минулого, тієї доби, коли ми мандрували світом, як цигани, як мій старий учитель — нехай Мати подбає про його душу й нехай він там житиме в любові та в ласці доти, доки повернеться.

Атена не знає, що їй робити, після того як я погасила світло. Запитує про сина, я їй кажу, нехай не турбується, я про це подбаю. Виходжу, вмикаю телевізор, знаходжу канал мультиків, настроюю звук; хлопець дивиться на екран, наче загіпнотизований, і проблему розв'язано. Я намагаюся уявити собі, як усе це відбувалося в минулому, адже й тоді жінки приходили на цей самий ритуал, у якому сьогодні має взяти участь Атена, зі своїми дітьми, а телебачення тоді не було. Який вихід із такої ситуації знаходили тоді ті, хто приходив сюди навчати людей?

Ет, годі, це не моя проблема.

Те саме, що хлопець тепер переживає перед екраном телевізора — перед дверима до іншої реальності, я хочу сьогодні примусити пережити й Атену. Усе так просто й водночас так складно! Просто тому, що треба лиш змінити своє ставлення до життя. Відтепер я більше не шукатиму щастя. Відтепер я незалежна, бачу життя своїми очима, а не очима інших. Відтепер моя головна мета — це просто жити, бути живою.

Але й складно: чому я повинна відмовитися від пошуків щастя, якщо мене завжди навчали, що це єдина мета, яка варта наших зусиль? Чому я маю піти на ризик і вийти на дорогу, на яку інші виходити не ризикують?

Але, зрештою, що таке щастя?

Це любов, відповідають нам. Але ж любов не приносить і ніколи не приносила щастя. Радше навпаки, це завжди тривога, це — поле битви, багато безсонних ночей, коли ми запитуємо себе, чи правильно ми поведомося. Справжня любов утворюється з екстазу й агонії.

Тоді, може, щастя — це мир? Мир? Якщо ми подивимося на *Матір*, то вона ніколи не перебуває в мирі. Зима воює з літом, сонце й місяць ніколи не зустрічаються, тигр ганяється за людиною, яка боїться собаки, який ганяється за котом, який ганяється за мишею, яка може налякати людину.

Кажуть, ніби гроші приносять щастя. Припустімо: тоді всі люди, які мають досить грошей для того, щоб підтримувати найвищий рівень життя, могли б не працювати. Але вони трудяться й далі, ще більше збуджені, ніж раніш, так ніби бояться усе втратити. Гроші приносять більше грошей — це правда. Бідність може принести нещастя, але зворотне твердження не відповідає істині.

Я ганялася за щастям протягом тривалого часу у своєму житті — тепер я хочу тільки радості. Радість — як сексуальне кохання: вона бурхливо починається і швидко закінчується. Я хочу втіхи. Я хочу почуватися задоволеною — але щастя? Більше я ніколи не потраплю в цю пастку.

Коли я зустрічаюся з гуртом осіб і прошу їх сформулювати одну з найважливіших у житті фраз, які описують наш стан, усі кажуть: «Я щасливий».

Тоді я запитую: «І ви не хочете нічого більшого, не хочете розвиватися й далі?» Мені відповідають: «Хочемо, звісно».

Я роблю висновок: «В такому разі ви — не щасливі». Усі змінюють тему розмови.

Ліпше буде повернутися до зали, в якій досі перебуває Атена. У темряву. Вона чує мої кроки, черкання сірника — я запалюю свічку.

— Усе, що нас оточує, — це Універсальне Бажання. Це не щастя, це — бажання. А бажання завжди бувають неповними — бо коли вони наповнюються, то перестають бути бажаннями, чи не так?

— Де мій син?

— З твоїм сином усе гаразд, він дивиться телевізор. Я хочу, щоб ти бачила тільки цю свічку, й не озивайся, не кажи нічого. Лише вір.

— Вірити, що...

— Я ж тебе просила не казати нічого. Просто вір — ні в чому не сумнівайся. Ти жива, і ця свічка — єдина точка твого всесвіту, вір у це. Забудь назавжди про те, що дорога — це спосіб дійти до своєї долі; насправді ми приходимо до неї з кожним своїм кроком. Повторюй

це щоранку: «Я прибула». Ти переконаєшся в тому, що дуже легко бути в контакті з кожною секундою свого дня.

Я зробила паузу.

— Вогник свічки освітлює твій світ. Запитай у нього: «Хто я?»

Я ще трохи помовчала. І повела далі:

— Я уявляю собі відповідь, яку він тобі підкаже: «Я така-то й така-то, мала такий і такий-то досвід. Маю сина, працюю в Дубаї. А тепер знову запитай у свічки: «Ким я не є?»

Я знову помовчала. І знову провадила:

— Ти повинна будеш відповісти так: «Я не є людиною задоволена. Я не типова мати родини, яка приділяє увагу лише своїй дитині, своєму чоловікові, для якої важливо лише мати власний сад і місце, в якому зручно жити під час літніх вакацій». Ти зрозуміла? Можеш заговорити.

— Зрозуміла.

— Тоді ми на правильній дорозі. Ти є — як і я — особа невдоволена. Твоя «реальність» не сполучається з «реальністю» інших. І ти боїшся, що твій син піде по тій самій дорозі, чи не так?

— Боюся.

— Але навіть у такому разі знай, що зупинитися ти не можеш. Борисю, але тобі не вдасться приборкати свої сумніви. Придивися добре до цієї свічки: у цю мить вона — твій усесвіт; сконцентруй на ній увагу — й ти побачиш, що вона трохи освітлює простір навколо себе. Дихай глибоко, набирай повітря в легені якомога довше і видихай. Повтори це п'ять разів.

Вона підкорилася.

— Ця вправа повинна заспокоїти твою душу. А тепер згадай про те, що я тобі сказала: вір. Вір у те, що ти можеш, що ти вже прибула туди, куди хотіла прибути. В один із моментів свого життя, сьогодні за чаєм, ти мені розповіла, що тобі вдалося змінити поведінку людей у банку, в якому ти працювала, коли ти навчила їх танцювати. Це неправда.

Ти змінила все, бо ти змінила свою реальність через танець. Ти повірила в цю історію про *Вершину*, яка здається мені цікавою, хоч я ніколи про неї не чула. Тобі подобалося танцювати, ти вірила в те, що робиш. Не можна вірити в те, що тобі не подобається, зрозуміла?

Атена ствердно кивнула головою, не відриваючи погляду від свічки.

— Віра — це не бажання. Віра — це Воля. Бажання — це завжди щось таке, що треба наповнювати, Воля — це сила. Воля змінює простір навколо нас, як ти змінила роботу банку. Але для цього необхідне Бажання. Прошу тебе, зосередься на свічці!

Твій син вибіг звідси й тепер дивиться телевизор, бо в темряві йому страшно. А в чім причина? У темряві ми можемо уявляти собі що завгодно, і зазвичай ми бачимо в ній своїх привидів. Це стосується як дітей, так і дорослих. Повільно підійми праву руку.

Рука піднялася вгору. Я попросила, щоб те саме вона зробила й зі своєю лівою рукою. Я подивилася на її груди — вони були набагато гарніші, ніж мої.

— Можеш опустити, але так само повільно. Заплющ очі, дихай глибоко, зараз я увімкну світло. Готово: ритуал закінчено. Ходімо до зали.

Вона насилу підвелася — ноги в неї залякли в тій позі, в якій я її посадила.

Біорель уже заснув. Я вимкнула телевізор, і ми пішли на кухню.

— Навіщо все це було? — запитала вона.

— Тільки для того, щоб вивести тебе з повсякденної реальності. Можна було б використати яку завгодно річ, щоб ти могла зосередити на ній увагу. Але я віддаю перевагу темряві та вогникові свічки. Ти, здається, запитувала в мене, куди я хочу прибути, чи не так?

Атена зауважила, що вона їхала три години поїздом, із дитиною на руках, тоді як їй треба було б спакувати валізи, щоб повернутися на місце своєї служби; вона могла б дивитися на свічку й у своїй кімнаті, для цього їй не треба було їхати в Шотландію.

— Ні, треба було, — відповіла я. — Аби знати, що ти не сама-одна, що інші люди перебувають у контакті з тим самим, що й ти. Досить тільки це зрозуміти, й ти повіриш.

— Повірю в що?

— Що ти перебуваєш на правильній дорозі. І, як я вже тобі сказала: кожен крок наближає тебе до мети.

— Якій дорозі? Я думала, що коли знайду свою матір у Румунії, то знайду і духовний мир, якого я так потребувала, проте я його не знайшла. Про яку дорогу ви кажете?

— Я не маю про це найменшого уявлення. Ти відкриєш це лише тоді, коли почнеш навчати. Повернувшись у Дубаї, знайди собі учня або ученицю.

— Вивчати танець або каліграфію?

— Ці речі ти вже знаєш. Треба навчати чогось такого, чого ти не знаєш. Того, що *Мати* хоче відкрити через тебе.

Вона подивилася на мене так, ніби я збожеволіла.

— Саме цього, — наполягала я. — Чому я тебе просила, щоб ти підняла руки й зробила глибокий вдих? Аби ти зрозуміла, що я знаю більше, ніж ти. Але це неправда; то був тільки спосіб витягти тебе зі світу, до якого ти звикла. Я не просила, щоб ти подякувала *Матері*, щоб сказала їй, яка вона чудесна і що її обличчя сяє в полум'ї багаття. Я попросила від тебе тільки безглузлого й непотрібного жесту піднятих рук і щоб ти зосередила свою увагу на свічці. Цього досить — намагатися завжди, коли є змога, робити щось таке, що не було б у згоді з реальністю, яка нас оточує.

Коли ти почнеш створювати ритуали для свого учня, щоб він їх виконував, ти відчуєш, що тебе *ведуть*. Саме з цього починається навчання, так казав мій учитель. Якщо захочеш прислухатися до моїх слів, це добре. Якщо не захочеш, продовжуй своє життя таким, яким воно є в цю мить, і незабаром ти нашттовхнешся на стіну, яка називається «невдоволеність».

Я викликала таксі, ми поговорили ще трохи про моду та про людей, і Атена поїхала. Я була абсолютно переконана в тому, що вона не пустить мої слова повз вуха, бо вона належала до того типу людей, які ніколи не уникають виклику.

— Навчай людей бути іншими. Це все! — крикнула я їй навздогін, коли машина вже від'їхала.

Це — радість. Щастя — це якби вона була задоволена всім тим, що вже мала, — любов'ю, сином, своєю службою. Але Атена, як і я, не народилася для такого життя.

Герон Раєн, журналіст

Звичайно ж, я не хотів визнавати, що закохався; я мав подругу, яка мене кохала, доповнювала мене, ділила зі мною тяжкі хвилини й години радості.

Усі зустрічі та події в Сибіу становили частку моєї подорожі; таке зі мною траплялося вже не вперше, коли я бував далеко від дому. Коли люди віддаляються від свого світу, вони стають авантюрнішими, адже бар'єри та упередження, які їх стримують, залишаються позаду.

Повернувшись до Англії, перше, що я зробив, це сказав, що замовляти мені документальний фільм про історичного Дракулу було дурницею і що той божевільний ірландець, який написав про нього книжку, примудрився подати найгірший із можливих образ Трансильванії, одного з найгарніших куточків нашої планети. Зрозуміло, що продюсери Бі-бі-сі, мої замовники, були вкрай невдоволені, але на той час їхня думка була мені бай-

дужісінька: я покинув телебачення і став працювати в одній із найавторитетніших газет світу.

І саме тоді я почав собі усвідомлювати, що мені хотілося б знову зустрітися з Атеною.

Я зателефонував їй і запросив її разом прогулятися, до того як вона від'їде в Дубаї. Вона погодилася, але сказала, що сама хоче бути моїм провідником по Лондону.

Ми сіли в перший автобус, який зупинився на мосту, не запитуючи, в якому напрямку він їде, обрали одну з жінок, яка їхала в тому автобусі, й сказали собі, що зійдемо там, де й вона. Ми зійши в Темплі, проминули жебрака, який попросив у нас милостиню, але ми йому не дали, й пішли далі, слухаючи, як він посилає нам на-вздогін прокляття, і розуміючи, що це був лише його спосіб поспілкуватися з нами.

Ми побачили, як хтось намагався повалити телефонну будку; я хотів викликати поліцію, але Атена мені перешкодила; можливо, той чоловік якраз урвав стосунки з любов'ю свого життя і йому треба було вилити свої почуття. А може, йому просто не було з ким поговорити, й він не хотів, щоб інші принижували його, скориставшись тим телефоном для розмов про справи або про кохання.

Вона наказала мені заплющити очі й точно описати свій та її одяг; на свій превеликий подив, я пам'ятав лише кілька окремих деталей.

Потім вона запитала, чи я пам'ятаю, що лежить на моєму робочому столі; я сказав, що він завалений паперами, серед яких я лінувався навести порядок.

— Певно, в тих паперах є життя, почуття, прохання, всілякі оповідки? Гадаю, ти не приділяєш життю тієї уваги, на яку воно заслуговує.

Я пообіцяв їй переглянути їх, кожен окремо, коли завтра прийду в редакцію.

Подружжя чужоземців, із мапою в руках, запитало про якийсь туристичний пам'ятник. Атена дала їм точні, але абсолютно хибні відомості.

— Ти назвала зовсім іншу адресу!

— А яка різниця? Вони заблукають, а немає ліпшого способу відкрити для себе цікаві місця.

Зроби бодай невеличке зусилля, щоби внести у своє життя трохи фантазії; над нашими головами існує небо, якому людство, за тисячі років спостережень, уже дало низку раціональних пояснень. Забудь усе, чого тебе навчали про зірки, і вони знову перетворяться на янголів, або дітей, або на будь-які речі, в які тобі захочеться повірити в ту хвилину. Це не зробить тебе дурнішим; це може бути просто жартом, але жартом, який збагатить твоє життя.

Наступного дня, коли я прийшов у редакцію, я переглянув кожен папір із такою уважністю, ніби це було послання, адресоване особисто мені, а не тій установі, яку я репрезентую. Десь пополудні я підійшов до відповідального секретаря редакції й сказав, що можу підготувати матеріал про Богиню, якій поклоняються цигани. Начальство визнало цю ідею блискучою, і мене вирішили відрядити до циганської Мекки, у французьке містечко Сент-Марі-де-ла-Мер.

Неймовірно, але Атена не виявила найменшого бажання супроводжувати мене. Вона сказала, що її коханий — такий собі вигаданий полісмен, яким вона користувалася, щоб тримати мене на відстані, — буде вельми невдоволений, коли довідається, що я вирушила в мандри з іншим чоловіком.

— Але хіба ти не обіцяла своїй матері відвезти спідницю для святої Сари?

— Обіцяла, якщо я проїждитиму повз те містечко. Але зараз мені туди не по дорозі. Якщо коли-небудь я потраплю до тих країв, то виконаю обіцянку.

Оскільки наступної неділі їй треба було повернутися в Дубаї, то вона вирішила поїхати з сином у Шотландію, побачитися там із жінкою, з якою ми обоє зустрічалися в Бухаресті. Я ніякої такої жінки не пам'ятав, проте якщо для неї існував «примарний коханий», то вона могла вигадати й «примарну жінку», аби тільки я відчепився від неї, тому я вирішив особливо на неї не тиснути. Але не міг не відчувати ревності, адже вона віддавала перевагу іншим особам, а не мені.

Я сам здивувався своїм почуттям. І вирішив поїхати на Близький Схід, щоб зібрати там матеріал про бум у галузі торгівлі нерухомістю, про який я почув від когось із людей, які працювали в економічному відділі нашої газети. Я зберу там усі відомості про земельні ділянки, економіку, політику та нафту — і, може, ця діяльність якоюсь мірою наблизить мене до Атени.

Сент-Марі-де-ла-Мер дало мені матеріал для надзвичайно цікавої статті. Як розповідала традиція, Сара була циганкою, яка жила в маленькому містечку на березі моря, коли тітка Ісуса Марія Саломея, разом із іншими біженцями, прибула туди, втікаючи від римських гонінь. Сара допомогла їм і зрештою й сама навернулася на християнство.

На свято, на якому я зміг бути присутній, мощі обох жінок, які поховані під вівтарем, дістають із рак і носять їх, благословляючи ними безліч циганських валок, які

приїзять сюди з усіх куточків Європи зі своїми барвистими вбраннями, музиками та оркестрами. Після чого образ Сари, накритий чудовими покривалами, виносять із будинку, який стоїть біля церкви, бо Ватикан так її ніколи й не канонізував, і несуть на чолі великої процесії до моря по вуличках, усипаних трояндами. Четверо циган, одягнених у традиційне вбрання, переносять святі реліквії на човен, повний квітів, випливають у море й розігрують сцену приїзду біженців та їхню зустріч із Сарою. Після цього навколо високої вежі починаються веселі гуляння, музика та співи.

Один історик, Антуан Локадур, допоміг мені доповнити мій матеріал цікавою інформацією про Жіноче Божество. Я надіслав у Дубаї дві сторінки з нашої газети, на яких публікувалася інформація для туристів. Усе, що я одержав звідти, була люб'язна відповідь з подякою за увагу, без жодних інших коментарів.

Та принаймні я переконався в тому, що адреса, яку вона мені дала, була реальною.

Антуан Локадур,
74 роки, історик, Франція

Сару можна ототожнити як одну з багатьох чорних святих дів, що їх можна зустріти по всьому світу. Сара-ла-Калі, говорить традиція, походила зі знатного роду і знала таємниці світу. Якщо я правильно розумію, то вона була однією з багатьох маніфестацій божества, яке ми називаємо Великою Матір'ю, Богинею Творіння.

І мене зовсім не дивує, що все більше й більше людей цікавляться поганськими традиціями. Чому це відбувається? Тому що Бога Отця завжди пов'язують із суворістю та дисципліною культу. Богиня Мати, навпаки, доводить, що любов важливіша понад усі відомі нам табу й заборони.

У цьому феномені немає нічого нового: завжди, коли релігія ожорсточує свої норми, велика група її шанувальників починає прагнути до більшої свободи в духовних стосунках. Це не раз відбувалося протягом

Середніх віків, коли католицька Церква обмежувалася тим, що вигадувала все нові й нові податки та будувала розкішні монастирі; реакцією проти такого стану речей стало виникнення феномену, відомого під назвою «чаклунство», який, хоч і всіляко придушувався, з огляду на свій революційний характер, пустив глибоке коріння й заснував традиції, що змогли пережити століття й зберегтися до наших днів.

У поганських традиціях культ природи має більшу вагу, ніж ушанування священних книг; Богиня присутня в усьому й усе становить частину Богині. Світ — це лише вираження її доброти. Існує багато філософських систем — таких, як даосизм або буддизм, — які заперечують ідею існування різниці між творцем і творінням. Люди більше не намагаються розшифрувати таємницю життя, а отже, й стати його частиною; як у даосизмі, так і в буддизмі, навіть без жіночої постаті, центральний принцип підтверджує, що «все — це одне».

У культурі Великої Матері тому, що ми називаємо «гріхом», — а це зазвичай переступ за довільно складені моральні кодекси, — дозволено існувати. Сексуальні стосунки та звичаї наділяються більшою свободою, бо вони складають частину природи й тому не можуть розглядатися як плоди зла.

Нове поганство проголошує, що людина може жити без інституціоналізованої релігії і разом із тим продовжувати духовний пошук, щоб виправдати своє існування. Якщо Бог — Мати, тоді необхідно лише поєднатися з Нею і вшановувати її через ритуали, які мають догодити її жіночій душі, — такі, як танець, вогонь, вода, повітря, земля, співи, музика, квіти, краса.

Ця тенденція зазнала бурхливого розвитку в останні роки. Можливо, перед нами момент, надзвичайно важливий в історії людства, коли нарешті Дух поєднається з Матерією, обое вони зіллються й перетворяться. Разом із тим я не можу не відзначити, що ми спостерігаємо потужний опір організованих релігійних інституцій, які починають втрачати вірних, тому фундаменталізм посилюється й утверджується в усіх куточках світу.

Як історик, я задовольняюся тим, що збираю дані й аналізую цю конфронтацію між свободою поклонятися та обов'язком підкорятися. Між Богом, який править світом, і Богинею, яка становить частину світу. Між людьми, що організуються в групи, де поклоніння Божеству не підкоряється ніяким законам, та іншими людьми, які утворюють гуртки, де навчаються, що треба, а чого не треба робити.

Я хотів би бути оптимістом і сподіватися, що зрештою людина знайде свою дорогу, яка приведе її в духовний світ. Але ми спостерігаємо дуже тривожні знаки: може статися, що консервативні тенденції спричинять переслідування, що, як уже не раз бувало в минулому, знову задушать культ Матері.

Андреа Мак-Кейн,
актриса театру

Дуже важко залишитися неупередженою й об'єктивно розповісти, як історія, що почалася від захвату, закінчилася лютою злістю. Але я спробую, я докладу щирих зусиль, щоб описати Атену, яку я вперше побачила в одному з помешкань на Вікторія-стріт.

Вона саме повернулася з Дубаї, з грішми і з бажанням поділитися всім, що їй стало відомо про таємниці магії. Цього разу вона пробула на Близькому Сході лише чотири місяці: продала там ділянки для будівництва двох супермаркетів, одержала величезні комісійні, сказала, що тепер має гроші на утримання себе та свого сина протягом трьох наступних років і зможе повернутися на службу завжди, коли захоче, — тож настав момент скористатися теперішнім часом, прожити решту молодості, яка їй залишилася, й навчити людей усього того, чого навчилася вона сама.

Мене вона прийняла з великим ентузіазмом:

— Ви чого бажаєте?

— Я працюю в театрі, й ми хочемо зіграти п'єсу про жіноче обличчя Бога. Я знаю від свого друга, журналіста, що ви побували в пустелі та на Балканах, у сировищі циган, і маєте інформацію, яка стосується цієї теми.

— Ви прийшли до мене довідатися про Матір лише задля п'єси?

— А ви навчалися задля якої мети?

Атена помовчала, подивилася на мене згори вниз і всміхнулася:

— Ви маєте слухність. Адже мій перший принцип у навчанні стверджує: навчай того, хто хоче навчатися. Його мотив не має ваги.

— Як це не має?

— Не має аніякісінької.

— Походження театру священне. Він почався в Греції з гімнів, які славили Діоніса, бога вина, відродження та плодючості. Але можете не сумніватися в тому, що від далеких епох люди мали ритуал, у якому вони вдавали з себе інших осіб і в такий спосіб прилучалися до священного.

— Дякую за те, що підказали мені мій другий принцип.

— Я щось не розумію. Я прийшла сюди навчатися, а не навчати.

Ця жінка почала мене дратувати. Схоже, вона вдавалася до іронії.

— Моя наставниця...

— Наставниця?

— Одного дня я вам поясню. Моя наставниця каже, що може вчити тільки тоді, коли її, так би мовити, спровокують на це. І відтоді як я повернулася з Дубаї, ви перша людина, яка до мене прийшла, щоб довести слушність її слів. Тепер я її розумію.

Я їй розповіла, що в процесі пошуків п'єси для свого театру я ходила від одного вчителя до іншого. Але в їхніх рекомендаціях не було нічого незвичайного — крім того факту, що моя цікавість дедалі зростала мірою того, як я просувалася вперед на своєму шляху. Я сказала також, що люди, які мали стосунок до цієї теми, здавалися розгубленими і точно не знали, чого вони хочуть.

— Як, наприклад?

Як, наприклад, у тому, що стосувалося сексу. В деяких місцях, куди я ходила, він був абсолютно заборонений. В інших — не тільки абсолютно вільний, а й не раз виливався в оргії. Вона попросила розповісти про це детальніше — і я не зрозуміла, чи вона зробила це для того, щоб випробувати мене, чи справді не мала найменшого уявлення про те, що там відбувається.

Атена провадила, перш ніж я встигла відповісти на її запитання:

— Коли ви танцюєте, ви відчуваєте бажання? Відчуваєте, що розбуджуєте енергію вищого порядку? Коли ви танцюєте, чи бувають хвилини, в які ви перестаєте бути собою?

Я не знала, що їй на це відповісти. Правду кажучи, на зустрічах та вечірках із друзями чуттєвість завжди була присутня в танцях — я починала провокувати чоловіків, мені було приємно бачити бажання у їхніх поглядах, але мірою того, як наближалася ніч, я, здавалося, все більше

входила в контакт із собою, і той факт, зваблюю я когось чи не зваблюю, втрачав своє значення...

Атена провадила:

— Якщо театр — це ритуал, то танець теж. Крім того, це предківський спосіб входити в тісніше спілкування зі своїми ближніми. Це так, ніби ті ниті, які пов'язують нас із рештою світу, очищаються від гордині й страху. Коли танцюєш, ти можеш дозволити собі розкіш бути собою.

Я стала слухати її з повагою.

— Потім ми знову стаємо такими, як і були, — наляканими істотами, що намагаються здаватися більш значущими, аніж, як їм відомо, вони насправді є.

Я себе почувала достоту так само. Чи, може, всі ми в цих випадках переживаємо однакові відчуття?

— Ви маєте коханого?

Я згадала, що в одному з тих місць, куди я ходила, аби щось довідатися про «традиції Геї», один із «друїдів» попросив мене, щоб я зайнялася любов'ю в нього на очах. Це було безглуздо й моторошно — як могли ті люди використовувати духовний пошук для вдоволення своїх бридких уподобань?

— Ви маєте коханого? — повторила вона.

— Маю.

Атена не сказала більше нічого. Вона тільки притулила долоню до губів, просячи, щоб я мовчала.

І зненацька я усвідомила, що мені було надзвичайно важко сидіти мовчки перед особою, з якою я щойно познайомилася. Ми звикли завжди про щось говорити — про погоду, проблеми з транспортом, про найкращі ресторани. Ми сиділи вдвох на дивані в її вітальні, яка

була цілковито білою і в якій був лише програвач і невеличка етажерка, де зберігалися диски. Я ніде не бачила книжок — лише картини на стінах. Оскільки господиня цього помешкання раніше подорожувала світом, то я сподівалася побачити тут якісь предмети та сувеніри з Близького Сходу.

Але тут було порожньо, а тепер ще й запала тиша.

Сірі очі вступили в мої очі, але я не зворухнулася й не відвела погляду. Либонь, то був інстинкт. Спосіб показати, що я не злякалася і приймаю виклик. Але в такій тиші та в білій кімнаті, з приглушеним гуркотом вуличного руху за вікнами, все стало здаватися нереальним. Скільки часу ми просиділи так, нічого не кажучи?

У голові в мене почали снуватися всілякі думки; я прийшла сюди в пошуках матеріалу для своєї п'єси чи по якесь знання, якусь мудрість, якусь... силу? Я не могла зрозуміти, що мене привело до цієї...

Цієї чаклунки? Цієї відьми?

Я пригадала мрії своєї юності: хто з нас не мріяв зустрітися зі справжньою відьмою, навчитися чаклувати, допомогтися, щоб подруги дивилися на тебе з повагою й страхом? Котра з дівчат не мала у своїй юності відчуття, що на неї важким тягарем тиснуть століття приниження жінки, і не вважала, що саме в такий спосіб можна повернути собі свою втрачену ідентичність? І хоч я вже пройшла через цю фазу, була незалежною, робила все, що мені до вподоби, на такому конкурентному терені, як театр, чому ж тоді ніколи не почувала себе задоволеною, чому відчувала потребу постійно випробовувати... свою цікавість?

Ми з нею були десь одного віку... чи я була старша? Чи вона також має коханого?

Атена підсунулася ближче до мене. Тепер нас розділяла відстань не більша за довжину ліктя, і я почала відчувати страх. Може, вона лесбіянка?

Я досі не відвела свого погляду, знала, де двері, й могла піти коли мені заманеться. Ніхто мене не примушував прийти в цей дім, зустрітися з кимось, хто ніколи не увійде в моє життя, і марнувати тут час, нічого не кажучи, не одержуючи абсолютно ніяких відомостей. Чого вона, зрештою, хоче?

Мабуть, саме цієї тиші, цієї мовчанки. Мої м'язи стало судомити. Я була тут сама, цілком беззахисна. Я розпачливо потребувала розмови чи, принаймні, прагнула, щоб мій розум перестав нашіптувати, що все тут мені загрожує. Звідки вона може знати, хто я така? Ми такі, якими подаємо себе в розмові!

Чи вона запитувала в мене щось про моє життя? Запитала, чи я маю коханого, хіба ні? Я хотіла більше поговорити про театр, але це мені не вдалося. А ті історії, які я про неї чула, — про її циганське походження, про її зустрічі у Трансильванії, у краю вампірів?

Мої думки не зупинялися: скільки мені коштуватиме ця консультація? Я була перелякана, мені треба було відразу запитати її про це. Цілу маєтність? А якщо я не заплачу, то чи не нашла вона на мене чари, які в кінцевому підсумку приведуть мене до погибелі?

Я відчула гостре бажання підвестися, подякувати, але сказати, що я прийшла сюди не для того, щоб сидіти тут у мовчанці. Коли ти приходиш до психіатра, то мусиш розмовляти. Коли ти приходиш до церкви, то слухаєш проповідь. Коли хочеш навчитися магії, то шукаєш учителя, який пояснює тобі світ і навчає тебе

кількох ритуалів. Але мовчанка? І чому вона пригнічує мене до такої міри?

У моїй голові формувалося запитання за запитанням — я не могла зупинити свої думки, не могла зрозуміти причину, чому ми сидимо тут удвох, нічого не кажучи. Нарешті, після нескінченних п'ятьох чи десятих хвилин, протягом яких жодна з нас не зворухнулася, вона всміхнулася.

Я також усміхнулася й розслабилася.

— Спробуйте бути *іншою*. Більш нічого.

— Більш нічого? Сидіти мовчки — це означає бути *іншою*? Я переконана, що в цю саму хвилину тисячі душ тут, у Лондоні, змагаються від бажання поговорити з кимось, а ви мене запевняєте, ніби мовчанка робить нас *іншими*?

— Тепер, коли ви розмовляєте й у такий спосіб реорганізуєте всесвіт, ви зрештою переконаєте себе, що ви маєте слухність, а я помилялася. Проте ви самі бачили: залишатися в мовчанці — це відчувати себе іншим.

— Це дуже неприємно. І нічого не навчає.

Вона, схоже, не надала великого значення моїй реакції.

— У якому театрі ви працюєте?

Нарешті моє життя стало її цікавити! Я повернулася в людський стан, бо наша професія — це все! Я запросила її подивитися п'єсу, яку ми ставили цими днями, — то був єдиний спосіб, який я винайшла, щоб помститися, показати, що я вмію робити те, чого Атена не вміє. Та мовчанка залишила по собі присмак приниження.

Вона запитала, чи можна привести з собою сина, і я сказала, що ні — наша вистава для дорослих.

— Гаразд, я залишу його з бабусею; я вже давно не була в театрі.

Я нічого не одержала від цієї консультації. Коли зустрілася з іншими акторами нашої трупи, то розповіла їм про свою зустріч із цією таємничою істотою; усім стало страшенно цікаво познайомитися з людиною, яка при першій зустрічі просить лише щоб ви мовчали протягом якогось часу.

Атена прийшла в призначений день. Вона подивилася виставу, прийшла за лаштунки привітатися зі мною, але не сказала, сподобалося їй чи ні. Мої колеги запропонували, щоб я запросила її до бару, куди ми мали звичай ходити після спектаклю. Там вона вже не мовчала й стала обговорювати запитання, поставлене під час мого першого візиту, на яке вона тоді не відповіла:

— Ніхто, навіть Мати не стане вимагати, щоб для її уславлення практикували лише секс. Завжди має бути присутня любов. Ви казали, що вам зустрічалися такі люди, чи не так? Будьте з ними обережною.

Мої друзі нічого не зрозуміли, але були раді цьому знайомству й засипали її запитаннями. Щось мене не задовольняло: її відповіді були надто технічними, так ніби вона не мала ніякого досвіду в тому, про що говорила. Висловила свої міркування про гру зваблення, про ритуали плідності і закінчила грецькою легендою — безперечно, тому, що за першої нашої зустрічі я сказала, що початки театру виникли в Греції. Певно, цілий тиждень вона тільки про це й читала.

— Після тисячоліть чоловічого панування ми повертаємося до культу Великої Матері. Стародавні греки називали її Гея і розповідали міф про те, що вона на-

родилася від Хаосу, порожнечі, яка раніше панувала у Всесвіті. Вона народила Ероса, бога кохання, і він став правити Морем і Небом.

— А хто був батько? — запитав один із моїх друзів.

— Ніхто. Існує відповідний технічний термін, так званий партеногенез, яким називають спроможність народжувати без чоловічого втручання. Існує також містичний термін, до якого ми звикли більше: Непорочне Зачаття.

Від Геї народилися всі інші боги, які згодом заселили Олімп, — серед них і наш любий Діоніс, ваш кумир. Але мірою того, як чоловік утверджував себе як головний політичний елемент у містах, про Гею стали забувати й на зміну їй прийшли Юпітер, Марс, Аполлон, Сатурн — боги надзвичайно компетентні, але позбавлені тих чарів, якими володіла Мати, що всіх породила.

Потім вона улаштувала нам справжній допит, розпитуючи про нашу роботу. Наш режисер запитав, чи не погодилася б вона дати нам кілька уроків.

— Уроків про що?

— Про те, що ви знаєте.

— Сказати вам правду, то про походження театру я довідалася лише протягом останнього тижня. Я довідуся про все мірою того, як у мене виникає потреба, так мене навчає Едда.

Отже, мій здогад був правильним!

— Але я можу поділитися з вами знанням інших речей, яких навчило мене життя.

Усі погодилися. Ніхто не запитав, хто така Едда.

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

Я сказала Атені: тобі немає потреби приходити туди тільки для того, щоб базікати про дурниці. Якщо група людей просить тебе їх навчати, то чому б тобі й справді не стати *вчителем*?

Роби так, як завжди роблю я.

Намагайся почувати себе добре навіть тоді, коли ти вважаєш себе найнещаснішим із створінь. Не вір, що тобі погано: дозволь *Матері* володіти твоїм тілом і твоєю душею, віддавайся їй через танець, або мовчанку, або через найбуденніші події свого життя — такі, як відвести сина до школи, приготувати їсти, прибратися в домі. Усе буде поклонінням *Матері* — якщо тобі вдасться налаштувати свій розум на нинішній момент.

Не намагайся переконувати нікого ні в чому. Коли не знаєш, запитай або постарайся з'ясувати. Але в усіх аспектах своєї діяльності будь як річка, яка безмовно тече, віддаючись енергії вищого порядку. Вір — це те, що я сказала їй уже за першої нашої зустрічі.

Вір, що ти зможеш.

Спочатку ти почуватимеш себе спантеличеною, непевною. Потім тобі здасться, ніби всі думають, що вони одурені. Але все не так: ти про це знаєш, треба тільки завжди собі це усвідомлювати. Усі уми планети схильні налаштовуватися на найгірше, вони бояться болю, тривоги, нападу, смерті: спробуй повернути їм утрачену радість.

Намагайся мислити та діяти ясно.

Запрограмуй себе на кожну хвилину дня думками, які допомагають тобі зростати. Коли ти роздратована, спантеличена, намагайся сміятися з себе самої. Смійся голосно, смійся довго з цієї жінки, яка стурбована, яка стривожена, яка вважає свої проблеми найважливішими у світі. Смійся з цієї патетичної ситуації, бо ти — маніфестація *Матері*, а ще вір у те, що Бог — це чоловік, який навігадував безліч *правил*. По суті, більшість наших проблем зводиться до цього: підпорядковувати себе правилам.

Умій зосередитися.

Якщо ти не знаходиш, на чому можна сконцентрувати свій інтерес, сконцентруй його на своєму диханні. Через дихання, через твій ніс, у тебе вливається річка Матері. Слухай удари свого серця, йди за думками, які ти не спроможна контролювати, утримуй себе від бажання негайно підхопитися на ноги й заходитися робити щось «корисне». Щодня сиди по кілька хвилин, нічого не роблячи, максимально використовуй можливості свого дозвілля.

Коли ти миєш посуд, молися. Дякуй Матері за те, що ти маєш посуд, щоб його мити; бо це означає, що в

ньому вже була їжа, що ти когось нагодувала, що ти потурбувалася про кількох людей — приготувала їм їсти, накрила стіл. Уяви собі ті мільйони людей, які в цю мить не мають чого помити або не мають для кого накрити стіл.

Безперечно, існують жінки, які можуть тобі сказати: я не збираюся мити посуд, для того маю чоловіка — він помие. Нехай вони роблять так, якщо їм хочеться, проте я не бачу в цьому рівності умов. Немає також нічого поганого в тому, щоб виконувати просту роботу, — хоч якби я завтра опублікувала статтю, де написала б усе, що я про це думаю, вони сказали б, що я працюю проти жіночої справи.

Які дурниці! Так ніби миття посуду, шиття або зачиняння чи відчиняння дверей чимось принижує мене як жінку. Мені й справді дуже приємно, коли чоловік відчиняє переді мною двері: у правилах етикету написано: «Вона потребує, аби я це зробив, бо вона слабка істота», але в моїй душі записано: «До мене ставляться як до богині, як до королеви».

Я тут не для того, щоб відстоювати принципи фемінізму, бо чоловіки, як і жінки, є маніфестацією *Матері*, Божественної Єдності. Ніхто не може бути більшим, ніж це.

Мені було б надзвичайно приємно, якби ти навчала когось тому, чого й сама тепер навчаєшся; саме в цьому полягає мета життя — в одкровенні! Ти перетворюєшся на канал, ти слухаєш сама себе, ти дивиєшся собі, на що ти здатна. Пам'ятаєш свою діяльність у банку? Мабуть, ти цього ніколи не розуміла, але то була *енергія*, яка перетікала через твоє тіло, твої очі, твої руки.

Ти можеш мені заперечити: «Усе відбувалося зовсім не так, то був танець».

Танець функціонує просто як ритуал. А що таке ритуал? Це перетворення чогось одноманітного в таке, що було б іншим, ритмічним і могло б каналізувати Єдність. Тому я наполягаю: ти можеш стати *іншою*, навіть миючи посуд. Рухай своїми руками так, щоб вони ніколи не повторювали один і той самий жест, — тоді твої рухи відбуватимуться в певному ритмі.

Коли відчуєш, що це тобі допомагає, спробуй створити для себе візуальні образи: квіти, пташок, дерева в лісі. Не уявляй собі речі ізольовані, такі, як свічка, на якій ти зосередила свою увагу, коли вперше сюди прийшла. Намагайся думати про щось таке, що було б колективним. І знаєш, що ти повинна собі відзначити? Що не ти налаштувала своє мислення.

Я наведу тобі приклад зі світу птахів: уяви собі пташину зграю, на яку ти дивишся знизу. Скільки птахів ти побачила? Одинадцять, дев'ятнадцять, п'ять? Ти здобула про них загальне уявлення, але не знаєш їхньої точної кількості. Тож звідки в тебе виникла ця думка? Хтось заклав її тобі в голову. Хтось, кому відома точна кількість птахів, дерев, каменів, квітів. Хтось, хто в ці проміжки секунди піклується про тебе й показує Свою силу.

Ти така, в яку ти віриш, що ти є.

Не повторюй постійно, як повторюють ті особи, котрі вірять у «позитивну думку», що тебе люблять, що ти сильна або здібна. Цього не треба казати, бо ти це вже знаєш. А коли сумніваєшся, — а це, думаю, відбуватиметься з тобою дуже часто на цій стадії еволюції, — роби

те, що я запропонувала тобі робити. Замість намагатися довести, що ти краща, ніж про тебе думають, просто смійся. Смійся зі своєї стурбованості, зі своєї невпевненості. Дивися з гумором на свої тривоги. Спочатку тобі буде важко, але потроху при звичаїшся.

Тож обернися і йди назустріч тим людям, які думають, що ти знаєш усе. Переконай себе в тому, що вони мають слухність, — бо всі ми знаємо все, проблема тільки в тому, щоб у все це вірити.

Вір.

Групи мають велике значення, я тобі про це казала ще в Бухаресті, коли ми вперше зустрілися. Бо вони примушують нас удосконалюватися. Коли ти сама-одна, єдине, що ти можеш зробити, — це посміятися з себе. Та коли ти з іншими, ти не тільки сміятимешся, а відразу й діятимеш. Групи примушують нас змагатися. Групи дозволяють нам обирати собі близьких та друзів. Групи розбуджують колективну енергію, де досягти екстазу набагато легше, бо одні там заражають інших.

Звичайно ж, групи можуть також довести нас до нашої руїни. Але це становить важливу частину життя, це умова людського існування: жити разом з іншими. І якщо людина не спромоглася добре розвинути в собі інстинкт виживання, тоді вона нічого не зрозуміла з того, чого навчає нас Мати.

Тобі пощастило, дівчино. Група людей просить тебе, щоб ти їх чогось навчила, — і це перетворить тебе на вчителя.

Герон Раєн,
журналіст

Перед своєю першою зустріччю з акторами Атена прийшла до мене додому. Прочитавши мою статтю про святу Сару, вона була переконана, що я розумію її світ, — а це не зовсім так. Я хотів лише привернути її увагу. Хоч я й намагався переконати себе в тому, що можу наділяти невидиму реальність властивістю впливати на наше життя, єдиною причиною, що штовхала мене до цієї реальності, була любов, у якій я не хотів собі признаватися, але яка непомітно й невимовно брала мене у свій полон, підкоряючи собі всі мої думки та почуття.

Бо, зрештою, я був цілком задоволений своїм світом, у жоден спосіб не хотів його змінювати, хоч і відчував, як вона підштовхує мене до цього.

— Я боюся, — сказала вона відразу, як тільки увійшла. — Але мушу погодитися зробити те, про що вони мене просять. Мушу повірити в себе.

— Ти маєш великий життєвий досвід. Ти навчалася в циган, у дервішів в пустелі, у...

— Думаю, цього не досить. Бо що означає навчатися: накопичувати знання? Чи перетворювати своє життя?

Я запросив її піти в кінці дня кудись повечеряти і трохи потанцювати. Вона прийняла запрошення на вечерю, але від танців відмовилася.

— А ти не думаєш, — провадила вона, оглядаючи моє помешкання, — що вчитися означає правильно розташувати речі на своїх полицях або позбутися всього, чого ти не потребуєш, і йти своєю дорогою з найлегшим вантажем?

На моїх полицях стояли твори, які я з такими труднощами знаходив, купував, читав чи бодай побіжно намагався переглянути. Там були моя особистість, моя освіта, мої справжні вчителі.

— Скільки в тебе там стоїть книжок? Мабуть, більше тисячі. А тим часом більшість із них ти вже ніколи навіть не відкриєш. Ти зберігаєш усе це, бо не маєш віри.

— Не маю віри?

— Не маєш віри, це ж очевидно. Той, хто має віру, читає так, як я читала про театр, коли Андреа звернулася до мене з якимись запитаннями на цю тему. Але потім треба вміти дозволити, щоб за тебе говорила *Мати*, і відкривати щось для себе, мірою того як вона говорить. І мірою того, як ти це відкриватимеш, тобі вдасться заповнити пробіли, які автори залишають умисне, щоб розбудити уяву читача. І коли ти заповниш ці пробіли, ти повіриш у власні можливості.

Скільки людей із радістю прочитали б книжки, які тут у тебе стоять, але в них нема грошей, щоб їх купи-

ти. Цю енергію ти утримуєш у стані цілковитого застою, щоб справити враження на друзів. Або не віриш, що книги ці тебе вже чогось навчили, а тому думаєш, що тобі доведеться читати їх знову.

Мені здавалося, вона судила мене надто суворо. І це мене зачаровувало.

— Ти вважаєш, мені не потрібна ця бібліотека?

— Я вважаю, тобі треба читати, але не треба зберігати в себе усі ці книжки. Чи ти не вважатимеш, що я прошу в тебе надто багато, якщо я запропоную тобі, перш ніж ми підемо до ресторану, роздати більшість їх людям, які зустрінуться на нашому шляху?

— Вони не вмістяться в мою машину.

— А ми наймемо вантажівку.

— У такому разі ми ніколи не зможемо дістатися до ресторану, щоб устигнути на вечерю. Крім того, ти прийшла сюди, щоб розповісти мені про свої вагання, а не вчити мене, що я маю робити зі своїми книжками. Без них я почуватиму себе голим.

— Тобто неуком, ти хотів сказати.

— Людиною малокультурною, якщо це справді те слово.

— В такому разі твоя культура не в твоєму серці, а на полицях твого помешкання.

З мене було досить. Я зателефонував до ресторану, замовив стіл, сказав, що ми будемо за чверть години. Атена намагалася забути про ту проблему, яка її привела сюди, — її глибока невпевненість у собі призвела до того, що вона перейшла в наступ замість зосередити увагу на собі. Вона потребувала чоловіка, який був би біля неї, і — хто знає? — можливо, вирішила пере-

вірити мене, удавшись до характерних жіночих витівок, аби з'ясувати, чи готовий я зробити для неї бодай щось.

Щоразу, коли вона була поруч зі мною, моє існування здавалося мені виправданим. Вона про це хотіла б від мене почути? Гаразд, ми поговоримо про це під час вечері. Я міг би зробити для неї все, навіть покинути ту жінку, з якою жив нині, — але роздавати свої книжки я, звичайно, ніколи б не став.

Їдучи в таксі, ми повернулися до теми її запитань групою театралів, хоча в ті хвилини я був налаштований говорити про те, про що ніколи з нею не говорив, — про кохання, яке було для мене набагато складнішою проблемою, ніж учення Маркса, Юнга або політика англійської лейбористської партії чи повсякденні проблеми в редакціях газет.

— Ти не турбуйся, — сказав я їй, відчуваючи неподоланне бажання взяти її за руку. — Усе буде гаразд. Розповідай їм про каліграфію. Розповідай про танець. Розповідай про все, що ти знаєш.

— Якщо я так робитиму, то ніколи не відкрию для себе те, чого я не знаю. Коли я до них прийду, треба буде, щоб мій розум залишався спокійним, а серце почало говорити. Але я робитиму це вперше, а тому боюся.

— Хочеш, я піду з тобою?

Вона погодилася відразу. Ми приїхали до ресторану, замовили вина й почали пити. Я хотів набратися мужності, щоб розповісти їй про свої почуття, хоч мені здавалося безглуздим кохати жінку, якої я близько не знав. Вона ж пила тому, що боялася розповідати про те, чого вона не знає.

Після другого келиха я відчув, що її нерви напружилися до краю. Я хотів узяти її за руку, але вона делікатно її прибрала.

— Я не маю права боятися.

— Звичайно, маєш, Атено. Мені також часто буває страшно. Та якщо так треба, я все одно не зупиняюся і роблю те, що задумав.

Я відчув, що мої нерви теж напружилися до останньої межі. Знову наповнив наші келихи — офіціант уже вкотре запитував нас, що ми будемо їсти, і я знову й знову повторював, що ми зробимо замовлення трохи згодом.

Я бездумно говорив про все, що мені спадало на думку. Атена чемно слухала, але, здавалося, вона перебуває десь дуже далеко від мене, у світі темряви, населеному привидами. В один із моментів вона знову заговорила про жінку з Шотландії і про її поради. Я запитав у неї, чи є якийсь глузд у тому, щоб навчати того, чого ти не знаєш.

— А хтось коли-небудь навчав тебе кохати? — відповіла вона запитанням на запитання.

Чи, бува, не прочитала вона мої думки?

— А проте, як і кожне людське створіння, ти на це спроможний. Як ти цього навчився? Ти не навчався — ти *віриш*. Ти віриш — і тому кохаєш.

— Атено...

Я завагався, проте докінчив фразу, хоч і мав намір сказати щось зовсім інше.

— ...певно, пора замовити, що ми будемо їсти.

Я зрозумів, що ще не готовий говорити про почуття, які стурбували мій світ. Покликав офіціанта й замовив

закусок, головну страву, десерт і ще одну пляшку вина. Чим довше він затримається, тим ліпше.

— Ти якийсь дивний. Може, ти на мене розгнівався за мою пропозицію щодо твоїх книжок? Роби як знаєш, я прийшла не для того, щоб змінити твій світ. Я справді маю звичку втручатися туди, куди мене не просять.

Я був подумав про можливість «змінити свій світ» кількома секундами раніше.

— Атено, я хотів би... ліпше буде сказати, мені треба поговорити про те, що відбулося в отому барі в Сибіу, коли там грала циганська музика...

— У ресторані, ти хочеш сказати.

— Атож, у ресторані. Сьогодні ми говорили про книжки, про речі, які накопичуються й займають багато місця. Можливо, ти мала рацію. Мені й справді хочеться щось віддати, після того як я побачив тебе в танці, в той день. Це бажання дедалі важче давить мені на серце.

— Я не знаю, про що ти кажеш.

— Звісно, знаєш. Я говорю про кохання, яке відкриваю тепер, і роблю все можливе, щоб задушити його, перш ніж воно себе виявить. Я хотів би, щоб ти його прийняла; це одне з тих небагатьох почуттів, які я маю, але якими не володію. Воно не належить тобі виключно, бо я маю близьку мені людину у своєму житті, але я був би щасливий, якби ти його прийняла в якийсь спосіб.

Один із поетів твоєї батьківщини, арабський поет Халіль Джебран, сказав: «Приємно дати комусь, що він просить, але ще приємніше все віддати тому, хто нічого в тебе не просив». Якби я не сказав тобі того, що сказав сьогодні, то й далі залишався б спостерігачем, кимось

таким, хто лише свідчить про те, що відбувається, — але не був би тим, хто живе.

Я глибоко вдихнув повітря: вино допомогло мені скинути з себе цей тягар.

Вона допила свій келих до кінця, і я зробив те саме. Прийшов офіціант із наїдками, зробивши деякі коментарі щодо страв, пояснивши, з чого вони виготовлені і в який спосіб. Ми з Атеною дивилися у вічі одне одному, не відводячи погляду вбік, Андреа розповідала мені, що так було під час її першої зустрічі з нею, й була переконана, що в такий спосіб вона намагається залякати інших.

Мовчанка була жахливою. Я вже уявляв собі, як вона підведеться з-за столу й заговорить про свого знаменитого й невидимого коханого зі Скотланд-Ярду або скаже, що їй приємно це чути, але вона надто заклопотана своєю лекцією, яку має прочитати акторам наступного дня.

— *«А чи існує річ, яку можна було б зберегти для себе? Усе, чим ми володіємо, одного дня буде віддане. Дерева дають для того, щоб і далі жити, бо намагатися зберегти для себе — це покласти край своєму існуванню».*

Її голос, хоч і звучав низько та уривався від випитого вина, і далі огортав усе навколо нас тишею.

— *«І головна заслуга належить не тому, хто пропонує, а тому, хто приймає, не почувавши себе боржником. Людина дає мало, коли віддає лише добро, яким вона володіє; але дає багато, коли віддає себе саму».*

Вона говорила все це без усмішки. Здавалося, я розмовляю зі Сфінксом.

— Це слова того ж таки поета, якого ти процитував, — я вивчала його творчість у школі, але мені не по-

трібна книжка, в якій він це написав: я зберегла ці слова у своєму серці.

Вона ще трохи надпила вина. Я зробив те саме. Тепер я вже не відчував бажання запитати, приймає вона мое кохання чи ні; мені стало легше.

— Можливо, ти маєш рацію; я віддам свої книжки в якусь публічну бібліотеку, а собі залишу кілька з них, ті, що їх я й справді часто перечитую.

— Ти хочеш про це поговорити тепер?

— Ні. Я просто не знаю, як продовжувати розмову.

— Тоді почнімо вечеряти й посмакуймо їжу. Тобі подобається така ідея?

Ні, така ідея мені не подобалася, я хотів би почути від неї щось зовсім інше. Але мені було страшно про це запитувати, і тому я й далі говорив про бібліотеки, про книжки, поетів, говорив бездумно й незв'язно, каючись, що замовив стільки страв, — тепер уже мені хотілося якнайшвидше забратися звідси, бо я не знав, як і навіщо продовжувати цю зустріч.

Наприкінці вона взяла з мене обіцянку, що я прийду в театр на її перший урок, і це було для мене сигналом. Вона потребувала мене, вона прийняла те, що я підсвідомо мріяв їй запропонувати ще тоді, коли побачив, як вона танцює в тому ресторані, у Трансильванії, і що вона тільки сьогодні спромоглася зрозуміти.

Або повірити, як має звичай казати Атена.

Андреа Мак-Кейн,
актриса

Звісно, це моя провина. Якби я не спричинилася до цього, Атена ніколи не прийшла б до театру в той ранок, не зустрілася б із нашою трупкою, не попросила б, щоб усі ми полягали на сцені й спробували цілком розслабитися, що включало в себе контроль над своїм диханням і повне усвідомлення кожної частини свого тіла.

«А тепер розслабте стегна...»

Усі ми підкорилися, так ніби перед нами була богиня, що знала більше, аніж усі ми разом, хоч ми вже й без неї робили подібні вправи не одну сотню разів. Усім нам було цікаво, що вона скаже після.

«...а тепер розслабте обличчя, глибоко дихайте», і так далі...

Невже вона уявляла собі, що навчає нас чогось нового? Ми сподівалися, вона прочитає нам лекцію, організує цікаву дискусію! Але я мушу стримати свої

емоції й повернутися до тієї сцени; ми розслабилися, а тоді запала мовчанка, яка остаточно збила нас із пантелику. Усі мої колеги, з якими я по тому обмінювалася враженнями, пережили тоді відчуття, що наша вправа на цьому закінчилася; настав час сісти, подивитися навкруг себе, але ніхто цього не зробив. Ми й далі лежали, перебуваючи в якомусь дивному стані нав'язаної нам медитації, протягом нескінченних п'ятнадцятих хвилин.

А тоді знову пролунав її голос.

— Ви мали час для того, щоб засумніватися в мені. Один чи двоє з вас виявили нетерпіння. Але тепер я попрошу вас іще про одне: коли я дорахую до трьох, підведіться і станьте *іншими*.

Я не кажу: станьте іншою людиною, твариною чи будівлею. Уникайте всього того, чого ви навчилися на курсах драматургії, — я не прошу, щоб ви стали акторами й продемонстрували свої якості. Я наказую вам, щоб ви перестали бути людськими створіннями й перетворилися на щось таке, чого ви не знаєте.

Ми лежали на підлозі сцени із заплющеними очима, й ніхто не знав, що робить тепер його сусід. Атена гралася з цією невпевненістю.

— Я скажу кілька слів, а ви пов'яжіть із цими командами якісь образи. Пам'ятайте, що ви напхом напхані всілякими поняттями та уявленнями, і якби я сказала «доля», то ви, можливо, почали б собі уявляти своє життя в майбутньому. Якби я сказала «червоне», ви б уявили собі щось зі сфери психоаналізу. Але це зовсім не те, чого я хочу. Я лише хочу, щоб ви стали іншими, як я вже сказала.

Вона навіть не могла зрозуміло пояснити, чого від нас хоче. Оскільки ніхто не протестував, то я була певна, що всі намагаються бути гречними, та коли ця «лекція» закінчиться, вони більш ніколи не стануть запрошувати Атену. І ще й почнуть мені докоряти, що я була такою наївною, привіши її сюди.

— Ось вам перше слово: «священне».

Щоб не померти з нудьги, я вирішила взяти участь у грі: уявила собі свою матір, свого коханця, своїх майбутніх дітей, свою блискучу кар'єру.

— А тепер зробіть жест, який означає «священне».

Я склала руки на грудях, так ніби хотіла обняти всіх тих, кого я любила. Згодом я довідалася, що більшість розкинули руки у формі хреста, а одна дівчина розсунула ноги, ніби займалася любов'ю.

— А тепер знову розслабтеся. Знову про все забудьмо й залишмося із заплученими очима. Я нікого не збираюся критикувати, але з ваших жестів я роблю висновок, що ви хотіли надати форми своєму уявленню про священне. Я цього не хотіла — тож прошу, щоб, почувши від мене наступне слово, ви не намагалися визначити його так, ніби воно належить до цього світу. Відкрийте свої канали, дозвольте, щоб отруєння реальністю покинуло ваші тіла. Будьте абстрактними; і тоді ви зможете увійти в той світ, у який я хочу вас привести.

Останню фразу вона промовила з такою авторитетністю, що я відчула, як енергія цього місця змінюється. Тепер мені здалося, цей голос знає, куди він нас усіх веде; це вже був учитель, а не лектор.

— Земля, — сказала вона.

Зненацька до мене дійшло, про що вона каже. Тепер важила не моя уява, а моє тіло в контакті з підлогою. Я була Землею.

— Зробіть жест, який показує Землю.

Я не зробила жодного руху; я сама була землею на цій сцені.

— Чудово, — сказала вона. — Ніхто з вас не зворухнувся. Усі ви, вперше, спізнали одне почуття; замість щось описувати ви перетворилися на цю ідею.

Знову запанувала мовчанка, що, як мені здалося, тривала не менше як п'ять дуже довгих хвилин. Мовчанка нас пантеличила, ми не могли зрозуміти, чи вона не знає, як продовжувати, чи не відчуває нашого внутрішнього робочого ритму.

— А зараз я промовлю третє слово.

Вона зробила паузу.

— Центр.

Я відчула, — і це відчуття було цілком підсвідомим, — що вся моя життєва енергія зосередилася в пупі і засяяла там, мовби перетворилася на жовте світло. Це навіяло мені страх: якби хтось у цю мить доторкнувся до мого пупа, я могла б померти.

— А тепер жест, який означає центр!

Ця фраза пролунала як команда. Я негайно склала руки на животі, щоб себе захистити.

— Чудово, — сказала Атена. — Можете підвестися й сісти.

Я розплющила очі й побачила світло рампи, вгорі над сценою, але якесь далеке, приглушене. Я протерла собі очі, підвелася з підлоги й побачила, що мої колеги здивовані.

— Оце і є ваша лекція? — запитав наш режисер.

— Можете назвати це лекцією.

— Дякую вам за те, що прийшли. А зараз, якщо дозволите, я хотів би розпочати репетицію до нашої наступної вистави.

— Але я ще не закінчила.

— Відкладімо це на інший час.

Усі здавалися збентеженими такою реакцією режисера. Мені здавалося, що після початкових сумнівів ми всі тішилися цими хвилинами — то було щось відмінне, без уявлень про речі або людей, без репрезентації образів у вигляді якихось предметів або спалахів. Це не було також схоже на ті сцени, коли люди беруться за руки й сідають кружка, вдаючи, ніби виконують якийсь священний ритуал. То було просто щось абсурдне, й усі ми хотіли довідатися, до чого воно приведе.

Атена, не виявляючи жодних емоцій, нахилилася, щоб підняти свою сумочку. Але в цю мить із партеру пролунав вигук:

— Яке чудо!

Герон прийшов до нас із нею. І режисер його побоявся, бо той добре знав театральних критиків, що друкувалися в його газеті, й мав чудові зв'язки на телебаченні та в інших засобах масової інформації.

— Ви перестали бути індивідами й перетворилися на ідеї! Який жаль, що ви такі зайняті, але не турбуйся, Атено, ми знайдемо собі іншу групу, де я зможу побачити, чим закінчиться твоя лекція. Я маю свої зв'язки.

Я ще пам'ятала про світло, яке ковзало по всьому моему тілу й сконцентрувалося на пупі. Хто вона, ця жінка? Чи й мої колеги пережили те саме?

— Стривайте-но, — сказав режисер, побачивши по-див на обличчях у всіх, що там були. — Може, й справді ліпше нам відкласти на потім сьогоднішню репетицію і...

— У цьому нема потреби. Бо я повинен негайно повернутися до редакції й написати статтю про цю жінку. Робіть те, що ви завжди робили; а я щойно відкрив тему для сенсаційного репортажу.

Якщо Атена й розгубилася, ставши центром дискусії для двох чоловіків, то вона не показала своїх почуттів. Вона спустилася в партер і вийшла разом із Героном. Ми обернулися до режисера, запитуючи в нього, чому він так зреагував.

— При всій моїй повазі до Андреа, я вважаю, що наша розмова про секс у ресторані була набагато змістовнішою, аніж дурниці, які ми щойно витворяли. Ви помітили, скільки разів вона западала в мовчанку? Вона не мала найменшого уявлення, що їй робити далі!

— Але я пережив дивне відчуття, — сказав один з акторів старшого віку. — У ту мить, коли вона сказала «центр», мені здалося, що вся моя життєва сила сконцентрувалася в моєму пупі. Я ніколи не переживав нічого подібного.

— Ви... цього певні? — запитала одна з актрис, яка, судячи з тону її голосу, пережила те саме.

— Ця жінка схожа на відьму, — сказав режисер, уриваючи нашу розмову. — Повертаймося до роботи.

Ми почали потягуватися, зігріватися, медитувати — усе згідно з підручником. Потім — кілька імпровізацій, після яких перейшли до читання нового тексту. Помалу присутність Атени почала забуватися, усе стало та-

ким, як і завжди було, — театром, ритуалом, який греки створили тисячі років тому, ритуалом, у якому ми мали звичай *поводитися* так, ніби ми інші люди.

Але то була тільки вистава. Атена була *іншою*, і я мала намір зустрітися з нею ще, а надто після всього того, що наш режисер сказав на її адресу.

Герон Раєн, журналіст

Сам того не усвідомлюючи, я робив усе те, що вона пропонувала робити акторам, підкоряючись усім її наказам, з тією лише різницею, що не заплющував очей, бо хотів стежити за тим, що відбувалося на сцені. У ту мить, коли вона попросила зробити жест, який би вказував на центр, я поклав долоню на свого пупа і, на свій превеликий подив, побачив, що всі, включаючи й режисера, зробили те саме. Що тут діється?

У той день я мав написати неймовірно занудну статтю про візит одного з президентів до Англії, яка мала стати справжнім випробуванням для мого терпіння. У перерві між необхідними телефонними дзвінками, щоб трохи себе розважити, я вирішив розпитати своїх колег по редакції, який би вони зробили жест, якби я їх попросив указати на «центр». Більшість відповіла жартами, посилаючись на всілякі події з життя політичних

партій. Один показав на центр нашої планети. Ще один поклав руку на серце. Але нікому, абсолютно нікому не спало на думку, що центром нехай там чого може бути пуп.

Нарешті одна з осіб, з якою мені вдалося поговорити того вечора, пояснила мені щось цікаве. Коли я повернувся додому, Андреа вже прийняла душ, накрила на стіл і чекала мене вечеряти. Вона відкрила пляшку дуже дорогого вина, наповнила два келихи й подала мені один.

— То як, запам'яталася тобі твоя вчорашня вечеря?

Скільки часу чоловік спроможний жити спільно з брехнею? Я не хотів утратити жінку, яка сиділа переді мною, яка була зі мною поруч у дуже нелегкі для мене часи, яка завжди приходила мені на допомогу, коли я був нездатний знайти сенс і виправдання для свого життя. Я кохав її, але в божевільному світі, в який я потрапив, сам того не усвідомлюючи, моє серце перебувало десь далеко від неї, намагаючись пристосуватися до того, що воно могло осмислити, але чого не могло прийняти: стати таким великим, щоб у ньому знайшлося місце для двох жінок.

Оскільки я не хотів ризикувати й дозволяти, щоб очевидне стало причиною для сумнівів, то спробував звести до мінімуму значущість того, що відбулося вчора в ресторані. Та й, зрештою, там і справді не відбулося абсолютно нічого значущого, крім того, що було продекламовано кілька рядків із віршів поета, який багато страждав від кохання.

— Атена — це особа, з якою було б важко спільно жити.

Андреа засміялася.

— І саме тому вона становить надзвичайний інтерес для чоловіків. Вона розбуджує в вас той інстинкт заступництва, який вам притаманний і який ви застосовуєте дедалі рідше.

Я визнав за ліпше змінити тему. Я завжди був переконаний, що жінки наділені надприродною спроможністю відчувати, що коїться в душі чоловіка. Усі вони чарівниці.

— Я здійснив деякі дослідження, аби з'ясувати, що відбулося сьогодні в театрі. Ти цього не знаєш, але я сидів із відкритими очима, коли ви робили свої вправи на сцені.

— Ти завжди сидиш із відкритими очима; думаю, це входить до твоєї професії. Тому ти й міг спостерігати ті хвилини, коли всі ми поводитися однаково. Ми багато говорили про це в барі, коли закінчили репетицію.

— Один історик сказав мені, що в тому храмі Стародавньої Греції, де провіщали майбутнє (*у Дельфійському храмі, який був присвячений Аполлонові. — Прим. ред.*), був один камінь із мармуру, що називався «пупом». Тогочасні легенди розповідають, ніби саме там був центр нашої планети. Я знайшов також деякі цікаві відомості в архівах нашої газети: у Петрі, в Йорданії, існує ще один «пуп» у формі конуса, який, схоже, символізує вже не центр нашої планети, а центр Усесвіту. Як «пуп» у Дельфах, так і «пуп» у Петрі зображують ту вісь, по якій передається енергія світу, показуючи у видимий спосіб те, що знаходить свій вияв у плані, так би мовити, «невидимому». Єрусалим також називають пупом світу, як і один з островів у Тихому океані і як іще одне місце,

назву якого я вже забув, бо ніколи не ототожнював одне з другим.

— Танець!

— Що ти хотіла цим сказати?

— Та нічого.

— Е ні, я зрозумів твою думку: ти згадала про східні танці живота, найдавніші з усіх нам відомих, де тіло мовби обертається навколо пупа. Я хотів обминати цю тему, бо вже розповідав тобі, що бачив у Трансильванії, як танцювала Алена. Вона була вдягнена, проте...

— ...проте її рух починався в пупі, щоб потім поширитися на всю решту тіла.

Вона мала слухність.

Я визнав за ліпше знову змінити тему, перевести розмову на театр, на занудні проблеми журналістики, трохи випити, а потім, коли надворі почне накрапати дощ, закінчити в ліжку коханням. Я помітив, що в момент оргазму тіло Андреа стало обертатися навколо її пупа, — я це бачив уже сотні разів, але ніколи не звертав на це уваги.

Антуан Локадур, історик

Терон, певно, витратив цілу маєтність на телефонні дзвінки до Франції, просячи, щоб я знайшов для нього весь матеріал до кінця тижня, він зациклився на цій історії про пуп, що здавалася мені найменш цікавою і найменш романтичною серед усіх історій світу. Та зрештою, англійці дивляться на все зовсім інакше, ніж ми, французи; і замість допитуватися, навіщо воно йому, я спробував зібрати все, що було відомо науці про цю проблему.

Я відразу звернув увагу на те, що історичним дослідженням бракувало системності, — траплялося, що находив якийсь один монумент тут, якийсь дольмен там, та надзвичайно цікавим виявився той факт, що стародавні культури начебто оберталися навколо однієї теми й користувалися одним словом для позначення всіх тих місць, які вважалися священними. Я ніколи не звертав раніше на це уваги, й тепер відчув несподіваний інтерес до цієї теми. Коли побачив, що збігів дуже багато, став шукати додаткових відомостей в інших галузях: у людській поведінці та людських віруваннях.

Перше пояснення, найлогічніше, мені майже відразу довелося відкинути: через пуповину ми одержуємо в лоні матері всі необхідні нам поживні речовини, тому пуп є центром життя. Один психолог відразу мені пояснив, що ця теорія позбавлена найменшого глузду: людина як ідея виникає лише тоді, коли пуп «відрізано» й перев'язано, а відразу по тому її головними символами стають мозок і серце.

Коли ми цікавимося якоюсь темою, нам здається, що все навколо нас указує на неї (містики в таких випадках говорять про «сигнали», скептики про «випадковий збіг», а психологи — про «асоціативну доміную», а проте мені ще треба визначити, як повинні сформулювати для себе цю проблему історики). Одного дня моя дочка-підліток прийшла додому з пірсингом у пупі.

— Навіщо ти це зробила?

— Бо мені захотілося.

Це пояснення було абсолютно природним і правдивим, навіть для історика, який намагається знайти причину для всього. Коли я увійшов до її кімнати, то побачив там афішу з портретом її улюбленої співачки: живіт у неї був оголений, її пуп, навіть на тій фотографії, наліплений на стіну, здавався центром світу.

Я зателефонував Геронові й запитав у нього, чому він так зацікавився цією темою. Він уперше розповів мені про те, що відбулося в театрі, як люди там в однаковий, але цілком несподіваний спосіб відреагували на одну команду. Я не зміг роздобути більше інформації у своєї дочки, і тому вирішив проконсультуватися з фахівцями.

Ніхто з них не надав цій події якогось особливого значення, аж поки я не зустрівся з Франсуа Шепкою, ін-

дійським психологом (*ім'я та національність психолога змінені на особисте прохання вченого. — Прим. ред.*), який зробив революційні відкриття щодо сучасних методів лікування. Він вважав, що звичай повертатися в дитинство для лікування психічних травм ніколи не приводив і не зможе привести людину ні до чого корисного — багато проблем, які вона вже подолала у своєму житті, повертаються знову і дорослі люди починають звинувачувати батьків за свої невдачі та поразки. Шепка перебував у стані нещадної війни з французькими товариствами психоаналізу, й розмова на таку абсурдну тему, як пуп, — здавалося, допомогла йому трохи розслабитися.

Він з ентузіазмом сприйняв мої запитання, але не відразу дав на них вичерпну відповідь. Сказав тільки, що на думку одного з найшанованіших психоаналітиків світу, швейцарця Карла Густава Юнга, усі ми п'ємо з одного джерела. Воно називається «Душа Світу»; і хоч ми завжди прагнемо бути незалежними індивідами, частина нашої пам'яті є спільною для всіх. Усі ми прагнемо до ідеалу краси, танцю, Божества, музики.

Тим часом суспільство бере на себе обов'язок визначити, як ці ідеали мають бути реалізовані в плані дійсності. Так, наприклад, сьогодні ідеал краси вимагає, щоб жінка була худою, тоді як протягом тисяч років богині зображувалися гладкими й тілистими. Те саме можна сказати й про щастя: існує ціла низка правил, не виконавши яких ви ніколи не зможете переконати вашу свідомість у тому, що ви щасливі.

Юнг мав звичай ділити індивідуальний поступ на чотири етапи: перший із них — *Персона*, маска, яку ми

носимо щодня, вдаючи з себе тих, ким ми нібито є. Ми віримо, що світ залежить від нас, що ми — найкращі батьки, а наші діти нас не розуміють, що наші начальники — несправедливі, що мрія людського існування — ніколи не працювати і проводити все своє життя в мандрах. Багато людей віддають собі звіт у тому, що в цій історії не все правда: та позаяк вони нічого не хочуть змінювати, то зрештою скоренько викидають цю проблему зі своїх голів. Небагато з них усе ж таки доходять розуміння, в чому суть їхніх помилок, і переходять на наступний етап свого розвитку — етап *Тіні*.

Тінь — це наша темна сторона, що диктує нам, як ми повинні діяти та поводитися. Коли ми намагаємося визволитися від Персони, ми запалюємо в собі світло й повсюди бачимо павутину, боягузтво, ницість. *Тінь* існує, щоб загальмувати наш поступ, — і здебільшого їй це вдається, ми прагнемо якнайшвидше повернутися назад, щоб знову стати такими, якими ми були раніше, до наших сумнівів. Проте деяким людям щастить відбити цей напад, і вони не дозволяють собі заплутатися в цій павутині, кажучи: «Так, у мене багато вад, але я зберігаю свою гідність і хочу йти вперед».

Від цієї миті *Тінь* відступає і ми входимо в контакт із *Душею*.

Під терміном Душа Юнг не мав на увазі нічого пов'язаного з релігією; він говорив про *Душу Світу*, джерело знання. Інстинкти на цьому етапі людського розвитку вигострюються, емоції стають більш радикальними, сигнали життя стають важливішими, ніж логіка, сприйняття реальності втрачає свою негнучкість. Ми починаємо воювати з речами, до яких ми не змогли призви-

чаїтися, нерідко реагуємо в несподіваний спосіб на свої власні вчинки.

І відкриваємо, що, коли нам щастить каналізувати весь цей потік безперервної енергії, ми спрямовуємо його до чітко визначеного центру, який Юнг називає *Мудрим Старим*, коли йдеться про чоловіків, і *Великою Матір'ю*, коли йдеться про жінок.

У тому, щоб дозволити собі такий виплеск енергії, існує певна небезпека. Зазвичай той, хто досягає цього етапу, має тенденцію вважати себе святим, приборкувачем духів, пророком. Необхідна велика зрілість, щоб увійти в контакт із енергією *Мудрого Старого* або *Великої Матері*.

— Юнг збожеволів, — сказав мій друг, після того як розповів мені чотири етапи, описані швейцарським психоаналітиком. — Коли він увійшов у контакт з *Мудрим Старим*, то почав казати, що його привів туди дух на ім'я Філемон.

— І в кінцевому підсумку...

— ...ми приходимо до символу пупа. Не тільки окремі люди, а й цілі суспільства проходять ці чотири етапи. Так, західна цивілізація нині перебуває на етапі *Персона*, на етапі ідей, які нас ведуть.

У своїх намаганнях пристосуватися до змін вона вступає в контакт із *Тінню* — ми спостерігаємо великі масові маніфестації, де колективною енергією можна маніпулювати й при цьому спрямувати її як на добро, так і на зло. Несподівано, з якоїсь причини, *Персона* й *Тінь* перестають задовольняти людей — і настає момент стрибка, коли відбувається підсвідоме возз'єднання з *Душею*. Починають виникати нові цінності.

— Я це помітив. Я звернув увагу на те, що починає відроджуватися культ жіночого обличчя Бога.

— Чудовий приклад. І в самому кінці цього процесу, щоб утвердилися ці нові цінності, весь людський рід починає входити в контакт із символами — тобто навчається тієї зашифрованої мови, за допомогою якої сучасні покоління спілкуються з предківським знанням. Одним із таких символів відродження і є пуп. У пупі Вішну, індійського божества, яке відповідає за творіння та зруйнування, сидить Бог, який править усім у кожному циклі. Його розглядають як одну з чакр, священну точку на людському тілі. Племена первісних людей мали звичай позначати пам'ятними спорудами місце, де, як вони вважали, розміщений пуп планети. У Південній Америці люди в трансі стверджують, що справжня форма людського створіння — це осяйне яйце, яке поєднується з іншими через ниті, які виходять із його пупа.

Мандала — малюнок, який стимулює медитацію, також є символічною репрезентацією пупа.

Я надіслав інформацію, яку мені пощастило зібрати, до Англії раніше домовленої дати. Я сказав Геронові, що жінка, яка зуміла розбудити в групі однакову, абсурдну на перший погляд реакцію, певно, наділена могутньою силою і я не здивуюся, якщо вона належить до категорії паранормальних людей. Я порадив йому дослідити її здібності ретельніше.

Я ніколи не повертався до цієї теми й намагався якнайшвидше її забути; моя дочка якось сказала мені, що я поводжуся дуже дивно — думаю тільки про щось своє й дивлюся на свій пуп!

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

— се я робила не так, як

слід: і навіщо ви вбили мені в голову, що я вмію навчати? Навіщо мені було ганьбити себе перед іншими? Мені треба було забути, що ви існуєте. Коли мене навчали танцювати, я танцювала. Коли мене навчали писати літери, я цього навчилася. Але ви вчинили зі мною несправедливо й підступно: ви зажадали від мене зробити те, на що я нездатна. Саме тому я сіла на поїзд, саме тому приїхала сюди — щоб ви побачили, як я ненавиджу вас!

Вона не переставала плакати. Добре хоч, що вона залишила дитину з батьками, бо вона не говорила, а майже кричала, а з її рота... було чутно запах вина. Я попросила її увійти в дім, бо цей скандал під моїми дверима не приніс би найменшої користі моїй репутації — я вже й без того мала погану славу, бо розповідали, що я збираю в себе чоловіків та жінок і влаштовую великі оргії на вшанування Сатани.

Але вона залишалася на місці, репетуючи:

— Це ваша провина! Ви мене принизили!

Відчинилося одне вікно, потім друге. Що ж, та, котра бажає змінити вісь світу, повинна приготувати себе й до того, що сусіди не завжди будуть нею дуже задоволені. Я підійшла до Атени й зробила те, чого вона від мене чекала, — обняла її.

Вона й далі плакала на моєму плечі. Я дуже обережно допомогла їй піднятися на кілька приступок, і ми увійшли в дім. Я приготувала чай, формулою якого я ні з ким не ділилася, бо її навчив мене мій учитель; поставила філіжанку перед нею, але вона зробила лише ковток. Зробивши це, вона показала, що її довіра до мене поки що не була втрачена.

— Чому зі мною все відбувається так? — провадила вона.

Я зрозуміла, що дія алкоголю припинилася.

— Мене люблять чоловіки. У мене є син, який мене обожнює і вважає мене зразком для свого життя. Є прийомні батьки, яких я вважаю своєю справжньою родиною і які готові померти за мене. Я заповнила пробіли свого минулого, коли поїхала на пошуки своєї матері по крові. В мене досить грошей, щоб прожити три роки нічого не роблячи, а лише втішаючись життям, — і я не почуваю себе щасливою!

Я почуваю себе знехтуваною, винною, тому що Бог благословив мене трагедіями, які я змогла пережити, і вшанував мене чудесами, а я ніколи не буваю нічим задоволена! Мені завжди треба більше. Мені зовсім не треба було йти до того театру й додавати таке розчарування до списку своїх перемог!

— Ти вважаєш, що пропустилася якихось помилок?

Вона замовкла й подивилася на мене переляканим поглядом.

— Чому ви про це запитуєте?

Я лише чекала, коли вона мені відповість.

— Я діяла так, як вважала правильним. Я прийшла туди з одним журналістом, не маючи спочатку жодного уявлення про те, що я робитиму, але раптом усе поставало переді мною, так ніби прийшло нізвідки. Я відчула присутність *Великої Матері*, яка навчала мене, як мені треба діяти, і мій голос відразу набув упевненості, якої я в глибині душі не відчувала.

— То чому ж ти так засмутилася?

— Бо ніхто нічого не зрозумів!

— Чи це справді так важливо? Так важливо, що ти приїхала аж до Шотландії й стала ображати мене на очах у всіх?

— Звісно, що важливо! Якщо я почуваю себе спроможною на все, якщо знаю, що все роблю правильно, то чому я не можу сподіватися, що мене за це любитимуть і мною захоплюватимуться?

Це й справді була проблема. Я взяла її за руку й повела в ту саму кімнату, де кілька тижнів тому вона дивилася на свічку. Попросила, щоб вона сіла і спробувала трохи заспокоїтися, — хоч була певна, що чай уже почав діяти. Повернулася у свою кімнату, взяла кругле дзеркало і поставила його в неї перед очима.

— Ти маєш усе, і ти воювала за кожен дюйм своєї території. А тепер подивися на свої сльози. Подивися на своє обличчя й на ту гіркоту, яку воно виражає. Спробуй подивитися на ту жінку, яку бачиш у дзеркалі; цього разу вона не сміється, але спробуй її зрозуміти.

Я дала їй досить часу, щоб вона змогла використати мої рекомендації. Коли помітила, що вона увійшла в бажаний транс, то повела далі:

— У чому полягає таємниця життя? Ми це називаємо «благодаттю» або «благословенням». Усі намагаються задовольнитися тим, що вони мають. Тільки не я. Тільки не ти. Тільки не ті небагато людей, які мусять пожертвувати чимось в ім'я великої мети.

Наша уява більша, аніж світ, який нас оточує, ми виходимо за свої межі. У давнину це називали «відьмацтвом» — але, на наше щастя, відтоді багато чого змінилося, бо інакше нас уже давно спалили б на вогнищі. Коли жінок перестали спалювати, наука знайшла пояснення для цього явища, і воно стало відоме під назвою «жіночої істерії»; хоч цей дар і не закінчується тепер для нас смертю на вогнищі, проте однаково спричиняє цілу низку проблем, а надто на службі.

Проте не турбуйся, незабаром це почнуть називати «мудрістю». Не відривай погляду від дзеркала. Кого ти там бачиш?

— Жінку.

— А що ти бачиш далі, за тією жінкою?

Вона трохи завагалася. Я наполягала, і вона зрештою відповіла.

— Ще одну жінку. Але жінку справжню, розумнішу, ніж я. Так ніби це душа, яка мені не належить, але яка становить частину мене.

— Саме так. А зараз я попрошу тебе уявити собі один із найважливіших символів алхімії: змію, яка згорнулася в кільце і пожирає власний хвіст. Тобі вдалося це уявити?

Вона ствердно кивнула головою.

— Ти бачиш перед собою життя людей, таких, як я, і таких, як ти. Вони руйнують і будують себе весь час. Усе у твоєму існуванні відбувалося саме так: тебе покинули, а потім знайшли, ти розлучилася з чоловіком і знайшла собі нове кохання, ти працювала у філії банку, а потім від'їхала до пустелі. Лише одне у твоєму житті залишається незмінним — твій син. Він — твоя провідна нитка, пам'ятай про це.

Вона знову заплакала. Але то були вже інші сльози.

— Ти дійшла аж сюди тому, що побачила над вогнищем обличчя жінки. Це те саме обличчя, яке ти бачиш тепер у дзеркалі. Навчись шанувати його. Не переймайся тим, що думають про тебе інші, адже через кілька років, або через кілька десятиліть, або через кілька століть ця думка зміниться. Живи сьогодні тим, чим люди житимуть тільки в майбутньому.

Чого ти хочеш? Ти не можеш хотіти бути щасливою, бо це легко й нудно. Ти не можеш хотіти лише любові. Ні, це неможливо. Чого ж ти хочеш? Ти хочеш виправдати своє життя — прожити його в найінтенсивніший із можливих спосіб. Це водночас пастка й екстаз. Спробуй розбудити в собі пильність до небезпеки й навчися жити з радістю, жити авантюрним життям тієї Жінки, чий образ ти бачиш у дзеркалі, яке стоїть перед тобою.

Її очі заплющилися, але я знала, що мої слова проникли їй у душу й там залишилися.

— Якщо тобі захочеться ризикнути й продовжити своє навчання, зроби це. Якщо не захочеться, то знай, що ти все-таки зайшла значно далі, аніж більшість людей.

Її тіло почало розслаблюватися. Я підхопила її на руки, перш ніж вона впала, й вона заснула, схиливши голову мені на груди.

Я спробувала прошепотіти їй ще кілька настанов, бо я вже пройшла через усі ці етапи і знаю, як це нелегко, — так мені казав мій учитель, і я це пережила на власному досвіді. Але від того, що цей досвід непростий, він не стає менш цікавим.

Про який досвід ідеться? Про досвід жити як людина і як божество. Переходити від напруги до розслаблення. Від розслаблення до трансу. Від трансу до тіснішого контакту між людьми. Від такого контакту знову до напруги і так далі, як змія, що пожирає власний хвіст.

Це дуже нелегко — і головним чином тому, що вимагає безумовної любові, яка не боїться ані страждань, ані нерозуміння, ані втрат.

Але для того, хто бодай один раз випив цієї води, вже неможливо гамувати свою спрагу з інших джерел.

Андреа Мак-Кейн,
актриса

— *Ти* колись згадала в розмові зі мною про Гею, яка створила саму себе й народила сина без будь-якої участі чоловіка. Потім ти сказала, і цілком слушно, що Велика Мати зрештою відступила своє місце богам чоловічої статі. Але ти забула про Геру, яка теж була нащадком твоєї улюбленої богині.

Гера має велику владу, бо вона дуже практична богиня. Вона править небом і землею, порами року та бурями й грозами. Ті ж таки стародавні греки, на яких ви посилялися, вважали, що Молочний Шлях, який ми бачимо в небі, утворився з молока, що пролилося з її груді. Прегарна то була грудь, хотіла б я мимохідь зауважити, бо сам усемогутній Зевс мусив перетворитися на пташку, щоб йому було дозволено поцілувати її.

Ми прогулювалися понад довгим рядом крамниць у кварталі Найтсбридж. Я зателефонувала їй і сказала, що хотіла б поговорити з нею, і вона запропонувала мені разом подивитися на зимові розпродажі — хоча було б набагато приємніше випити разом чаю або пообідати в якомусь спокійному ресторані.

— Твій син може загубитися в цьому натовпі.

— Не турбуйся. Продовжуй свою думку.

— Гера розгадала цей трюк і примусила Зевса одружитися з нею. Проте відразу після шлюбної церемонії великий цар Олімпу повернувся до свого розпусного життя, зваблюючи всіх богинь та смертних жінок, які траплялися на його шляху. Проте Гера залишалася йому вірною: замість звинувачувати чоловіка, вона казала, що пристойніше повинні поводитися жінки.

— Чи не так само поведимося й усі ми?

Я не знала, до чого вона веде, тому провадила так, ніби нічого й не чула.

— А потім вирішила відплатити йому тією ж таки монетою й стала запрошувати до свого ліжка богів та смертних чоловіків. Можливо, трохи перепочинемо та вип'ємо кави?

Але Атена вже увійшла до крамниці тонкої жіночої білизни.

— Тобі подобається? — запитала мене вона, показуючи провокативний трикотажний комплект із трусиків та ліфчика тілесного кольору.

— Дуже. Хтось бачитиме тебе, коли ти його носитимеш?

— Звичайно. Чи ти вважаєш мене святою? Але продовжуй те, що почала розповідати мені про Геру.

— Зевса налякала така її поведінка. Але тепер, ставши незалежною, Гера мало турбувалася своїм шлюбом. Ти справді маєш коханця?

Вона розглянулася на всі боки. І лише коли побачила, що хлопчик не може нас чути, лаконічно відповіла.

— Маю.

— Я ніколи його не бачила.

Вона підійшла до каси, заплатила за пакунок із білизною й поклала його до сумки.

— Віорель хоче їсти, і я певна, що грецькі міфи його не цікавлять. Але докажи свою історію про Геру.

— Вона має майже безглуздий кінець: злякавшись, що втратить свою кохану, Зевс прикинувся, ніби має намір одружитися вдруге. Коли Гера довідалася про це, вона зрозуміла, що події зайшли надто далеко, — вона терпіла коханок, але розлучення вважала немислимим.

— Нічого оригінального.

— Вона вирішила з'явитися в тому місці, де мала відбутися церемонія, і тільки тоді довідалася, що Зевс попросив руки в статуй.

— І як повелася Гера?

— Вона дуже сміялася. Це розтопило кригу між подружжям, і вона знову стала царицею неба.

— Чудово. Якщо коли-небудь щось подібне станеться з тобою...

— Що саме?

— Якщо твій чоловік знайде собі іншу жінку, не забудь добре посміятися.

— Я не богиня. Я вчинила б набагато більший скандал. А чому я ніколи не бачила твого коханця?

— Бо він ніколи не має вільного часу.

— Де ви з ним познайомилися?

Вона зупинилася, з пакунком білизни в руках.

— Я познайомилася з ним у банку, де працювала, він мав там рахунок. А зараз пробач мені: мій син чекає мене. Ти маєш слухність, він може загубитися посеред цих сотень людей, якщо я добре не пильнуватиму. Ми

домовилися зустрітись наступного тижня у мене вдома; звичайно ж, і ти будеш серед запрошених.

— Я навіть знаю, хто все організує.

Атена подарувала мені два цинічні поцілунки й пішла собі; принаймні вона зрозуміла моє послання.

Того вечора в театрі режисер сказав мені, що він розгніваний моєю поведінкою: навіщо я організувала групу для відвідин цієї жінки. Я пояснила йому, що це не моя ідея, — Герон був зачарований історією з пупом і запитав мене, чи не знайдуться серед акторів такі, що хотіли б дослухати лекцію, яку тоді вона не змогла закінчити.

— Але він не може тобі наказувати.

Звісно, ні, але якщо мені справді чогось дуже не хочеться на цьому світі, то це того, щоб він прийшов у дім Атени лише сам-один і залишився наодинці з нею.

Актори вже зібралися, але замість читання нової п'єси режисер вирішив змінити програму.

— Сьогодні ми робитимемо вправи з психодрами (*техніка, яка полягає в тому, що люди драматизують події з власного досвіду. — Прим. ред.*).

У цьому не було потреби; усі ми вже знали, як мають поводитися персонажі за ситуацій, які створює сам актор.

— Можна мені запропонувати тему?

Усі подивилися на мене. Режисер здавався здивованим.

— А це що таке? Бунт на кораблі?

— Дослухайте до кінця: ми створимо ситуацію, за якої чоловік, доклавши неабияких зусиль, нарешті спробується зібрати групу людей, щоб відсвяткувати ритуал, дуже важливий для життя громади. Припустімо щось пов'язане з урожаєм, який треба буде зібрати

наступної осені. А тим часом до цього села приїздить чужоземка й завдяки своїй красі й тим легендам, які її супроводжують, — розповідають, ніби це перевдягнена богиня, — гурт людей, яких добрий чоловік зібрав, щоб підтримати традиції своєї спільноти, розпадається і всі біжать зустрічати щойно прибулу.

— Але це не має нічого спільного з тією п'есою, яку ми репетируємо! — сказала одна з актрис.

Проте режисер зрозумів, до чого я веду.

— Чудова ідея, можемо починати.

І, обернувшись до мене, додав:

— Андреа, ти будеш новоприбулою. Ти краще, аніж будь-хто, зрозумієш ту ситуацію, що склалася в селі. А я буду добрим чоловіком, який намагається зберегти давні звичаї недоторканими. А група складатиметься з подружніх пар, які ходять до церкви, в суботу об'єднуються для корисної громадської праці і взаємно допомагають одне одному.

Ми посідали на підлогу, розслабилися й почали виконувати вправу, яка насправді є дуже простою: головний персонаж (у цьому випадку, я сама) створює ситуації, а інші реагують, коли події зачіпають безпосередньо їх.

Коли всі достатньо розслабилися, я перетворилася на Атену. У моїх фантазіях вона мандрувала світом як Сатана, шукаючи підданих для свого царства, але вона замаскувалася під Гею, богиню, яка все знає і все створила. Протягом п'ятнадцятиох хвилин «подружні пари» утворювалися, знайомилися, створювали власну спільну історію, в якій існували діти, господарства, розуміння та дружба. Коли я відчула, що мій світ утворено, я сіла в кутку сцени й заговорила про кохання.

— Ми з вами перебуваємо в цьому маленькому селі, й ви всі дивитеся на мене як на чужоземку, а тому вам цікаво почути, що я зможу вам розповісти. Ви ніколи не мандрували й нічого не знаєте про те, що відбувається за горами, але я можу вам напевне сказати: немає потреби хвалити землю. Вона завжди буде щедрою до цієї громади. Хвалити треба людину — і це важливо. Ви кажете, що любите подорожувати? Ви застосовуєте неправильне слово, бо любов — це стосунки між людьми.

Ви хочете зібрати добрий урожай і тому вирішили любити землю? Ще одна дурниця: любов — бажання, а не знання і не захоплення. Це виклик, це вогонь, який палає невидимим. Тому, якщо ви думаєте, що я чужинка на цій землі, ви помиляєтеся: усе мені відоме, бо я прийшла з цією силою, з цим полум'ям, і коли я звідси піду, то ніхто вже не буде тим, ким він раніше був. Я ношу із собою справжню любов, а не ту, якої навчають у книжках та в казках про фей.

«Чоловік» в одному з «подруж» прикипів до мене поглядом. Така реакція чоловіка стала несподіванкою для його дружини.

Протягом решти часу, який ми відвели для цієї справи, наш режисер — а точніше сказати, добрий чоловік — докладав усіх зусиль, щоб пояснити людям, як важливо зберігати традиції, хвалити землю, просити, щоб вона була щедрою в нинішньому році, як і торік. А я говорила лише про любов.

— Він каже, що земля любить ритуали? А я вам інше кажу: якщо ви достатньо любитимете одне одного, ваш урожай буде багатим, бо це почуття може перетворити все. А що я тут бачу? Дружбу. Пристрасть уже давно тут

згасла, бо ви надто звикли одне до одного. А тому земля дає вам тільки те, що давала й торік, ні більше, ні менше. І саме тому в темряві своїх душ ви мовчки просите, щоб ніщо у вашому житті не змінювалося. Чому ви це робите? Тому що хочете взяти під свій контроль силу, яка все перетворює, прагнучи, щоб у подальшому житті вам не довелося переживати великих потрясінь.

«Добрий чоловік» пояснював:

— Нашій громаді завжди щастило вижити, бо вона шанувала закони, і навіть любов керується ними. Той, хто дозволяє пристрасті взяти над собою гору, нехтуючи інтереси спільного добра, приречений жити у стані постійної тривоги: він кривдитиме своїх ближніх, дратуватиме свою нову подругу, втратить усе, що він спромігся побудувати. Ця чужоземка без коріння та без історії може розповідати все, що їй заманеться, але вона не знає, які труднощі довелося нам подолати, перш ніж ми досягли того, що маємо. Вона не знає, які жертви довелося нам принести задля добра наших дітей. Вона не знає, що ми мусили працювати без відпочинку, аби земля була до нас щедрою, аби ми завжди могли жити в мирі та спокої й відкладати якісь запаси на завтрашній день.

Протягом цілої години я захищала пристрасть, яка все поглинає, тоді як «добрий чоловік» говорив про почуття, які приносять мир і спокій. У кінці я говорила сама-одна, тоді як уся громада згуртувалася навкруг нього.

Я виконувала свою роль з ентузіазмом і вірою, яких ніколи в собі не підозрювала; та попри всі мої намагання чужоземка покинула те невеличке село, нікого не переконавши.

І це принесло мені велику, велику втіху.

Герон Раєн, журналіст

Один старий друг має звичай мені казати: «Люди одержують 25 відсотків своєї науки від учителя, 25 відсотків — слухаючи самих себе, 25 відсотків — від друзів і 25 відсотків — від часу, який вони прожили». Під час нашої першої зустрічі в домі Ате-ни, де вона мала намір завершити свою лекцію, якої не змогла закінчити в театрі, ми чогось таки навчилися... але не знаю від кого й від чого.

Вона чекала нас у невеличкій вітальні свого помешкання, син був із нею. Я звернув увагу на те, що кімната була цілком біла, порожня, там стояла лише якась мебля з програвачем та підставкою для дисків на ній. Мене здивувала присутність дитини, адже хлопцеві, безперечно, буде нецікаво й нудно спостерігати за нашою лекцією; я думав, вона продовжить її від того моменту, де зупинилася, коли подавала нам команди через окремі слова. Але в неї були інші плани; вона повідомила, що

поставить музику, яку одержала із Сибіру, й усі ми просто послухаємо її.

Більш нічого.

— Думаю, що медитація нікуди нас не приведе, — сказала вона. — Бачу, як люди сидять із заплученими очима, з усмішкою на губах, із серйозними обличчями, у дивних позах, сконцентровані на чомусь абсолютно пустопорожньому, переконані, що перебувають у контакті з Богом або Богинею. Але ми принаймні спільно послухаємо музику.

Знову виникло колишнє почуття ніяковості, нам знову здалося, що Атена просто не знає, що з нами робити. Але майже всі актори театру були тут, із режисером включно, який, на думку Андреа, був шпигуном із ворожого табору.

Музика закінчилася.

— А зараз ми потанцюємо в ритмі, який не має нічого, анічогісінько спільного з мелодією.

Атена знову поставила ту саму платівку й почала рухати своїм тілом без будь-якої гармонії. Лише один з акторів старшого віку, який у нашому спектаклі одержав роль вічно п'яного короля, зробив те, що вона наказала. Усі інші не зворухнулися; люди здавалися спантеличеними й збентеженими. Одна з актрис подивилася на годинник — минуло не більш як десять хвилин.

Атена зупинилася й подивилася навкруг себе:

— Чому ви не рухаєтеся?

— Мені здається... трохи безглуздим робити це, — почувся боязкий голос однієї з актрис. — Ми вивчали гармонію, а не її протилежність.

The Saint

TRAICTE
ENSEIGNANT
EN BREF LES CAUSES DES
MALEFICES, SORTILEGES ET
enchanteries, tant des Ligatures & neuds
d'esguillettes pour empêcher l'action
exercice du malin

— І все ж таки зробіть те, що я вам кажу. Хочете інтелектуального пояснення? Я вам його даю. Зміни стають можливими тільки тоді, коли ми робимо щось суперечне, цілком суперечне тому, до чого ми звикли.

І вона обернулася до «п'яного короля»:

— А чому ви стали рухатися не в ритмі музики?

— Для мене немає нічого легшого: я так і не навчився танцювати.

Усі засміялися, і темна хмарка, яка вже почала збиратися над головами присутніх, здавалося, відлетіла геть.

— Гаразд, починаймо знову, і я закликаю вас або робити те, що я вам кажу, або піти геть — цього разу я сама вирішуватиму, коли мені закінчити лекцію. Одна з найагресивніших властивостей людської природи полягає в тому, що вона не хоче йти проти того, що вважає добрим, а ми сьогодні робимо саме це. Танцюймо *погано*. Усі.

Це був тільки ще один елемент досвіду, й щоб не завадати прикрасі господині дому, ми всі спробували танцювати погано. Я боровся проти самого себе, бо мені дуже хотілося танцювати в гармонії з цим чудесним, таємничим ударним ритмом. Я почував себе так, ніби завдаю смертельної образи музикантам, які грали цю музику, композиторів, який її написав. Моє тіло категорично не хотіло рухатися всупереч гармонії, але я намагався примусити його робити те, що йому наказано. Хлопець також танцював, він сміявся не замовкаючи, але в якусь мить зупинився й сів на диван, мабуть виснажений зусиллями, які довелося йому докласти. Музика замовкла на середині чергового акорду.

— Зачекайте.

Ми всі чекали.

— Я роблю те, чого ніколи не робила.

Вона заплющила очі й обхопила голову руками.

— Я ще ніколи не танцювала всупереч ритму...

Отже, це випробування, як здається, виявилось для неї тяжчим, аніж для будь-кого з нас.

— Мені погано...

Ми з режисером підійшли до неї. Андреа спопеляла мене поглядом, проте це мене не зупинило. Але не встиг я доторкнутися до Атени, як вона попросила, щоб ми повернулися на свої місця.

— Хтось хоче сказати що-небудь? — її голос звучав слабко, був тремтячий, і вона не відривала рук від обличчя.

— Я хочу.

Це була Андреа.

— Спочатку підійди до мого сина й скажи йому, що з його матір'ю все гаразд. Але я мушу посидіти так, поки буде треба.

Біорель здавався наляканим. Андреа взяла його на руки й погладила по голові.

— Що ти хотіла сказати?

— Нічого. Я передумала.

— Це дитина збила тебе з думки. Але, прошу тебе, кажи.

Повільно Алена відкрила своє обличчя, підвела голову, і мені здалося, це якась інша людина.

— Не хочу говорити.

— Ну гаразд. А ви, — й вона показала на старого актора, — завтра вранці негайно сходіть до лікаря. Усю ніч не спати й бігати до туалету — це серйозно. Це рак простати.

Старий став блідий як смерть.

— А ви, — й вона показала на режисера, — визнайте свою сексуальну ідентичність. Нічого не бійтеся. Погодьтеся з тим, що жінок ви терпіти не можете і спрможні любити тільки чоловіків.

— Та що ви...

— Не уривайте мене. Я це кажу не тому, що так хоче Атена. Я маю на увазі лише вашу сексуальність: ви любите чоловіків, і я не бачу в цьому нічого поганого.

Не тому, що так хоче Атена? Але вона ж і є Атена!

— А ви, — й вона показала на мене, — підійдіть-но сюди. Опустіться переді мною навколішки.

Налякавши Андреа, змусивши почервоніти від сорому за мене всіх інших, я зробив те, що вона мені наказала.

— Нахиліть голову. Дайте мені помацати вашу потилицю.

Я відчув тиск від її пальців, але більше нічого. Ми перебували в такій позі майже хвилину, потім вона сказала, щоб я підвівся й повернувся на своє місце.

— Вам більше ніколи не треба буде ковтати пігулки для того, щоб заснути. Від сьогоднішньої ночі сон до вас повернеться.

Я подивився на Андреа — думав, вона зробить якесь зауваження, проте її погляд був не менш наляканий, аніж мій.

Одна з актрис, мабуть, наймолодша, підняла руку.

— Хочу запитати. Але я повинна знати, до кого мені звертатися.

— До Айя-Софії.

— Скажіть мені, будь ласка...

То справді була наймолодша актриса трупи. Вона сором'язливо розглянулася навкруги, але режисер кивком голови подав їй знак, щоб вона говорила далі.

— ...як там почуває себе моя мати?

— Вона вас оберігає. Учора, коли ви виходили з дому, вона влаштувала так, щоб ви забули сумку. Ви вернулися, щоб узяти її, і виявили, що ключ залишився всередині помешкання, тому ви не могли увійти. Ви втратили цілу годину, шукаючи двірника, замість того щоб піти на призначене ділове побачення, зустрітися з чоловіком, що вас чекав, і одержати роботу, яку ви хотіли одержати. Але якби все відбулося так, як ви запланували зранку, то через півроку ви загинули б в автомобільній аварії. Те, що ви забули вчора сумку, змінило все ваше життя.

Дівчина заплакала.

— Ще запитання будуть?

Піднялася ще одна рука. То був режисер.

— Чи він мене любить?

Отже, все, що вона казала, було правдою. Історія з матір'ю дівчини спричинила цілу бурю емоцій у тій кімнаті.

— Ви неправильно сформулювали своє запитання. Насправді ви хочете знати про те, чи він може дати вам ту любов, якої ви потребуєте. Та в будь-якому випадку ваша любов принесе вам радість. Знати, що ти спроможний любити, — цього вже досить.

Якщо не він, то буде хтось інший. Оскільки ви відкрили джерело, то дозвольте йому витікати, й воно затопить ваш світ. Не намагайтеся зберігати дистанцію і дивитися збоку на те, що відбувається; не прагніть також у всьому впевнитися, перш ніж зробити крок. Те,

що ви дасте, ви й одержите — хоч воно може прийти звідти, звідки ви його менше всього чекаєте.

Ці слова були спрямовані також до мене. А тоді Атена — чи ким вона там була — обернулася до Андреа.

— Що ж до тебе...

Кров застигла у мене в жилах.

— Ти маєш бути готова утратити світ, який ти собі створила.

— А що таке «світ»?

— Це те, що ти, на твою думку, вже маєш. Ти ув'язнила свій світ, але знай, що ти повинна звільнити його. Я знаю, ти розумієш, що ти втратила, хоч і не хочеш про це чути.

— Розумію.

Я переконаний, вони говорили про мене. То оце й було тим, чого нас хотіла навчити Атена?

— Я закінчила, — сказала вона. — Приведи мені дитину.

Віорель не хотів іти, він був наляканий перетворенням матері; але Андреа лагідно взяла його за руку й підвела до неї.

Атена — чи Айя-Софія, чи Шеріна, байдуже, ким вона тут була — зробила з ним те саме, що й зі мною, обмацавши потилицю хлопчика.

— Ти не бійся того, що ти тут побачив, сину. Не намагайся їх відганяти, бо вони зрештою підуть від тебе так чи інак; скористайся з товариства янголів настільки, наскільки зможеш. Ти зараз боїшся, але боїшся не так сильно, як мав би боятися, бо знаєш, що нас багато в цій кімнаті. Ти перестав сміятися й танцювати, коли побачив, що я обіймаю твою матір і прошу, щоб вона

дозволила мені говорити її устами. Ти знав, що вона дала мені такий дозвіл, бо інакше я б цього не робила. Я завжди приходила як світло, я й тепер є цим світлом, але сьогодні я вирішила заговорити.

Хлопчик її обняв.

— Ви всі можете йти. Я хочу залишися з ним сама.

Один за одним ми вийшли з помешкання, залишивши жінку з дитиною. У таксі, в якому ми їхали додому, я хотів почати розмову з Андреа, але вона сказала, що коли нам треба буде щось сказати одне одному, то ліпше не торкатися подій сьогоднішнього дня.

Я замовк. Моя душа наповнилася смутком: утратити Андреа мені було б дуже важко. З іншого боку, я спізнав відчуття глибокого спокою — сьогоднішні події багато про що їй сказали, а мені було б зовсім нецікаво сидіти перед однією жінкою, яку я дуже люблю, й розповідати їй, що я закохався в іншу.

Тому я вирішив поки що мовчати. Приїхав додому, увімкнув телевізор. Андреа пішла приймати душ. Я заплющив очі, а коли їх розплющив, кімната була залита світлом; був уже день, і я проспав десять годин поспіль. Біля мене лежала цидулка, в якій Андреа написала, що не хотіла мене будити й пішла до театру, але зготувала мені каву. Цидулка була романтичною, прикрашена слідами губної помади від поцілунку та крихітним символічним зображенням серця.

Вона явно не збиралася нікого впускати до свого світу. Вона воюватиме. І моє життя може перетворитися на кошмар.

Пополудні вона зателефонувала, і в її голосі я не відчув якихось особливих емоцій. Розповіла мені, що ста-

рий актор ходив до лікаря, його обстежили й відкрили, що його простата була ненормально запалена. Після чого йому зробили аналіз крові, в якій знайшли значно підвищену кількість білка, який називається САП (специфічний антиген простати). Узяли також матеріал для біопсії, але, судячи з клінічної картини, шанси на наявність злоякісної пухлини були великі.

— Лікар йому сказав: вам пощастило, навіть за умов найгіршого сценарію залишається можливість для операції й 99 відсотків шансів на одужання.

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

Була то Айя-Софія чи хтось інший — яка різниця! Головне, що вона сама, Атена, зуміла увійти в річку, яка тече через її душу, й налагодити контакт із *Матір'ю*.

Завдяки цьому вона змогла бачити те, що відбувається в іншій реальності. Мати молодой актриси, будучи мертвою, живе там, де не існує часу, а тому може відвернути курс якихось подій — але ми, людські створіння, завжди обмежені знанням про своє теперішнє. Це не так мало, хочеться сказати мені мимохідь: відкрити прихований біль, перш ніж він посилиться, доторкнутися до нервових центрів і деблокувати енергію — усе це ми можемо зробити.

Звичайно, багато помруть на вогнищах, інші вирушать на вигнання, а чимало вирішать ховати й гасити іскру Великої Матері у своїй душі. Я ніколи не намагалася привести Атену до контакту з Могутністю. Вона сама вирішила це зробити, бо *Мати* вже подала їй кіль-

ка сигналів: Вона була світлом, коли Алена танцювала, перетворювалася на літери, коли вона вивчала каліграфію, з'являлася перед нею над вогнищем або у дзеркалі. Моя учениця тільки не знала, як налагодити з Нею контакт, аж поки вчинила щось таке, що призвело до тієї низки подій.

Алена, яка завжди всім казала, що треба бути відмінними, була у глибині душі особою, яка нічим не відрізнялася від решти смертних. Вона мала свій ритм, свою карколомну швидкість. Чи була вона більш допитливою? Можливо. Чи змогла вона подолати свої особисті труднощі й перестати вважати себе жертвою? Безперечно. Чи відчувала вона потребу поділитися з тим, чого вона вже навчилася, з іншими людьми, незалежно від того, ким вони були — службовцями банку чи акторами? Можна сказати, що в одних випадках було так, в інших я намагалася спонукати її до цього, адже ми не створені для самотності і пізнаємо самих себе тоді, коли дивимося в очі іншим людям.

Але моє втручання закінчується на цьому.

Оскільки *Мати* хотіла явитися їй того вечора, можливо, вона прошепотіла їй на вухо: «Іди проти всього, чого ти досі навчилася, — ти, володарка ритму, дозволяй, щоб він пройшов крізь твоє тіло, але не підкоряйся йому». Мабуть, саме тому Алена запропонувала цю вправу: її підсвідомість уже була готова увійти в близькі стосунки з *Матір'ю*, але вона завжди бриніла в ритмі однієї симфонії й тому не могла дозволити, щоб зовнішні елементи могли виявитися в ній.

Зі мною відбувалося те саме: найліпшим способом заглибитися в медитацію, увійти в контакт зі світлом

було для мене плетіння — моя мати навчила мене плести, коли я ще була дитиною. Я вмiла рахувати петлі, користуватися дротиками, створювати чудові вироби завдяки повторенням і гармонії. Одного дня мій учитель попросив мене спробувати плести в абсолютно ірраціональний спосіб! Це було для мене щось майже нестерпне, адже я навчалася працювати ретельно, терпляче й самовіддано. Та незважаючи на це, він наполіг, щоб я виконала свою роботу вкрай погано.

Протягом двох годин я витворяла щось безглузде, абсурдне, голова в мене боліла й ніяк не хотіла дозволити, щоб дротики керували рухами моїх рук. Кожен здатний зробити щось дуже погане, навіщо він мене про це попросив? Адже йому була відома моя одержимість геометрією та досконалістю в речах.

І раптом це сталося; я перестала снувати дротиками й відчула незглибиму порожнечу, яка була заповнена палкою, ніжною, люблячою *присутністю*. Навкруг мене все було іншим, і я відчувала бажання говорити щось таке, чого б ніколи не наважилася сказати у своєму нормальному стані. Але я не втратила свого самоусвідомлення, я знала, що залишилася тією самою, хоч — приймімо цей парадокс — уже не була тією особою, з якою я звикла співжити.

Тому я можу «бачити», що там сталося, хоч я там і не була; душа Атени линула за звуками музики, а її тіло пішло в абсолютно протилежному напрямку. Через якийсь час душа відокремилася від тіла, воно стало порожнім, і *Мати* змогла в нього зрештою увійти.

Точніше буде сказати: іскра *Матері* проникла туди. Стародавня, але молода на вигляд. Мудра, але не всемо-

гутня. Цілеспрямована, але без пихи. Сприйняття Атени стало іншим, і вона змогла бачити ті речі, які могла сприймати, коли була дитиною, — паралельні всесвіти, які населяють цей світ. У такі хвилини ми можемо бачити не лише фізичні тіла, а й емоції людей. Кажуть, ніби коти наділені такою самою спроможністю, і я в це вірю.

Між фізичним світом і світом духовним існує ніби пелена, яка змінює свій колір, свою інтенсивність, світло і яку містики називають «аурою». Ця аура значно полегшує нам розуміння того, що відбувається. Якби я була там присутня, вона побачила б фіолетовий колір із кількома жовтими плямами навколо мого тіла. Це означає, що переді мною лежить іще довга дорога і що моя місія ще не виконана на цій землі.

Перемішані з цими аурами людей, з'являються прозорі форми — що їх зазвичай називають «привидами». Такою вона, певно, побачила матір дівчини, і то був, схоже, єдиний випадок, коли долю вдалося змінити. Я майже певна, що та актриса, навіть до того, як вона звернулася до Атени зі своїм запитанням, знала, що мати була з нею поруч, і єдиною несподіванкою для неї була історія із забутою вдома сумочкою.

Перед тим танцем, який мав відбуватися всупереч ритму, всі були налякані. Чому? Тому що ми звикли робити все так, «як його треба робити». Нікому не хочеться робити помилкових кроків, а надто тоді, коли ми це усвідомлюємо. Так само й Атена — думаю, для неї було нелегко запропонувати діяти всупереч усьому, що вона так любила.

Я задоволена, що в ті хвилини *Мати* виграла свою битву. Одного чоловіка пощастило врятувати від раку,

інший погодився прийняти свою нетрадиційну сексуальність, а третій перестав приймати пігулки від безсоння. І все це сталося тому, що Алена поламала ритм, загальмувавши машину, коли вона мчала на максимальній швидкості. Й усе перевернула догори дригом.

А тепер знову про моє плетіння: я застосовувала цей метод протягом певного часу, доти, доки навчилася викликати цю *присутність* без будь-яких штучних прийомів, бо я пізнавала її все краще й краще і звикала до неї. З Аленою відбулося те саме — після того як ми довідуємося, де нам шукати Двері Перцепції, нам стає дуже легко відчиняти та зачиняти їх, мірою того як ми звикаємо до своєї «дивної» поведінки.

І я хотіла б тут іще додати: моє плетіння стало набагато швидшим і кращим, і так само Алена стала танцювати з більшим натхненням і досконалішим ритмом після того, як наважилася зламати ці перешкоди.

Андреа Мак-Кейн,
актриса

Чутки про ту подію поширилися як вогонь; наступного понеділка, коли в театрі вихідний, дім Атени був повний. Усі ми привели із собою друзів. Вона попросила нас зробити те саме, що й минулого разу, потанцювати без ритму, так ніби їй була потрібна колективна енергія, щоб зустрітися зі Святою Софією. Малий знову був присутній, але я за ним не спостерігала. Коли Атена сіла на диван, музика урвалася й почався транс.

І почалися запитання. Як і можна було передбачити, перші три були пов'язані з коханням — чи такий-то і далі буде зі мною, чи той-то мене кохає, чи зберігає він мені вірність. Атена мовчала. Четверта особа, яка залишилася без відповіді, вирішила повторити своє запитання:

— То зраджує він мене чи не зраджує?

— Я Айя-Софія, вселенська мудрість. Я створила світ, і в цьому мені ніхто не допомагав — тільки Любов. Я початок усього, і до мене був лише хаос.

Проте якщо хтось із вас хоче підкорити собі сили, які панують над хаосом, не звертайтеся до Айя-Софії. Для мене любов наповнює все. Її не можна жадати, бо вона мета в собі. Вона не може зраджувати, бо не пов'язана з володінням. Її не можна утримати, бо вона як річка й переллється через усі перешкоди. Тому, хто захоче приручити любов, доведеться перетяти джерело, яке її живить, і тоді вода, яку він із неї пив, стане застоюною й гнилою.

Очі Айя-Софії ковзнули по групі, — більшість прийшли сюди вперше, — і вона почала вказувати на речі, які бачила: загрозу хвороб, проблеми з працею, труднощі стосунків між батьками й дітьми, сексуальність, потенційні спроможності, які існували, проте не були досліджені. Пам'ятаю, як вона подивилася на жінку років тридцяти:

— Ваш батько навчав вас, як усе має бути і як повинна поводитися жінка. Ви завжди жили, намагаючись задушити в собі свої мрії, і для вас ніколи не існувало «хочу»... Воно завжди замінювалося на «мушу», або «сподіваюся», або «я повинна». Але ви — чудова співачка. Один рік досвіду може спричинити великі зміни у вашій роботі.

— Я маю сина й чоловіка.

— Атена також має сина. Ваш чоловік спочатку протестуватиме, але потім на все погодиться. Не треба бути Айя-Софією, щоб це знати.

— Мабуть, для мене вже запізно.

— Ви відмовляєтеся прийняти себе такою, яка ви є. Це вже не моя проблема, я сказала все, що повинна була сказати.

Поступово всі люди, які перебували в цій невеличкій вітальні, не можучи сісти, бо не було місця, обливаючись потом, хоч зима ще й не закінчилася, картаючи себе за те, що прийшли на цю безглузду виставу, були покликані, щоб одержати поради від Айя-Софії.

Останньою була я:

— Тримайся, якщо хочеш перестати бути двома і стати лише однією.

Цього разу я підійшла до неї без її дитини на руках. Хлопчик спостерігав за всім, і здавалося, що розмови, яка відбулася між ним і матір'ю після першого сеансу, було досить, щоб він більше не боявся.

Я відповіла їй ствердним кивком голови. На відміну від попередньої зустрічі, коли люди просто вийшли, після того як вона попросила залишити її наодинці з сином, цього разу Айя-Софія прочитала цілу проповідь, перед тим як закінчити ритуал.

— Ви тут не для того, щоб одержати точні відповіді; моя місія полягає в тому, щоб розбудити вас. У давні часи правителі та їхні піддані зверталися до оракулів, щоб довідатися про своє майбутнє. Проте майбутнє примхливе, позаяк воно залежить від тих рішень, які ухвалюються тут, у теперішньому часі. Ви не можете зупинити велосипед, бо якби ви його зупинили, то впали б.

Тих, котрі не можуть відірватися від землі, котрі прийшли тільки щоб почути від Айя-Софії підтвердження того, що вони вважають правдою, я прошу не

з'являтися сюди більше. І не танцювати, лише повторюючи рухи тих, котрі їх оточують. Доля буде невблаганною до тих, котрі воліють жити у всесвіті, якому вже настав кінець. Новий світ — це світ *Матері*, яка прийшла разом із любов'ю, щоб розділити небеса і воду. Той, хто вірить, що зазнав краху, зазнаватиме краху завжди. Той, хто вирішить, що не може діяти інакше, буде знищений рутинною. Той, хто постановив протистояти змінам, перетвориться на нікчемність. Хай будуть прокляті ті, котрі не танцюють і заважають танцювати іншим!»

Її очі метали вогонь.

— Можете йти.

Усі повиходили, і я бачила розгубленість на більшості облич. Вони прийшли в пошуках заспокоєння, а знайшли розбурханість почуттів. Вони прийшли, щоб довідатися, як можна контролювати любов, а почули про те, що полум'я, яке все пожирає, ніколи не перестане підпалювати все. Їм хотілося набути впевненості в тому, що їхні рішення були правильними, що їхні чоловіки, дружини, їхні роботодавці були ними задоволені, а єдине, що вони тут знайшли, це слова сумніву.

Кілька людей, проте, усміхалися. Вони зрозуміли важливість танцю і мали намір дозволити від сьогоднішнього дня плавати своїм тілам та душам на хвилях радісного збудження — навіть якщо доведеться платити за це певну ціну, як то завжди буває.

У вітальні залишилися тільки малий, Айя-Софія, я та Герон.

— Я просила, щоб залишилася тільки ти.

Нічого не кажучи, Герон забрав своє пальто і вийшов.

Айя-Софія втупила в мене погляд. І я побачила, як помалу-малу вона перетворюється на Атену. Описати цей перехід, мабуть, можна, лише порівнявши його зі станом дитини. Коли вона сердита, в її очах можна бачити роздратування, але її настрій швидко змінюється, і коли гнів відлітає, то здається, що малюк уже зовсім не той, яким він був, коли плакав. «Сутність істоти», якщо можна так висловитися, ніби розвіялася в повітрі, коли її інструмент утратив свою сконцентрованість.

Тепер я стояла перед жінкою, яка здавалася дуже стомленою.

— Приготуй мені чай.

Вона мені наказує! І це вже не вселенська мудрість, а просто жінка, якою мій чоловік цікавиться і в яку, можливо, закоханий. Куди ми дійдемо в цих стосунках?

Але чай не буде образою для мого самолюбства. Я пішла до кухні, нагріла воду, настояла її на пелюстках ромашки й повернулася до вітальні. Хлопчик спав, обхопивши її руками за шию.

— Ти мене не любиш.

Я не відповіла.

— Я також не люблю тебе, — провадила вона. — Ти вродлива, елегантна, чудова актриса, ти одержала освіту та культурну підготовку, яких я так ніколи й не одержала, попри всі наполягання моїх батьків. Але ти особа невпевнена в собі, самозакохана й недовірлива. Як сказала Айя-Софія, ти — дві людини в одній, тоді як могла би бути тільки одною.

— Я й думки не мала, що ти пам'ятаєш про те, що говорила в трансі, бо в такому випадку ти теж репрезентуєш дві особи: Атену й Айя-Софію.

— Я можу мати два імені, але я одна або я — всі люди світу. І це якраз те, до чого я хочу прийти: бо я одна і я всі, та іскра, яка проникає в мене, коли я впадаю в транс, дає мені точні настанови. Звичайно, я перебуваю у стані напівсвідомості весь цей час, але говорю про те, що бачу, з невідомого пункту в мені самій; так ніби я году-юся з грудей *Матері*, тим молоком, яке біжить через усі наші душі й приносить нам знання від Землі.

Ще минулого тижня, коли я вперше увійшла в контакт із цією новою формою, вона продиктувала мені те, що тоді здалося абсурдом: я повинна навчати тебе.

Вона помовчала.

— Звісно, я подумала тоді, що марю, позаяк не відчу-ваю до тебе найменшої симпатії.

Вона зробила ще одну паузу, довшу, ніж попередня.

— Але сьогодні моє джерело знову стало наполягати, і я вирішила надати право вибору тобі.

— Чому ти називаєш себе Айя-Софією?

— Це справді я її так назвала; так називається мечеть, яку я побачила в одній книжці і яка здалася мені надзвичайно гарною.

Якщо хочеш, я можу взяти тебе своєю ученицею. Саме це привело тебе до мене того першого дня. Усі ці події в моєму житті, які закінчилися тим, що я відкри-ла Айя-Софію всередині себе, почалися відтоді, як ти прийшла до мене й сказала: «Я працюю в театрі, й ми хочемо зіграти п'єсу про жіноче обличчя Бога. Я знаю від свого друга, журналіста, що ви побували в пустелі та на Балканах, у середовищі циган, і маєте інформацію, яка стосується цієї теми».

— Ти навчиш мене всього того, що знаєш?

— Усього того, чого я не знаю. Я навчатимуся мірою того, як перебуватиму в контакті з тобою, як я вже сказала тоді, коли ми вперше зустрілися, і тепер повторюю. А навчившись усього, чого нам треба, ми далі підемо кожна своєю дорогою.

— А ти змогла б навчати людину, яка тобі не подобається?

— Я можу любити й шанувати людину, яка мені не подобається. Ті обидва рази, коли я впадала в транс, я бачила твою ауру — вона була значно більшою за всі ті, які мені доводилося бачити раніше. Ти зможеш стати іншою в цьому світі, якщо приймеш мою пропозицію.

— А ти навчиш мене бачити аури?

— Я й сама не знала, що на це спроможна, поки не побачила її вперше. Якщо ти вийдеш на свою дорогу, то навчишся й цього.

Я подумала, що теж, певно, зможу любити людину, яка мені не подобається, й відповіла згодою.

— Тоді ми повинні перетворити нашу взаємну згоду на ритуал. Ритуал — це гра, яка приводить нас у незнайомий світ, але ми повинні знати, що з речами, які нам там зустрінуться, жартувати не можна. Не досить буде сказати «так»; треба помістити своє життя в гру. І при цьому довго не думаючи. Якщо ти справді така, якою я тебе собі уявляю, то ти не скажеш: «Мені треба трохи подумати». Ти скажеш...

— Я готова. Починаймо ритуал. Де ти навчилася цього ритуалу?

— Я ще навчаюся. Мені вже не треба виходити зі свого ритму, щоб увійти в контакт із іскрою *Матері*, бо коли Вона одного разу приходить, то стає набага-

то легше кликати її і зустрічатися з нею. Я вже знаю, які двері треба відчинити, хоч вона ховається в цілому лабіринті входів та виходів. Усе, що треба, — це трохи мовчанки.

Мовчанка знову!

Ми стояли там, дивлячись одна на одну широко відкритими очима, так ніби мали розпочати смертельний поєдинок. Ритуали! Навіть ще до того, як я вперше подзвонила у двері Атени, я вже брала участь у кількох. Усе закінчувалося тим, що я почувала себе виснаженою, приниженою, перед дверима, які завжди були в межах досяжності мого погляду, але яких я не могла відчинити. Ритуали!

Усе, що зробила Алена, це випила трохи чаю, який я їй приготувала.

— Ритуал ми вже виконали. Я попросила тебе зробити дещо для мене, і ти це зробила. Тепер твоя черга звернутися до мене з якимсь проханням.

Я відразу подумала про Герона. Але це був не той момент.

— Роздягнися.

Вона не стала запитувати, навіщо це мені треба. Подивилася на малого, побачила, що він уже спить, і стала стягувати з себе светра.

— Не треба, — спробувала я її зупинити. — Я сама не знаю, навіщо це сказала.

Але вона не перестала скидати з себе одяг. Скинула блузку, джинси, ліфчик — я ще ні в кого не бачила таких гарних грудей. Останніми зняла труси. І тепер стояла переді мною, ніби пропонуючи мені свою голизну.

— Благослови мене, — сказала Алена.

Благословити свого «вчителя»? Але я зробила перший крок і зупинятися напівдорозі не випадало — тож я намочила руки в чашці з чаєм і трохи побризкала цим трунком на її тіло.

— У той самий спосіб, у який ця рослина перетворилася на напій, у той самий спосіб, у який ця вода перемішалася з рослиною, я тебе благословляю і прошу Велику Матір, щоб те джерело, з якого вийшла ця вода, ніколи не пересихало, а земля, на якій виросла ця рослина, була завжди родюча й щедра.

Я сама здивувалася своїм словам; вони не прийшли до мене ані зсередини, ані ззовні. Це було так, ніби я їх завжди знала й робила це безліч разів.

— Я тебе благословила, можеш вдягтися.

Але вона й далі стояла гола, з усмішкою на устах. Чого вона хоче? Якщо Айя-Софія була спроможна бачити аури, то вона мусить також знати, що в мене немає найменшого бажання кохатися з жінкою.

— Одну хвилинку.

Вона взяла малого на руки, віднесла його до своєї кімнати й відразу повернулася.

— Роздягнися теж.

Навіщо вона це просить? Переді мною Айя-Софія, яка сказала мені про мої можливості і якої я є досконалою ученицею? Чи Атена, яку я дуже мало знаю, спроможна на все, жінка, яку життя навчило виходити за свої межі, задовольняти будь-яку свою цікавість?

Ми вже увійшли в таку конфронтацію, яка не залишає шляхів до відступу. Я роздяглася з тією самою недбалістю, з тією самою усмішкою, з тим самим виразом обличчя.

Вона взяла мене за руку, і ми сіли на диван.

Протягом наступних півгодини, поки ми сиділи, поруч зі мною була то Атена, то Айя-Софія; вони хотіли знати, якими будуть мої наступні кроки. Мірою того як обидві зверталися до мене з розпитуваннями, я все бачила перед собою дуже чітко і дуже ясно: але двері переді мною й далі залишалися зачиненими, бо я не могла зрозуміти, що єдина у світі людина, якій дозволено відчинити їх, — це я.

Герон Раєн,
журналіст

*В*ідповідальний секретар редакції передав мені відеофільм, і ми пішли в кінозалу, щоб подивитися його.

Він був знятий уранці 26 квітня 1986 р. і показував нормальне життя в нормальному місті. Якийсь чоловік сидить і п'є каву. Мати з дитиною прогулюється по вулиці. Люди поспішають на роботу, двоє чи троє чекають на зупинці автобус. Якийсь добродій читає газету, сидячи на лаві, на міському майдані.

Але з показом відеофільму виникла якась проблема: на екрані з'явилося кілька горизонтальних рисок. Я підвівся, щоб натиснути на кнопку й відрегулювати «трекінг», але секретар мене зупинив:

— Це не має значення. Дивімося далі.

Сцени з життя маленького міста розгорталися перед нами, і не було в них нічого цікавого, лише найзвичайнісінькі події з повсякденного життя.

— Можливо, декотрі з тих людей навіть знали, що за два кілометри від них відбулася аварія, — провадив мій

начальник. — І може навіть знали, що загинуло тридцять-теро осіб; це багато, але не досить для того, щоб змінити рутинне життя міщан.

У фільмі були зняті також шкільні автобуси на своїх зупинках. Вони стоятимуть там багато днів, і нічого особливого з ними не станеться. Якість фільму стала зовсім поганою.

— Це не трекинг. Це *радіація*. Фільм був знятий працівниками КГБ, таємної поліції Радянського Союзу.

У ніч на 26 квітня, о 1 год. 23 хв., у Чорнобилі, в Україні, сталася найбільша катастрофа з тих, які були підготовлені руками людини. Коли вибухнув ядерний реактор, люди, які жили в тій місцевості, були опромінені радіацією, яка в 90 разів перевищувала ту, що була спричинена вибухом атомної бомби над Хіросімою. Було необхідно негайно евакуювати людей з великої території, але ніхто, абсолютно ніхто нічого їм не казав, адже уряд помилятися не може. І лише через тиждень, на 32 сторінці однієї з місцевих газет з'явилося невеличке повідомлення в п'ять рядків, де говорилося про загибель працівників станції, але не давалося жодних пояснень. Тими днями у всьому колишньому Радянському Союзі святкували День Міжнародної Солідарності трудящих, і в Києві, столиці України, люди вийшли на демонстрацію, не знаючи, що в повітрі над ними літає невидима смерть.

І сказав на закінчення:

— Я хочу, щоб ви поїхали туди і подивилися, що діється в Чорнобилі сьогодні. Вас призначено спеціальним репортером. Ви одержите надбавку в платні на двадцять відсотків, і вам надається право пропонувати, яку саме статтю ми надрукуємо на цю тему.

Я мав би стрибати від радості, але мене опанував глибокий смуток, який мені треба було приховати. Хіба я міг сперечатися з ним і сказати, що в моєму житті існують дві жінки, через яких мені не хотілося б нікуди їхати з Лондона, що на карту поставлено моє життя та моя психічна рівновага. Я запитав, коли мені треба їхати, й шеф відповів, що якомога скоріше, бо ходять чутки, ніби інші країни значно збільшують виробництво своєї ядерної енергії.

Я зумів домогтися невеличкої, цілком виправданої затримки, пояснивши, що спершу треба послухати, що скажуть фахівці, правильно зрозуміти, що там відбулося, а коли ми зберемо необхідний матеріал, то я виїду негайно.

Він погодився зі мною, потис мені руку, привітав мене з підвищенням. Я не мав часу поговорити з Андреа — коли я приїхав додому, вона ще не повернулася з театру. Я відразу заснув, а коли прокинувся, то побачив лише записку, в якій вона повідомляла, що пішла на роботу, а кава чекає мене на столі.

Я пішов на службу, не забув подякувати шефові за те, що він «так багато для мене зробив», зателефонував кільком фахівцям у галузі радіації та ядерної енергії. Довідався, що близько дев'яти мільйонів осіб у всьому світі стали безпосередніми жертвами катастрофи, включаючи три-чотири мільйони дітей. Як повідомив мені фахівець Джон Кофманс, до тридцятьох перших смертей мають додатися 475 тисяч випадків фатального раку і стільки ж раку нефатального.

Близько двох тисяч містечок і сіл були просто стерті з лиця землі. Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я Білорусі, між 2005 і 2010 роками кількість захворю-

вань на рак щитовидної залози у країні має значно зрости унаслідок підвищеної радіоактивності, дія якої досі дає знати про себе. Інший фахівець мені пояснив, що, окрім тих 9 мільйонів осіб, які постраждали від радіації безпосередньо, понад 60 мільйонів були вражені непрямо, через споживання зараженої продукції, в багатьох країнах світу.

Ішлося про надзвичайно серйозну подію, що заслуговувала на дуже пильну увагу. У кінці дня я знову зайшов у кабінет відповідального секретаря редакції і запропонував відкласти мою поїздку до дня річниці аварії — а до того я зможу ознайомитися з більшою кількістю матеріалу, вислухати більше фахівців і з'ясувати, як уряд Великої Британії відреагував на цю трагедію. Він погодився.

Я зателефонував Атені — адже вона запевняє, що має близького друга у Скотланд-Ярді, тож настав момент попросити його допомоги, тим більше що чорнобильська аварія не класифікується як державна таємниця, а Радянського Союзу більше не існує. Вона пообіцяла, що поговорить зі своїм «коханим», але сказала, що не гарантує тих відповідей, які я сподіваюся від нього одержати.

Вона сказала мені також, що завтра їде в Шотландію і повернеться лише перед самою зустріччю з групою.

— Якою групою?

З моєю групою, відповіла вона. То, виходить, її уроки вже стали повсякденною практикою? А коли ми зможемо зустрітися, поговорити, прояснити питання, які повисли між нами в повітрі?

Але вона вже відключилася. Я повернувся додому, подивився новини, повечеряв сам-один і пішов у театр шукати Андреа. Я прийшов уже на кінець спектаклю і, на свій превеликий подив, мені здалося, що особа, яку

я бачу перед собою на сцені, це вже не та жінка, з якою я жив протягом майже двох років; в її рухах з'явилося щось магічне, вона виголошувала свої монологи та діалоги з такою силою, якої я ніколи досі в неї не помічав. Я побачив перед собою незнайомку, жінку, яку мені хотілося б мати поруч себе, — і не міг без подиву подумати про те, що насправді я вже маю її поруч себе і ніяк не можу вважати її незнайомкою.

— Як відбулася твоя розмова з Атеною? — запитав я, коли ми повернулися додому.

— Дуже добре. А як твоя робота?

Вона відразу змінила тему. Я розповів їй, що мене підвищили, заговорив про Чорнобиль, але вона не виявила до цієї теми великого інтересу. Мені почало здаватися, що я втрачаю кохання, яке я мав, і не здобув того, на яке сподівався. Проте, коли ми увійшли до нашого помешкання, вона запросила мене прийняти ванну разом, а потім ми відразу ковзнули під простирадла. Перед тим вона увімкнула на повну гучність ту музику ударних інструментів, яка була вже мені знайома (мовляв, вона переписала її на свою касету), і сказала, щоб я не думав про сусідів, — кожен турбується насамперед за себе, і йому байдуже до нашого життя.

А далі почало відбуватися щось таке, що виходило за межі мого розуміння. Невже жінка, яка в цю мить кохається зі мною в якийсь абсолютно дикунський спосіб, нарешті відкрила свою сексуальність — і невідома вона навчилася цього від іншої жінки?

Бо, стискаючи мене в обіймах із палким шалом, якого я досі в неї не помічав, вона говорила не змовкаючи:

— Сьогодні я твій чоловік, а ти — моя жінка.

І ми робили це протягом майже години, і я пережив відчуття, яких ніколи раніше не переживав. У певні моменти мені ставало соромно, і я вже хотів просити її, щоб вона зупинилася, але складалося враження, що вона цілком володіє ситуацією, а я втрачав над собою контроль, бо ніхто мене такого ніколи не навчав. А ще гіршим було те, що я відчував надто велику цікавість.

У кінці я був геть виснажений, але Андреа здавалася ще енергійнішою, ніж раніш.

— Перш ніж ми заснемо, я хочу сказати тобі одну річ, — промовила вона. — Якщо ти розвиватимешся й далі, секс наділить тебе спроможністю кохатися з богами й богинями. Саме це ти й спізнав сьогодні. Я хочу, щоб ти заснув, знаючи, що я розбудила *Matir*, яка живе в тобі.

Я хотів запитати, чи вона цього навчилася від Атени, проте не наважився.

— Скажи, що тобі було приємно відчувати себе жінкою на одну ніч.

— Мені сподобалося. Я не певен, що це подобатиметься мені завжди, та було в цьому щось таке, що налякало і втішило мене водночас.

— Скажи мені, що ти завжди хотів би відчувати те, що відчув сьогодні.

Одна річ бездумно віддатися плину подій, і зовсім інша — міркувати про них із холодною головою. Я не сказав нічого — хоч не сумнівався, що вона знає, як би я їй відповів.

— Річ у тім, — провадила Андреа, — що все це було в мені, а я не знала. І я носила в собі машкару, яку скинула сьогодні, коли вийшла на сцену: ти помітив у мені щось інше?

— Авжеж, помітив. З тебе струмувало особливе світло.

— Харизма: божественна сила, яка виявляє себе і в чоловікові, і в жінці. Надприродна сила, яку ми не маємо потреби показувати нікому, бо всі спроможні її помітити, навіть найменш чутливі. Але так буває, коли ми залишаємося голі, вмираємо для світу й відроджуємося для себе. Учора вночі я вмерла. Коли ж сьогодні я вийшла на сцену й побачила, що роблю саме те, що я для себе обрала, я відродилася з попелу.

Бо я завжди намагалася бути такою, якою я є, але це мені не вдавалося. Я завжди намагалася справити враження на інших, заводила інтелігентні розмови, дякувала своїм батькам і водночас удавалася до всіх можливих хитрощів, щоб зробити так, як мені хотілося. Я завжди відкривала собі шлях кров'ю, слізьми, силою волі — але вчора почула, що я обрала неправильний шлях. Моя мрія не вимагає від мене нічого такого, вона лише хоче, щоб я цілком віддавалася їй і не надто нервувала, коли страждаю, бо страждання минає.

— Навіщо ти все це мені розказуєш?

— Дай мені закінчити. На тій дорозі, де страждання здавалося єдиним правилом, я домагалася того, чого не варто домагатися. Наприклад, кохання: людина або відчуває, або не відчуває ту силу світу, яка здатна розбудити його.

Ми можемо вдавати, ніби ми кохаємо. Ми спроможні зводити одне до одного. Ми можемо прожити все життя в дружбі, співучасті, створити родину, кохатися кожен ніч, доходити до оргазму і навіть за таких обставин відчувати, що існує патетична порожнеча в усьому цьому, що чогось дуже важливого бракує. В ім'я всього того, чого мене навчали про стосунки між чоловіком і жінкою, я прагнула до того, до чого не варт було прагнути. У зв'язку з цим можна назвати й тебе, наприклад.

Сьогодні, коли ми кохалися, коли я віддавала себе до останку й бачила, що ти також намагаєшся показати все, на що ти спроможний, я зрозуміла, що те, на що ти спроможний, не цікавить мене більше. Сьогодні я засну біля тебе, а вранці піду. Театр — це мій ритуал, лише там я можу виразити й розвинути все, що мені до вподоби.

Я почав розкаюватися в усьому — у тому, що поїхав до Трансильванії й натрапив там на жінку, яка, схоже, заповзялася зруйнувати моє життя, у тому, що посприяв її першій зустрічі з «групою», у тому, що признався їй у коханні в ресторані. У ті хвилини я ненавидів Атену.

— Я знаю, що ти думаєш, — сказала Андреа. — Що твоя подруга зробила мені промивання мозку; але це зовсім не так.

— Я чоловік, хоч і повадився сьогодні вночі як жінка. Я належу до виду, який вимирає, бо не бачу багато чоловіків навколо себе. Мало хто наважується ризикувати тим, чим я ризикую.

— Я це бачу й саме тому захоплююся тобою. Але не вже тобі не хочеться запитати мене, хто я така, що мені до вподоби і чого я прагну?

Я запитав:

— Мені до вподоби все. Мені до вподоби дикунство й ніжність. Мені до вподоби дратувати сусідів і намагатися заспокоїти їх. Мені не до вподоби жінки в ліжку, але я люблю там бачити чоловіків, справжніх чоловіків, — таких, як ти, наприклад. Чи вони мене кохають чи використовують, мені байдуже — моє кохання більше, ніж їхнє. Мені до вподоби кохатися вільно і до вподоби, коли люди навколо мене роблять те саме.

І нарешті: з Атенією ми розмовляли про дуже прості речі, які розбуджують пригнічену енергію. Наприклад, про фізичне кохання. Або про те, що, йдучи вулицею, ти повинен повторювати: «Я перебуваю тут і тепер». Там не було нічого особливого, ніякого таємного ритуалу; незвичайним у нашій зустрічі було хіба тільки те, що ми обидві були голі. Надалі ми з нею зустрічатимемося лише по понеділках, і якщо мені захочеться прокоментувати щось, то я робитиму це відразу після наших вправ — не маю ані найменшого бажання бути її подругою.

У такий самий спосіб, коли в неї виникає бажання чимось поділитися, вона їде до Шотландії поговорити з такою собі Еддою, з якою ти, здається, також знайомий, але ніколи мені про неї не розповідав.

— Але ж я про неї зовсім забув!

Я відчув, що Андреа стала потроху заспокоюватися. Вона зготувала каву на дві філіжанки, й ми випили її разом. Вона знову стала всміхатися, запитала мене про моє підвищення, сказала, що її дещо турбують їхні по-неділкові зустрічі, бо сьогодні вона довідалася, що друзі їхніх друзів запрошують ще й інших осіб, а кімната там досить маленька. Вона доклала всіх зусиль, аби дати мені зрозуміти, що то був лише короткочасний розлад нервів, передменструальна напруга, криза ревностів.

Я обняв її, а вона схилила голову мені на плече; я сподівався, що вона засне, хоч і була дуже виснажена. У ту ніч мені нічого не приснилося, я не пережив ніякого передчуття.

Та коли прокинувся наступного ранку, то побачив, що її одягу вже немає; ключ від помешкання лежав на столі без ніякої прощальної записки.

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

Люди прочитали й читають багато історій про відьом, про фей, про різні паранормальні явища, про дітей, що одержимі злими духами. Вони дивляться багато фільмів про всілякі ритуали з пентаграмами, мечами та заклинаннями. Це добре, бо уява має працювати й такі етапи треба прожити; і той, хто долає їх, не дозволивши себе ошукати, зрештою входить у контакт із Традицією.

Справжня Традиція вимагає, аби вчитель ніколи не казав учневі, що той повинен робити. Вони лише товариші по життєвій подорожі, які поділяють одне й те саме відчуття «відсторонення» від перцепцій, які безперервно змінюються, перед обріями, які відкриваються, перед дверима, які зачиняються, перед річками, що іноді, як здається, перетинають їм шлях, але насправді їх треба не перетинати, а плити за течією.

Різниця між учителем і учнем лише одна: перший трохи менше боїться, ніж другий. Тому, коли вони сідають за стіл або біля вогнища, щоб поговорити, то до-

свідченіший пропонує: «А чом би нам не зробити це?» Він ніколи не каже: «Іди в тому напрямку й дістанься туди, куди я дістався», бо кожна дорога унікальна, а кожна доля — персональна.

Справжній учитель розбуджує у своєму учні мужність вивести свій світ із рівноваги, хоча він і сам остерігається тих речей, на які натрапляє, і ще більше остерігається того, що його чекає за найближчим поворотом.

Я була юною і сповненою ентузіазму лікаркою, яка поїхала вглиб Румунії за програмою взаємообміну, яку опрацював англійський уряд, мріючи допомагати своєму ближньому. Я виїхала туди з ліками, запакованими в мій багаж, і з ідеями, напханими в мою голову: я мала дуже чіткі уявлення щодо того, як повинні поводитися люди, що необхідно для того, аби бути щасливим, про що ми повинні мріяти і як треба розвивати людські стосунки. Я прибула в Бухарест за часів тієї кривавої й моторошної диктатури, а звідти вирушила до Трансильванії для масової вакцинації жителів того краю, що була частиною нашої програми.

Я не могла тоді зрозуміти, що була тільки ще одним пішаком на надзвичайно складній шахівниці, де невидимі руки маніпулювали моїми ідеалами, і все, що я прагнула робити для людського блага, насправді слугувало для зовсім іншої мети: стабілізувати уряд, який очолював син диктатора, створити умови, за яких Англія могла б проникнути на ринок зброї, що контролювався Радянським Союзом.

Мої добрі наміри розвіялися на порошок, коли я побачила, що вакцини не вистачає, що місцева людність страждає від безлічі інших хвороб, і я негайно написала

листа з проханням надіслати необхідні ресурси, проте нічого я не одержала — мене попросили турбуватися лише тим, що мені доручено.

Я почувала себе безпорадною, обуреною. Я пережила не одне гірке почуття втрати, я мала б шанси щось зробити, якби мені дали на це бодай трохи грошей, але результати моєї роботи мало кого цікавили. Наш уряд переймався лише повідомленнями в газетах, які дозволяли йому казати своїм політичним партіям та своїм виборцям, що вони розіслали групи людей у всі кінці світу з гуманітарними місіями. У них були добрі наміри — крім торгівлі зброєю, зрозуміло.

Я стала впадати в розпач: що ж це за диявольський світ? Одного вечора я пішла прогулятися в засніжений ліс, проклинаючи Бога, який був несправедливим до всього й до всіх. Саме тоді, коли я сіла відпочити під дубом, до мене підійшов мій учитель. Сказав, що я можу померти від холоду, — я відповіла йому, що я лікар, знаю межі людського тіла й коли відчую, що воно наближається до цих меж, повернуся в наш табір. Я запитала, що він тут робить.

— Розмовляю з лісом, який мене чує, бо всі люди оглухли.

Після того як я побачила цього чоловіка, побачила, як він ходить лісом, вимахує руками й вигукує слова, яких я не розуміла, певний спокій оселився в моєму серці. Отже, не тільки я на цьому світі була змушена розмовляти, звертаючись лише до самої себе. Коли я наготувалася повертатись, він знову підійшов до мене.

— Я знаю, хто ви, — сказав він. — У селі вас вважають людиною доброю, що завжди у доброму гуморі і го-

това допомогти іншим, але я тепер бачу щось інше: гнів і зневіру.

Хоч я й не була певна, що переді мною не шпигун уряду, проте вирішила сказати йому все, що я почуваю, — я відчувала гостру потребу вилити перед кимось душу, навіть ризикуючи бути заарештованою. Ми пішли разом у напрямку польового шпиталю, де я працювала; я запросила його до dormіторію, який у цей час був порожнім (мої колеги пішли розважитися на щорічному святі, яке відбувалося в ближньому містечку), і запитала, чи не хоче він чогось випити. Він дістав зі своєї торбини пляшку.

— Палінка, — сказав він. — Я пригощаю.

Ми випили вдвох цього надзвичайно міцного традиційного місцевого трунку, і я навіть не помітила, як швидко сп'яніла. Я усвідомила, в якому я стані, лише тоді, коли пішла до туалетної кімнати, перечепилася об щось і впала на підлогу.

— Не ворухіться, — сказав мені мій гість. — Подивіться, що у вас перед очима.

Вервечка мурашок.

— Усі вважають, що це істоти надзвичайно розумні. Вони наділені пам'яттю, інтелектом, здатністю організовуватися, духом пожертви. Улітку вони роблять запаси харчів, яких їм вистачає на всю зиму, а зараз, на самому початку холодної весни, вони знову вийшли працювати. Якщо завтра світ загине внаслідок ядерної війни, то мурахи виживуть.

— Звідки вам усе це відомо?

— Я вивчав біологію.

— А якого ж тоді біса ви не працюєте для того, щоб поліпшити становище свого народу? Що ви ро-

бите тут, сам-один, у гущавині лісу, розмовляючи з деревами?

— По-перше, я був не сам-один; окрім дерев, мене слухали й ви. Але, відповідаючи на ваше запитання, скажу: я покинув біологію і став працювати ковалем.

Я зіп'ялася на ноги з великими труднощами. Голова мені й далі йшла обертом, проте думка в мене працювала достатньо чітко, щоб я могла собі усвідомити становище цього бідолахи. Хоч він і закінчив університет, проте не зміг знайти роботу за фахом. Я сказала, що те саме діється і в моїй країні.

— Та ні, річ не в цьому; я покинув біологію тому, що мені хотілося працювати ковалем. Від самого дитинства я був зачарований цими чоловіками, які били молотами по залізу, створюючи дивну музику, бризкаючи навколо себе іскрами, запихаючи розжарене залізо у воду, яке відразу огорталося клубами пари. У біології я не знайшов собі щастя, бо моєю мрією було примусити твердий метал набирати всіляких еластичних форм. Та одного дня з'явився вчитель.

— Учитель?

— Бачачи, як ці мурахи роблять точно те, що вони запрограмовані робити, ми вигукуємо: «Яке чудо!» Вони генетично підготовлені віддати життя за королеву, робітники тягнуть листки, вдсятеро важчі, ніж вони самі, інженери будують тунелі, які мають захищати мурашник від бур і повеней. Вони вступають у смертельні битви з ворогами, страждають за свою громаду й ніколи себе не запитують: навіщо ми це робимо?

Люди намагаються наслідувати досконалу організацію суспільства мурахів, і я як біолог виконував

відведену мені роль, аж поки одного дня з'явився незнайомий мені чоловік і запитав: «Ви задоволені тим, що робите?»

Я відповів: «Звісно, задоволений, адже я корисний своєму народові».

«І цього вам досить?»

Я не знав, досить мені цього чи не досить, але сказав своєму співрозмовникові, що він здається мені самовпевненим егоїстом.

Він відповів: «Може й так. Але ви робите тільки те, що робилося відтоді, як людина стала людиною, — виконуєте роль гвинтика у структурі певної суспільної організації».

«Але ж у світі відбувається прогрес», — відповів я йому.

Він запитав, чи я знаю історію, — звісно, я її знав. Тоді він поставив іще одне запитання: хіба тисячу років тому ми вже не були спроможні споруджувати великі будівлі, такі, як піраміди? Хіба ми не вміли шанувати богів, ткати, розпалювати вогонь, одружуватися, заводити собі коханок, обмінюватися письмовими посланнями? Звісно, що вміли. Та хоч ми й спромоглися переорганізувати своє суспільство в такий спосіб, щоб замінити рабів дармових на рабів оплачуваних, проте ми досягли якогось поступу лише в галузі науки. Людські створіння й досі шукають відповіді на ті самі запитання, на які намагалися знайти відповідь і їхні далекі предки. Або, інакше кажучи, вони залишилися на тому самому етапі своєї еволюції, на якому й були. Від тієї миті я зрозумів, що людина, яка ставила переді мною такі запитання, могла бути лише посланцем неба, янголом, учителем.

— Чому ви називаєте його вчителем?

— Бо він сказав мені, що існують дві традиції. Одна, яка примушує нас робити те саме, що робилося протягом століть. І друга, що відкриває перед нами двері до невідомого. Але ця друга традиція є незручною, важкодоступною і небезпечною, бо якщо вона привабить багатьох послідовників, то в кінцевому підсумку зруйнує суспільство, на організацію якого люди витратили стільки зусиль, узявши собі за приклад суспільство, створене мурахами. Тому ця друга традиція стала таємною і змогла зберегтися протягом стількох століть лише тому, що її прихильники створили таємну мову, засновану на символах.

— Ви ще ставили йому якісь запитання?

— Атож, бо, хоч я й заперечував, він, проте, знав: я невдоволений тим, що роблю. Мій учитель висловився так: «Я зі страхом роблю ті кроки, яких немає на мапі, та, попри мої страхи, наприкінці дня життя здається мені значно цікавішим».

Я наполягав на важливості традиції, і він сказав мені приблизно таке: «Поки Бог буде лише чоловіком, ми завжди матимемо що їсти та де жити. Та коли *Мати* нарешті відвоює Свою свободу, ми зможемо також утішатися відпочинком і жити любов'ю, а може навіть, зуміємо знайти рівновагу між емоціями та працею».

Чоловік, який прийшов, щоб стати моїм учителем, мене запитав: «Якби ви не були біологом, ким би ви були?»

Я сказав: «Ковалем, але це дає мало грошей». Він відповів: «Отже, коли ви стомитеся бути тим, ким ви не є, знайдіть собі розвагу та радість життя в тому, щоб бити молотом по залізу. З часом ви відкриєте, що це принесе

вам щось більше, аніж просто втіху. Це дасть вам відчуття життя».

«Як я зможу приєднатися до традиції, про яку ви казали?»

«Я вже вам пояснював, через символи, — відповів він. — Почніть робити те, що вам до вподоби, і вам відкриється дуже багато. Повірте в те, що Бог — Мати, що Вона дбає про своїх дітей і ніколи не дозволить, щоб вас спіткало якесь лихо. Я це зробив, і мені пощастило вижити. Я відкрив, що існують люди, які роблять те саме, але їх часто плутають із людьми божевільними, безвідповідальними, забобонними. Вони знаходять у природі натхнення, яке перебуває в ній, відколи світ став світом. Ми будували піраміди, але ми також створювали та вдосконалювали символи».

Сказавши це, він пішов, і я більше ніколи його не бачив.

Я знаю тільки, що відтоді символи стали з'являтися переді мною, бо мої очі відкрилися після тієї розмови. Мені було нелегко це зробити, але одного дня я сказав своїй родині, що, хоч я і маю все, про що може мріяти чоловік, я почуваю себе нещасливим, — насправді я народився для того, щоб працювати ковалем. Моя дружина заперечила мені, кажучи: ти, котрий народився циганом і мусив витерпіти стільки принижень, щоб досягти того, чого ти досяг, тепер хочеш залишити все це позаду? Зате мій син дуже зрадив, бо він також любив дивитися, як працюють ковалі в нашому селі, й терпіти не міг лабораторій у великих містах.

Я розділив свій час між біологічними дослідженнями та роботою підмайстра коваля. Я дуже стомлювався, але

життя тепер приносило мені набагато більше радості, ніж раніш. Одного дня я пішов зі своєї посади і заснував свою власну кузню, справи з якою спочатку пішли дуже погано; і саме тоді, коли я почав вірити в життя, воно обернулося до мене своїм дуже невеселим боком. Та якось, працюючи, я зрозумів, що переді мною символ.

Я одержую необроблене залізо й перетворюю його на деталі для автомашин, сільськогосподарського реманенту, кухонних знадобів. Як це робиться? Спочатку я нагріваю шматок металу в пекельному вогні, поки він стане червоним. Потім, без будь-якої жалості до цього шматка, я хапаю найважчий молот і завдаю багатьох ударів, щоб надати йому бажаної форми.

Потім опускаю розжарений брусок у цебро з холодною водою, і вся моя кузня наповнюється сичанням та густою білою парою, тоді як залізо тріщить і скрипить від раптової зміни температури.

Мені доводиться повторювати цей процес кілька разів, доки моя деталь набуде досконалої форми. Одного разу для цього не досить.

Коваль зробив велику паузу, запалив сигарету й провадив:

— Іноді залізо, яке потрапляє мені до рук, не витримує такого обробітку. Висока температура, удари молотом та холодна вода примушують його покриватися тріщинами. І я знаю, що воно ніколи не зможе перетворитися ані на добрий плуг, ані на вісь мотора. Тоді я просто кидаю його на купу залізного брухту, яку ви бачили біля дверей моєї кузні.

Коваль помовчав ще трохи й закінчив такими словами:

— Я знаю, що Бог укинув мене у вогонь прикрощів та горя. Я одержав від життя чимало ударів молотом й іноді почуваю себе таким холодним та нечутливим, як та вода, що охолоджує розжарене залізо. Але єдине, чого я прошу від Бога, це: «Мій Боже, моя *Мати*, не припиняй своїх зусиль доти, поки Тобі не вдасться перетворити мене на ту форму, яку Ти хочеш, щоб я прийняв. Роби це в той спосіб, який Тобі здаватиметься найліпшим, протягом того часу, який Тобі знадобиться, — проте ніколи не викидай мене на купу брукхту душ».

Коли я закінчила свою розмову з тим чоловіком, то, попри своє сп'яніння, я знала, що моє життя змінилося. Існує Традиція за всім тим, чого ми навчаємося, і я тепер мусила поламати її й приєднатися до тих людей, які свідомо чи несвідомо прагнуть виразити жіночу сторону Бога. Замість проклинати свій уряд та його політичні маніпуляції я вирішила робити те, що насправді хотіла робити: лікувати людей. Усе інше мене більш не цікавило.

Позаяк я не мала необхідних ресурсів, я познайомилася з місцевими чоловіками та жінками, які привели мене у світ цілющих трав. Я довідалася, що існує народна традиція лікування, започаткована в дуже далекому минулому, — вона передавалася від покоління до покоління через людський досвід, а не через технічні знання. Озброївшись нею, я могла піти набагато далі, аніж мені дозволяли мої можливості, бо я приїхала туди не лише для того, щоб виконати завдання свого університету, чи допомогти своєму уряду в його пошуках нових ринків зброї, чи несвідомо сприяти пропаганді політичних партій.

Я приїхала туди тому, що лікувати людей було моїм покликанням.

Це наблизило мене до природи, до усної традиції і до світу рослин. Повернувшись до Великої Британії, я вирішила поговорити з лікарями і всіх запитувала: «Ви точно знаєте, як треба лікувати ту або ту хворобу... чи іноді покладаєтесь на свою інтуїцію?» Майже всі, після того як розтоплювалася перша крига офіційної розмови, відповідали мені, що нерідко чують голос, який підказує їм метод лікування, і що всякий раз, коли вони нехтували його поради, це призводило до тяжких наслідків. Безперечно, вони користувалися всіма технічними засобами, які були їм доступні, але завжди знали, що існує темний куток, де ховається відчуття правильного лікування, і що саме там слід шукати те рішення, яке треба ухвалювати.

Мій учитель порушив рівновагу мого світу — хоч він був лише циганом-ковалем. Я взяла собі за звичай бодай один раз на рік відвідувати його село, і ми розмовляли з ним про те, як життя відкривається перед нашими очима, коли ми наважуємося бачити речі по-іншому. Під час цих відвідин я не раз зустрічалася з іншими його учнями, і ми спільно обговорювали наші тривоги та наші здобутки. Учитель казав: я також боюся, але в ці години я відкриваю мудрість, що існує поза мною, і йду далі вперед.

Сьогодні я заробила цілу маєтність, працюючи лікарем в Единбурзі, й мала б іще більше грошей, якби вирішила працювати в Лондоні, але я волію втішатися життям і мати якомога більше дозвілля. Я роблю тільки те, що мені до вподоби: поєдную стародавні методи

лікування, Таємну Традицію, з найсучаснішими методами — які продовжують Традицію Гіппократа. Пишу трактат на цю тему, й багато людей із «наукової спільноти», прочитавши мій текст, який друкується в одному з спеціалізованих журналів, можливо, наважаться зробити кроки, які їм давно хотілося зробити.

Я не вважаю, що раціональна думка — джерело всього зла; існують хвороби. Я вважаю, що антибіотики та антивіруси стали великими кроками на шляху людського поступу. Я не вимагаю від своїх пацієнтів, щоб вони лікували свій апендицит лише медитацією, — єдине, чого вони потребують, це негайного й кваліфікованого хірургічного втручання. Одне слово, я роблю свою роботу з мужністю та з страхом, застосовую як технічні засоби, так і натхнення. І я маю досить обачливості для того, щоб якомога менше говорити про це тут, бо інакше мене можуть звинуватити у знахарстві, й багато людей, яких би я могла врятувати, втратять життя.

Коли мене obsідають сумніви, я прошу допомоги у Великої Матері. Вона ніколи не залишала мене без відповіді. Але завжди радила мені бути обережною; я впевнена, що те саме радила вона й Атені, принаймні у двох або в трьох випадках.

Але та була надто зачарована тим світом, який почала відкривати, й цих порад не слухала.

Одна з лондонських газет
від 24 серпня 1994 р.

ВІДЬМА З ПОРТОБЕЛЛО

ЛОНДОН (репортаж Джеремі Латтона)

З цієї та з кількох інших причин я не вірую в Бога. Бо ви лишень подивіться, що виробляють ті, котрі в нього вірують!» Так вигукнув Роберт Вілсон, комерсант із вулиці Портобелло.

Ця вулиця, відома в усьому світі своїми антикварними крамницями та своїм ярмарком використаних речей, який відбувається по суботах, учора перетворилася на поле битви, внаслідок чого виникла потреба у втручанні близько півсотні полісменів із Королівського кварталу Кенсінгтон та Челсі, щоб заспокоїти пристрасті. У кінці бійки п'ять осіб були поранені, хоч жодна з них не зазнала тяжких ушкоджень. Причиною для цієї

битви, яка тривала майже дві години, була маніфестація, організована превелебним Єном Баком на знак протесту проти того, що він назвав «сатанинським культом у самому центрі Англії».

Згідно з Баком, ось уже півроку як група підозрілих осіб не давала людям у сусідніх будинках мирно спати в ніч із понеділка на вівторок, коли вони мали звичай викликати демона. Церемоніями керувала така собі особа ліванського походження Шеріна Г. Халіль, яка привласнила собі ім'я Атени, богині мудрості.

Вона збирала зазвичай близько двох сотень осіб на старому складі для збіжжя Компанії Двох Індій, але ця кількість зростала з плином часу, й останніми тижнями не менш численний натовп збирався на вулиці біля дверей складу, чекаючи нагоди увійти і взяти участь у культі. Переконавшись у тому, що ані його усні умовляння, ані письмові петиції, ані статті в газетах не дають ніякого результату, превелебний отець вирішив мобілізувати свою спільноту, попросивши, щоб о 19 годині його парафіяни зібралися біля входу до старого амбару й перешкодили увійти туди «шанувальникам Сатани».

«Як тільки ми одержали перше повідомлення, то послали своїх людей обстежити те місце, проте вони не виявили там ані наркотиків, ані якихось інших ознак протизаконної діяльності, — сказав один із представників офіційної влади, який волів не називати свого імені, оскільки було розпочато розслідування, аби з'ясувати істинні причини того, що там відбулося. — Оскільки музика завжди стихала о десятій вечора, то ми не виявили також порушень закону щодо громадської тиші й

не могли вдатися до жодних заходів офіційного порядку. У Великій Британії дозволено свободу культів».

Превелебний Бак подає іншу версію подій:

«Насправді ця відьма з вулиці Портобелло, цей вчитель шарлатанства, має зв'язки у високих урядових сферах, що й пояснює пасивність поліції, яку платники податків утримують для того, щоб вона стежила за порядком і пристойністю. Ми живемо в часи, коли все дозволено; демократія гине та руйнується через необмеженість своєї свободи».

Пастор стверджує, що від самого початку відчув недовіру до цієї групи людей; вони винайняли стару будівлю, яка ледве трималася купи, й протягом багатьох днів намагалися відремонтувати її, «чим явно засвідчуючи, що належать до якоїсь секти й відбули процедуру промивання мізків, бо ніхто не працює задарма в цьому світі». Коли превелебного Бака запитали, чи його вірні теж не беруть участі в якихось добродійних діяннях на користь своєї громади, то він відповів, що «те, що вони роблять, вони роблять в ім'я Ісуса».

Коли учора ввечері Шеріна Халіль, її син та кілька друзів прийшли до складу, де на неї чекали прихильники, які стояли трохи збоку від дверей, парафіяни превелебного Бака не дозволили їм туди увійти — вони тримали плакати й були озброєні мегафонами, крізь які закликали всіх сусідів та перехожих приєднуватися до них. Обмін образливими словами дуже швидко перейшов у фізичне рукоприкладство, й стало неможливо взяти під контроль поведінку жодної з сторін.

«Вони стверджують, ніби воюють в ім'я Ісуса; але насправді вони прагнуть, щоб ми більше не слухали слів

Христа, який сказав, що всі ми — боги», — так вислови-лася відома актриса Андреа Мак-Кейн, одна з послідовниць Шеріни Халіль, Атени, як та хоче, щоб її називали. Панні Мак-Кейн порізали чимось гострим праву брову, їй негайно надали медичну допомогу, й вона покинула те місце, перш ніж репортерам пощастило з'ясувати більше про її зв'язки з культом.

Якщо вірити поясненням пані Халіль, яка докладала всіх зусиль, щоб заспокоїти свого восьмирічного сина, коли порядок було відновлено, то все, що відбувається на старому складі, — це тільки колективний танець, що допомагає викликати дух, відомий під ім'ям Айя-Софії, якому потім ставлять запитання. Ритуал закінчується своєрідною проповіддю та колективною молитвою на вшанування Великої Матері. Представник офіційної влади, якому було доручено перевірити обґрунтованість перших повідомлень, підтвердив її слова.

Наскільки нам пощастило з'ясувати, спільнота не має якоїсь назви й не зареєстрована як благодійне товариство. Проте адвокат Шелдон Вільямс стверджує, що в цьому немає потреби: «Ми живемо у вільній країні і як її громадяни маємо право організовуватися в товариства закритого типу, що не ставлять перед собою мету наживи, якщо ця ініціатива не порушує жодного із законів нашого цивільного кодексу, як, наприклад, у випадку закликів до расизму або споживання наркотиків».

Пані Халіль енергійно відкинула будь-яку можливість того, що вона припинить свої культові зібрання через ці протести.

«Ми утворили групу для того, щоб спільно себе підбадьорювати, бо стає дедалі важче поодинці витримувати».

вати тиск суспільства, — сказала вона. — Я вимагаю, щоб ваша газета осудила релігійні утиски, від яких ми страждаємо протягом багатьох століть. Щоразу, коли ми йдемо всупереч правилам інституціоналізованих релігій, які офіційно підтримуються державою, нас утискують — як намагалися зробити сьогодні. Раніше, бувало, нас відправляли на плаху, у в'язниці, на вогнища. Але тепер ми маємо можливість боронитися й на силу відповідати силою, так само, як за співчуття ми завжди платимо співчуттям».

У відповідь на звинувачення превелебного Бака, вона звинуватила його в «маніпулюванні своїми вірними, застосуванні принципів нетерпимості як приводу, а брехні як зброї для насильницьких дій».

На думку соціолога Арто Ленокса, явища, такі, як учорашнє, мають тенденцію повторюватися в найближчі роки й, можливо, дійде до набагато небезпечніших конфронтацій між усталеними релігіями. «У той історичний момент, коли марксистська утопія довела свою цілковиту некомпетентність як засіб для каналізації суспільних ідеалів, світ тепер тяжіє до релігійного пробудження, що є наслідком природного страху цивілізацій, які завжди бояться круглих дат. Проте я вірю, що, коли нарешті настане 2000 рік і світ не перестане існувати, здоровий глузд візьме гору й релігії знову перетворяться лише на прихисток для людей слабких, які завжди шукають собі провідників».

Цю думку заперечує доктор Еварісто П'яцца, єпископ, що офіційно представляє Ватикан в Сполученому Королівстві: «Те, що ми нині бачимо навкруг нас, — це не духовне пробудження, якого всі ми прагнемо, а хви-

ля того, що американці називають Новою Ерою, такого собі культурного бульйону, в якому все дозволено, де догми не шануються, а найабсурдніші ідеї минулого знову спустошують людський розум. Особи з незрозумілою мораллю, такі, як ця пані, намагаються заморочити своїми облудними ідеями слабкі та помисливі уми з єдиною метою фінансової наживи або персональної влади».

Німецький історик Франц Герберт, який нині стажується в Інституті Гете, в Лондоні, має власний відмінний погляд на цю проблему. «Усталені релігії більше не відповідають на фундаментальні питання, які цікавлять людину, — такі, як її ідентичність і навіщо вона народжується на світ. Натомість вони зосереджують усю свою увагу на низці догм і правил, нібито обов'язкових для будь-якої суспільної або політичної організації. Тому люди, які прагнуть віднайти свою автентичну духовність, шукають для себе нових шляхів; а це означає, поза всяким сумнівом, повернення до минулого та до його первісних культів, таких, якими вони були, перш ніж дозволили заразити себе структурам світської влади».

У поліційному відділку, де була зареєстрована ця подія, сержант Вільям Мортон повідомив, що у випадку, якщо група Шеріни Халіль забажає зібратися для свого ритуалу в найближчий понеділок і вважатиме, що їм можуть перешкодити, вони повинні у письмовій формі попросити поліційного заступництва, аби подібний інцидент не зміг повторитися.

(Репортаж підготовлено за участю Ендрю Фіша; фотографії Марка Гільєма.)

MALLEVS

MALEFICARVM,
MALEFICAS ET EARVM

Герон Раєн, журналіст

Я прочитав цей репортаж у літаку, коли повертався з України, сповнений сумнівів. Я досі так і не зміг для себе з'ясувати, чи трагедія в Чорнобилі справді була такою великою, чи її масштаби були умисне перебільшені великими нафтовими компаніями з метою перешкодити застосуванню інших джерел енергії.

Мене налякала стаття, яку я тримав у руках. На фотографіях були зображені розбиті вітрини крамниць, розлитою фізіономія превелебного Бака й — небезпека була саме в цьому — вродлива жінка з очима, які метали вогонь, що обіймала свого сина. Я відразу зрозумів, до яких добрих і до яких поганих наслідків може все це призвести. З аеропорту я відразу поїхав на вулицю Портобелло, переконаний у тому, що обидва мої передчуття можуть перетворитися на реальність.

З позитивного боку, сходи́ни, які відбулися наступного понеділка, стали однією з найвизначніших подій в

історії кварталу: сюди прийшли всі його мешканці, одні просто з цікавості, щоб подивитися на особу, яка вже стала знаменитою, інші принесли з собою транспаранти, які закликали до свободи сповідування культу та свободи самовираження. Оскільки в приміщення могли пропхатися не більш як двісті осіб, натовп залишився стояти на вулиці, сподіваючись бодай одним оком побачити ту, яка вже здобула славу жриці пригнічених.

Коли вона прийшла, її зустріли оплесками, їй передавали записки, просили про допомогу; деякі дарували їй квіти, а одна пані невизначеного віку попросила, щоб вона не припиняла свою боротьбу за свободу жінок, за право поклонятися *Матері*.

Парафіяни, які прийшли з протестами минулого понеділка, либонь, були налякані великою кількістю прихильників нового культу і не з'явилися, попри погрози, які вони поширювали попередніми днями. Не було ніякої агресії, і церемонія відбувалася, як і завжди, — танець, поява Айя-Софії (на той час я вже знав, що вона була однією зі сторін тієї ж таки Атени), завершальний ритуал поклоніння Великій Матері (масштаби якого значно збільшилися нещодавно, коли група стала збиратися в приміщенні старого складу, яке їй відступив один із перших послідовників) і завершальна проповідь.

Я звернув увагу на те, що під час проповіді Атена перебувала у трансі:

— Усі ми маємо обов'язок перед любов'ю: дозволяти, щоб вона виражала себе в той спосіб, який їй здається найкращим. Ми не можемо й не повинні боятися, коли сили темряви, ті самі, які вигадали поняття «гріх»

тільки для того, щоб підпорядкувати собі наші серця й наші уми, намагаються нас залякати. Бо що таке гріх? Ісус Христос, якого всі ми добре знаємо, обернувся до жінки, що вчинила перелюб, і сказав: «Ніхто тебе не звинуватив? Тож і я тебе не звинувачую». Він зцілював людей у суботу, дозволив, щоб повія обмила йому ноги, запросив розбійника, що був розп'ятий поруч нього, втішатися разом із ним блаженством у раю, їв заборонені Законом страви, сказав, щоб ми думали тільки про сьогоднішній день, сказав, що лілеї на полі не тчуть і не прядуть, а вдягаються у славу.

Що таке гріх? Гріх ставити перешкоди тому, щоб Любов могла себе проявити. А *Мати* — це любов. Ми живемо в новому світі, ми можемо самі обирати свої наступні кроки, а не робити ті, які накидає нам суспільство. Якщо буде треба, ми знову дамо відсіч силам темряви, як ми це зробили на минулому тижні. Але нікому не вдасться примусити замовкнути наш голос або наше серце.

Я мав змогу бачити на власні очі, як жінка перетворюється на ікону. Вона промовляла свої слова з глибокою переконаністю, з гідністю, з вірою в те, що вона проголошує. Я палко бажав, щоб усе й справді було так, як вона каже, щоб ми й справді стали жити в новому світі і я зміг побачити той світ на власні очі.

Її вихід зі складу був не менш урочистим, аніж її вхід, і, побачивши мене в натовпі, вона покликала мене до себе, сказала, що відчувала мою відсутність на минулому тижні. Вона була весела, упевнена в собі, переконана в правильності своїх дій.

Це було позитивним аспектом надрукованої в газеті статті, й мені дуже хотілося, щоб усе цим і закінчилося,

щоб я помилився у своєму аналізі. Але вже через три дні моє передбачення справдилося: негативний аспект виявив себе в усій своїй силі.

Звернувшись до однієї з найконсервативніших адвокатських контор королівства, директори якої — саме вони, а не Атена — мають безпосередні контакти з найвищими урядовими сферами, й виступивши з кількома заявами, які були опубліковані, превелебний Бак скликав прес-конференцію, на якій повідомив, що він розпочинає судовий процес, висунувши звинувачення в наклепництві, обмові та завданні моральної шкоди.

Відповідальний секретар редакції викликав мене: він знав, що я маю дружні стосунки з персонажем, який перебував у центрі всього цього скандалу, й запропонував опублікувати ексклюзивне інтерв'ю. Моею першою реакцією був протест: невже я маю використати свою дружбу з Атеною для того, щоб наша газета продавала-ся ліпше?

Але по тому, як ми трохи поговорили, я почав думати, що, можливо, це непогана ідея. Атена здобуде можливість подати свою версію подій. А якщо заглянути далі, то вона зможе використати це інтерв'ю в інтересах справи, за яку вона тепер відверто воює. Я пішов від секретаря редакції з планом, який ми спільно опрацювали: ми дамо цілу серію репортажів про нові суспільні тенденції і про ті трансформації, яких зазнав релігійний пошук. В одному з таких репортажів я опублікую слова Атени.

Увечері того самого дня, коли я зустрічався із секретарем редакції, я пішов до неї додому — скориставшись з того, що вона сама мене запросила, коли ми виходили

зі складу. Я довідався від сусідів, що представники правосуддя приходили напередодні, щоб передати їй повістку про виклик на суд, проте вони теж її не застали.

Я зателефонував згодом, але без успіху. Спробував подзвонити ще раз, уже пізно ввечері, проте ніхто мені не відповів. Після цього я став телефонувати через кожні півгодини, і моя тривога зростала пропорційно кількості дзвінків. Після того як Айя-Софія вилікувала мене від безсоння, втома примушувала мене лягати в постіль вже об 11 вечора, але цього разу тривога не давала мені заснути.

Я знайшов у каталозі телефон її матері. Але було вже пізно, і, якщо її там не було, я можу стривожити всю родину. Що ж робити? Я увімкнув телевізор, подивитися, чи чогось не відбулося, — нічого особливого, Лондон залишався таким, як і завжди, зі своїми дивовижами та своїми небезпеками.

Тоді я вирішив удатися до останньої спроби: після трьох дзвінків хтось узяв слухавку. Я відразу впізнав голос Андреа на протилежному кінці лінії.

— Чого тобі треба? — запитала вона.

— Атена просила, щоб я до неї прийшов. У вас все гаразд?

— Звісно, у нас все гаразд і все негаразд, залежно від того, як подивитися на речі. Але, думаю, ти міг би допомогти.

— Де вона тепер?

Але вона вже поклала слухавку без подальших пояснень.

Дейдра О'Ніл,
відома як Едда

Атена оселилася в готелі, неподалік від мого будинку. Новини з Лондона, які стосуються подій місцевого значення, а надто тих, які відбуваються в периферійних кварталах, ніколи не доходять до Шотландії. Нас не цікавить, як англійці розв'язують свої дрібні проблеми; ми маємо свій прапор, свою футбольну команду, а незабаром матимемо і свій парламент. Лише нашою схильністю до патетичних спогадів можна пояснити той факт, що ми й сьогодні маємо один телефонний код з Англією, користуємося її поштовими марками й досі оплакуємо поразку нашої королеви Марії Стюарт у боротьбі за трон.

Англіїці відрубали їй голову — під приводом релігійних проблем, звичайно. Тому й те, що сталося з моєю ученицею, не було для мене великою несподіванкою.

Я дала Атені відпочити протягом цілого дня. Наступного ранку замість піти до невеличкого храму й

виконати ритуали, які я знаю, я вирішила запросити її з сином на прогулянку до лісу неподалік від Единбурга. Там, поки малий розважався, бігаючи сам-один між деревами, Атена з усіма подробицями розповіла мені про те, що сталося.

Коли вона замовкла, заговорила я:

— Навіть у ті дні, коли небо закрите хмарами, люди не перестають вірити, що існує всемогутній Бог, який керує їхніми долями. А тим часом подивися на свого сина, подивися на його ніжки, прислухайся до звуків, що його оточують: унизу під ним лежить *Мати*, набагато ближча, Яка дарує радість дітям і дарує енергію тим, котрі ходять по Її тілу. Чому люди воліють вірити в щось далеке й забувають про те, що видиме і є справжнім виявленням чуда?

— Я знаю відповідь на це запитання: тому що там, у високості, хтось править світом і віддає нам накази, ховаючись за хмарами, недоступний у своїй мудрості. Тут, унизу, ми перебуваємо у фізичному контакті з магічною реальністю, маємо свободу обирати, куди нас понесуть наші ноги.

— Чудові й точні слова. Ти думаєш, людина до цього прагне? Прагне цієї свободи самій обирати, куди їй піти?

— Думаю, що так. Ця земля, яку я топчу, проклала для мене дуже дивні дороги, від крихітного містечка у глибині Трансильванії до міста на Близькому Сході, звідти — до іншого міста на острові, знову до Трансильванії і так далі. Від банку на передмісті великого міста до компанії з продажу нерухомого майна на березі Перської затоки. Від танцювальної групи до бедуїна.

І завжди, коли мої ноги штовхали мене вперед, я казала «так» замість сказати «ні».

— І чого ти цим досягла?

— Сьогодні я спроможна бачити аури навколо людей. Здатна розбудити *Матір* у своїй душі. Мое життя має тепер сенс, я знаю, за що борюся. Але чому ви запитуєте? Адже ви також набули спроможність, найважливішу серед усіх, — спроможність лікувати людей. Андреа навчилася провіщати майбутнє і розмовляти з духами; я крок за крок супроводжувала її в духовному розвитку.

— А чого ти ще досягла?

— Я навчилася радіти тому, що живу на світі. Я знаю, що я тут, що все — чудо, що все — одкровення.

Дитина впала й забила собі коліно. Інстинкт примусив Атену підбігти до неї. Вона почистила подряпину, сказала, що це дрібничка, і малий знову побіг розважатися в лісі. Я сприйняла цю невеличку подію як сигнал.

— Те, що сталося з твоїм сином, сталося і зі мною. І з тобою теж, чи не так?

— Авжеж. Але я не думаю, що я спіткнулася і впала. Думаю, що знову долаю випробування, яке підкаже мені мій наступний крок.

В такі хвилини учитель не повинен казати нічого — лише благословити свого учня. Бо хоч би як він прагнув уберегти його від страждань, дороги вже прокладено, а ноги прагнуть ступати по них. Я запропонувала, щоб увечері ми знову прийшли в цей ліс, лише вдвох. Вона запитала, де вона може залишити сина; я пообіцяла потурбуватися про це — я маю сусідку, яка переді мною в боргу, й вона залюбки подбає про Віореля.

Уже почало смеркати, коли ми повернулися на це саме місце, й дорогою розмовляли на теми, які не мали нічого спільного з ритуалом, який я наготувалася виконати. Атена бачила, що я видаляю собі волосся, користуючись воском нового виду, і їй було дуже цікаво довідатися, які переваги має ця процедура над колишніми. Ми жваво розмовляли про людське марнославство, про моду, про те, де щось можна купити дешевше, про жіночу поведінку, фемінізм, про жіночі зачіски. У якийсь момент вона сказала щось на зразок: «Душа не має віку, не розумію, чому ми так турбуємося про час», але відразу зробила висновок, що не буде великого лиха в тому, щоб розслабитися й поговорити на теми, абсолютно поверхові.

Навпаки: така розмова може принести велику радість, а дбати про свою зовнішність досі залишається надзвичайно важливим завданням для кожної жінки (чоловіки роблять те саме, але по-іншому, й не надають цьому такої ваги, як ми).

Мірою того як ми наближалися до місця, яке я вибрала, — або, точніше буде сказати, яке ліс вибрав для мене, — я почала відчувати присутність *Матері*. У моєму випадку *присутність* виявляє себе через певну таємничу внутрішню радість, яка завжди надзвичайно мене хвилює і доводить майже до сліз. Настала мить зупинитися і змінити тему.

— Назбирай сухих галузок, — попросила я.

— Але вже поночі.

— Повний місяць дає досить світла, хоч він і за хмарами. Тренуй свої очі: вони спроможні бачити набагато більше, ніж ти думаєш.

Вона стала робити те, про що я її попросила, майже лаючись, бо напоролася в темряві на колючку. Минуло майже півгодини, протягом якої ми не розмовляли; я хвилювалася через присутність *Матері*, мені було надзвичайно приємно відчувати поруч себе цю жінку, яка здавалася ще дівчинкою, яка довіряла мені, яка супроводжувала мене в моєму іноді майже безумному прагненні проникнути в глибини людського розуму.

Атена ще перебувала на тому етапі, де шукають відповіді на запитання, як шукала вона її на мої запитання, що їх я ставила їй цього дня. Я сама колись була на цьому етапі, перш ніж повністю перейшла в царство таємничого, щоб тільки споглядати, славити, вшановувати, дякувати та дозволяти, щоб твій дар знайшов, як себе виявити.

Я дивилася, як Атена шукає галузки, й бачила перед собою дівчинку, яка одного дня теж вирушила на пошуки закритих таємниць, потаємних сил. Проте мене життя навчило чогось зовсім іншого; сили не були потаємними, а таємниці вже давно були відкриті.

Коли я побачила, що зібраних галузок уже досить, то знаком показала їй, щоб вона зупинилася. Я сама набиравала більших гілляк і поклала їх на купку дрібних галузок; життя теж було таким. Щоб вогонь розгорівся, він мав спершу пожерти тонкі хмизинки. Щоб ми могли вивільнити енергію сильного, необхідно, щоб слабкий здобув можливість проявити себе.

Щоб ми могли зрозуміти сили, які носимо в собі, й уже відкриті таємниці, спочатку треба спалити те, що в нас на поверхні, — сподівання, побоювання, видимості. Тоді ми зможемо увійти в той мир, який я тепер знай-

шла в цьому лісі, де віяв легенький вітер, місячне світло слабо проникало крізь хмари, чулося шарудіння тварин, які виходили вночі на полювання, виконуючи цикл народження й смерті, запроваджений *Матір'ю*, і ніхто ніколи не стане їм докоряти за те, що вони підкоряються своїм інстинктам та своїй природі.

Я підпалила хмиз.

Ані я, ані вона не відчували бажання щось сказати — ми лише спостерігали, як танцюють омахи полум'я над вогнищем протягом часу, який здався нам вічністю, і знаючи, що в ці хвилини сотні тисяч осіб сидять перед своїми домашніми вогнищами, в різних місцевостях світу, попри той факт, що мають у своїх найсучасніших будинках найновіші системи опалювання; вони це роблять, бо хочуть мати перед собою *символ*.

Треба було зробити велике зусилля, щоб вийти з цього трансу, який не повідомив мені нічого конкретного, не допоміг мені побачити ані богів, ані аури, ані привидів, проте занурив мене в стан благодаті, якої я так потребувала. Я знову зосередила свої думки на нинішньому моменті, на жінці, що сиділа зі мною поруч, на ритуалі, який я мала намір виконати.

— Як твоя учениця? — запитала я.

— З нею нелегко. Але якби не вона, то, мабуть, я не навчилася б того, чого мені треба було навчитися.

— І які можливості вона в собі розвинула?

— Вона розмовляє з істотами паралельного світу.

— Як ти розмовляєш з Айя-Софією?

— Ні, не так. Ви ж знаєте, що Айя-Софія — це *Мати*, яка виявляє себе в мені. А Андреа розмовляє з невидимими істотами.

Я вже це зрозуміла, але хотіла знати напевне. Атена була мовчазнішою, ніж зазвичай. Я не знаю, чи розмовляла вона з Андреа про події, які відбулися в Лондоні, але ще не мала нагоди про це запитати. Я підвелася, відкрила сумочку, яку взяла з собою, дістала звідти жменю спеціально підібраних трав і вкинула їх у вогонь.

— Дерево стало розмовляти, — сказала Атена, так ніби йшлося про щось абсолютно нормальне, і це було добре, отже, чудеса тепер стали невід'ємною частиною її життя.

— І що воно тобі каже?

— У цю мить нічого, лише тріщить.

Через кілька хвилин вона почула пісню, яка линула з вогню.

— Який чудовий спів!

Тепер переді мною була мала дівчинка, а не жінка чи мати.

— Залишайся такою, як ти є. Не намагайся ані зосередитися, ані йти за мною, ані слухати, що я кажу. Розслабся, вмотися зручно. Це все, чого ми іноді можемо сподіватися від життя.

Я опустилася навколішки, взяла галузку, яка жевріла жаром, і описала нею коло, залишивши невеличкий отвір, крізь який Атена могла б увійти. Я чула ту саму музику, що й Атена, і стала танцювати навколо неї — закликаючи до єднання чоловічого вогню із землею, яка тепер приймала його з розкритими обіймами і з розсунутими ногами, яка все очищала, яка перетворювала на енергію силу, зосереджену в цих галузках, стовбурах, людських створіннях, невидимих сутностях. Я танцювала доти, доки лунала мелодія вогню, і робила жести

захисту над істотою, що стояла всередині кола з усмішкою на губах.

Коли полум'я згасло, я взяла трохи попелу й посипала ним голову Атени; а тоді затоптала ногами коло, яке накреслила навкруг неї.

— Дуже дякую, — сказала вона. — Я відчула себе жаданою, відчула, що мене люблять і захищають.

— Не забувай про це в тяжкі хвилини.

— Тепер, коли я відкрила свою дорогу, для мене не може бути тяжких хвилин. Я відчуваю, що на мене покладено місію, хіба це не так?

— Це так, на всіх нас покладено місію.

Вона відчула якусь невпевненість.

— Але ви мені не сказали, чи будуть у мене тяжкі хвилини.

— Це не дуже розумне запитання. Пам'ятай про те, що ти сама щойно сказала: ти жадана, тебе люблять і захищають.

— Я зроблю все можливе.

Її очі наповнилися слізьми. Атена зрозуміла мою відповідь.

Саміра Р. Халіль,
господиня дому

— Мій онук! Який стосунок може мати мій онук до всього цього? У якому світі ми живемо, Боже мій! Невже ми й досі перебуваємо в середньовіччі, яке полює на відьом?

Я підбігла до хлопця. Ніс у нього був вимазаний кров'ю, але він, здавалося, не звернув уваги на мій розпач і відразу мене відштовхнув:

— Я можу захистити себе. І я захищався.

Хоч я ніколи не виношувала дитину у своєму череві, я знаю, що таке дитяче серце, тому я більше була стурбована за Атену, ніж за Віореля, — це була лише одна з багатьох сутичок, у яких йому доведеться брати участь у своєму житті, і його розпухлі оченята сяяли майже гордістю:

— Хлопці у школі сказали, що моя мама поклоняється дияволу!

Шеріна з'явилася майже відразу — вона побачила в сина кров і влаштувала справжній скандал. Вона хотіла відразу побігти до школи й поговорити з директором, але я її обняла й затримала. Дозволила їй вилити всі сльози, висловити все своє обурення — у цю мить усе, що я могла зробити, це якось заспокоїти її, передати їй свою любов мовчки.

Коли вона трохи притихла, я з усією обережністю сказала їй, що вона може переселитися і знову жити з нами, ми потурбуємося про все — її батько вже переговорив із кількома адвокатами, коли прочитав у газеті про процес, який організували проти неї. Ми зробимо все можливе й неможливе, щоб визволити її з цієї ситуації, витримаємо дошкульні кпини сусідів, іронічні погляди знайомих, фальшиву солідарність друзів.

Для мене не було нічого важливішого у світі, аніж щастя моєї дочки, хоч я ніколи не могла зрозуміти, чому вона завжди обирала для себе такі важкі й такі стражденні дороги. Але мати й не повинна нічого розуміти — вона повинна лише любити свою дитину й допомагати їй.

І пишатися нею. Знаючи, що ми спроможні дати їй майже все, вона дуже рано вирушила на пошуки своєї незалежності. Там на неї чатували труднощі й поразки, там їй довелося самій-одній приймати на себе важкі удари бур і тривог. Вона знайшла свою матір, добре усвідомлюючи той ризик, на який себе наражала, і це ще більше наблизило її до нашої родини. Я добре собі усвідомлювала, що вона ніколи не прийняла жодної з моїх порад — одержати диплом, одружитися, безвідмовно прийняти труднощі повсякденного нормального життя, ніколи не виходити за рамки дозволеного суспільством.

І яким був результат?

Пильно стежачи за історією своєї дочки, я стала кращою, ніж була. Звичайно ж, я не розуміла її захоплення тією Богинею, яку вона називала Великою Матір'ю, не розуміла її манії збирати навколо себе чужих людей і ніколи не вдовольнятися тим, чого вона досягла ціною великих зусиль і праці.

Але у глибині душі мені б дуже хотілося бути такою, як і вона, хоча мені було вже трохи запізно думати про таке.

Я хотіла піти приготувати щось поїсти, але вона мені не дозволила.

— Хочу побути трохи так, у твоїх обіймах. Більше мені нічого не треба. Віорелю, піді-но подивися телевізор, із яким так любить спілкуватися твій дідусь.

Хлопець слухняно пішов до іншої кімнати.

— Я завдала тобі багато страждань.

— Ніяких. Навпаки, ти і твій син — джерело нашої радості, єдина причина, з якої ми досі живемо на світі.

— Але я ніколи не робила того, що...

— І добре, що все було саме так. Сьогодні я можу признатися: були хвилини, коли я тебе ненавиділа, коли гірко каялася за те, що колись не послухала санітарку й не всиновила іншу дитину. І я запитувала себе: «Як може бути, що мати ненавидить свою дочку?» Я приймала заспокійливі пігулки, ішла грати в бридж із подругами, купувала все, що трапляло мені під руку, аби компенсувати любов, яку я тобі віддала і якої, як мені здавалося, ніколи не одержувала у відповідь.

Лише кілька місяців тому, коли ти вирішила знову покинути службу, яка давала тобі гроші й престиж, я

впала у цілковитий розпач. Пішла до найближчої церкви й вирішила дати обітницю, попросити Святу Діву, щоб вона навернула тебе на розум, допомогла тобі усвідомити вимоги реальності, змінити своє життя, скористатися з тих шансів, якими ти так розкидалася. За це я була готова дати яку завгодно обітницю.

Я невідривно дивилася на Богоматір із дитиною на руках. І сказала: «Ти мати, і Ти знаєш, що зі мною відбувається. Прости мене що завгодно, але врятуй мою дочку, бо мені здається, вона робить усе для власної погибелі».

Я відчула, що Шеріна стиснула мене ще сильніше у своїх обіймах. Вона знову заплакала, але то вже був інший плач. Я докладала всіх зусиль, щоб стримати свої емоції.

— І знаєш, що я відчула в ту хвилину? Що Вона розмовляє зі мною. І каже: «Послухай мене, Саміро, я теж так думала. Багато років я страждала, бо мій Син не хотів нічого слухати з того, що я казала Йому. Я турбувалася за Його безпеку, вважала, що Він не вміє обирати собі друзів, не шанує наші закони, звичаї, релігію, старших людей». Чи треба мені розповідати далі?

— Не треба, я все розумію. Але мені було приємно це від тебе почути.

— Свята Діва наостанок мені сказала: «Але мій Син мене не слухав. І сьогодні я дуже рада, що Він так робив».

Дуже ніжно я прибрала її голову зі свого плеча і підвелася.

— Вам треба поїсти.

Я пішла на кухню, приготувала цибульовий суп, боби, підігріла хліб, накрила на стіл, і ми разом пообіда-

ли. Розмовляли про всяку всячину, про неістотні речі, що в такі хвилини нас об'єднують, виправдовують нашу взаємну любов, наповнюють нас приємним відчуттям того, що ми всі тут, радісні та спокійні, хоча за вікнами буря виринає з корінням дерева та все руйнує на своєму шляху. І хоч у кінці дня моя дочка та мій онук вийдуть у ці двері назустріч вітрам, грозам та блискавицям — це буде їхній вільний вибір.

— Мамо, ти, здається, сказала, що готова зробити для мене все, це правда?

Звичайно ж, це була правда. Я б могла навіть віддати за неї життя, якби було треба.

— А ти повірила б, якби я сказала, що також готова все зробити для Віореля?

— Звичайно. Думаю, це інстинкт. Але не тільки інстинкт, а й найвищий вияв любові, яку ми в собі зберігаємо.

Вона знову взялася за їжу.

— Ти знаєш, що тебе притягують до суду і що твій батько готовий допомогти тобі, якщо ти захочеш.

— Звісно, захочу. Ви ж моя родина.

Я подумала двічі, подумала тричі, але не втрималася:

— Хочеш, я дам тобі одну пораду? Я знаю, ти маєш впливових друзів. Я говорю про того журналіста. Чому б тобі не попросити його опублікувати твою історію, в якій було б подано твою версію фактів? Преса присвячує надто багато уваги тому священникові, й люди зрештою почнуть йому вірити.

— Отже, ти не тільки приймаєш усе, що я роблю, а й намагаєшся допомагати мені?

— Так, Шеріно. Хай навіть я тебе й не завжди розумію, хай навіть іноді й страждаю, як страждала Богородиця протягом усього свого життя, хай навіть ти не Ісус Христос і не принесла із собою великого послання, яке маєш передати світові, я поруч із тобою і хочу бачити тебе переможною.

Герон Раєн,
журналіст

Атена увійшла, коли я докладав відчайдушних зусиль, намагаючись накидати собі план ідеального інтерв'ю, присвяченого подіям на вулиці Портобелло та відродженню Богині. Тема була делікатною, надзвичайно делікатною.

У своїй уяві я бачив жінку, що стояла в приміщенні старого складу і промовляла: «Ви на це спроможні, робіть те, чого навчає вас Велика Мати, — вірте в любов, і чудеса будуть здійснені». І юрба погоджувалася з нею, але це не могло довго тривати, бо ми живемо в часи, коли рабство — єдиний спосіб досягти щастя. Вільний вибір вимагає величезної відповідальності, важкої праці й приводить за собою тривогу та страждання.

— Мені треба, щоб ти написав щось про мене, — попросила вона.

Я відповів, що варто трохи зачекати, ця подія через тиждень може забутися, але я підготував кілька запитань про Жіночу Енергію.

— Сьогодні бійки та скандали цікавлять лише простолюд кварталів: жодна респектабельна газета не надрукувала про цю подію жодного рядка. Лондон переповнений конфліктами цього типу, і приваблювати до цього увагу великої преси навряд чи розумно. Ліпше буде, якщо два або три тижні ти не зустрічатимешся зі своєю групою.

А тим часом я думаю, що тема Богині — розглянута з тією серйозністю, на яку вона заслуговує, — може спонукати багатьох людей порушити низку важливих запитань.

— Під час вечері ти мені сказав, що кохаєш мене. А тепер не тільки відмовляєшся допомогти мені, а й просиш, щоб я зреклася тих речей, у які вірю.

Як я мав витлумачити ці слова? Невже вона приймає те, що я запропонував їй того вечора, те, що тепер супроводжувало мене в кожную хвилину мого життя? Ліванський поет сказав, що важливіше давати, ніж одержувати; хоча це й були мудрі слова, але я був частиною того, що називають «людством», зі своїми слабкостями, своїми хвилинами нерішучості, своїм бажанням просто жити в мирі та спокої, цілком підкоритися своїм почуттям, віддаватися, ні про що не запитуючи, навіть не прагнучи довідатися, чи ця любов має якісь шанси на взаємність. Хай би вона тільки дозволила, щоб я її кохав, більше мені не треба було нічого; я певен, що Айя-Софія цілком погодилася б зі мною. Атена ішла через моє життя вже майже два роки, і я боявся, що вона й далі

підє своєю дорогою, зникне за обрієм, не дозволивши мені пройти разом із нею бодай частину її подорожі.

— Ти говориш про кохання?

— Я прошу твоєї допомоги.

Що робити? Узяти себе під контроль, зберегти холонокровність, не прискорювати події і, в кінцевому підсумку, усе втратити? Чи нарешті зробити той крок, який я досі не наважувався зробити, обняти її й захистити від усіх небезпек?

— Я хочу допомогти, — відповів я, хоч моя голова наполегливо радила мені сказати: «Ні про що не турбуйся, я думаю, що тебе кохаю». — Прошу, довірся мені; я зроблю все для тебе, абсолютно все. Навіть скажу тобі «ні», коли знатиму, що так треба, навіть ризикуючи тим, що ти не зрозумієш мене.

Я розповів їй, що відповідальний секретар нашої газети запропонував мені підготувати серію матеріалів на тему пробудження Богині, які включали б і інтерв'ю з нею. Спочатку мені здалося, що це блискуча ідея, але тепер я думаю, що варто зачекати трохи.

— Або ти хочеш продовжувати свою місію, або маєш намір захищатися. Я знаю, ти усвідомлюєш, що твоя діяльність набагато важливіша, аніж те, що про неї думають інші. Ти згодна?

— Я думаю про свого сина. У нього тепер щодня проблеми у школі.

— Це минеться. Через тиждень більш ніхто не згадуватиме про це. Отоді й настане для нас момент діяти; не для того, щоб захиститися від ідіотських нападок, а щоб з упевненістю й мудрістю показати справжній масштаб твоєї діяльності.

А якщо ти маєш сумнів у моїх почуттях і вирішиш продовжувати все, як і було, тоді я піду з тобою на наступні сходи. Побачимо, що буде.

І наступного понеділка я пішов із нею. Я вже не був одним із людей у натовпі, я міг усе бачити тими очима, якими бачила вона.

Людей зібралося багато, квіти й оплески, дівчата, які кричали: «Жриця Богині!», дві чи три добре вдягнені пані, які просили окремої аудієнції з приводу якоїсь хвороби в їхній родині. Натовп почав відштовхувати нас від входу — ніхто з нас ніколи не думав раніше про те, що потрібна якась система безпеки, й мене опанував страх. Я схопив її за руку, другою рукою підняв Віореля, який обняв мене за шию, і ми увійшли.

У переповненому приміщенні нас уже чекала Андреа, вкрай роздратована.

— Думаю, сьогодні ти повинна сказати, що не буде ніяких чудес! — крикнула вона, звертаючись до Атени. Ти стала надто марнославною! Чому Айя-Софія не скаже цим людям, щоб вони повиходили на вулицю?

— Бо вона знаходить хвороби, — відповіла Алена вищим тоном. — І чим більшій кількості людей вона зможе допомогти, тим ліпше.

Я хотів утрутитися до розмови, але натовп зааплодував, і Алена вийшла на імпровізовану сцену. Вона увімкнула невеличкий програвач, який принесла з дому, дала інструкції, щоб усі танцювали, не дотримуючись ритму музики, і ритуал почався. У якийсь момент Віорель пішов у куток і сів там — настав час для появи Айя-Софії. Алена зробила те саме, що робила кожного разу, коли я був присутній: раптово вимкнула музику,

обхопила руками голову, й усі замовкли, підкоряючись невидимій і нечутній команді.

Ритуал повторився без будь-яких варіацій: запитання на тему кохання, на які Атена не відповіла, але не відмовилася поговорити про тривоги, хвороби, проблеми особистого життя. З того місця, де я перебував, я міг бачити, що в багатьох людей були на очах сльози, інші мали такий вираз облич, ніби стояли перед святою. Настав момент завершальної проповіді, а потім і ритуал колективного вшанування *Матері*.

Оскільки я вже знав, що буде далі, я став міркувати про те, як покинути приміщення, по можливості уникнувши великої штовханини. Я сподівався, вона послухається поради Андреа і скаже, що чудес тут не буде. Підійшов до Віорея, щоб вивести його з приміщення відразу по тому, як його мати закінчить проповідь.

І раптом почув голос Айя-Софії:

— Сьогодні, перед тим як закінчити, поговорімо про діету. Забудьте всі балачки про режими.

Дієта? Забудьте балачки про режими?

— Ми пережили всі ці тисячоліття тому, що були спроможні їсти. А сьогодні, схоже, їжа перетворилася на прокляття. Чому так? Що примушує нас прагнути зберегти у віці 40 років те саме тіло, яке ми мали, коли були молоді? Хіба можливо зберегти з віком ті самі розміри тіла? Звісно, що ні. І навіщо нам бути худими?

Я почув перешіптування в залі. Публіка явно чекала більш духовного послання.

— Нам цього не треба. Ми купуємо книжки, навчаємося в академіях, витрачаємо найважливішу частину своєї спроможності мислити, намагаючись зупинити

час, тоді як мали б славити чудо свого буття в цьому світі. Замість думати про те, як нам ліпше жити, ми зосереджуємо всі помисли та думки на проблемах своєї ваги.

Забудьте про це. Ви можете прочитати всі книжки, які вам хочеться прочитати, зробити всі вправи, які вважаєте за потрібне зробити, витримати всі можливі випробування, а проте ви однаково постанете перед вибором: або відмовитися від життя, або погладшати.

Їжмо помірковано, але їжмо з радістю: погане не те, що входить, а те, що виходить із рота людини. Пам'ятайте, що протягом тисячоліть ми боролися за те, щоб не померти з голоду. Хто вигадав цю історію, ніби ми повинні бути худими протягом усього свого життя?

Я вам відповім: вампіри душі, ті, котрі так бояться майбутнього, що вважають можливим зупинити плин часу. Але Айя-Софія вас запевняє: це неможливо. Застосуймо енергію та зусилля, спрямовані на дотримання дієти, на те, щоб годуватися хлібом духовним. Зрозуміймо, що Велика Мати обдаровує нас щедро й мудро — цінуймо це, й ми ніколи не погладшаємо більше, аніж того вимагає наш вік.

Замість штучно спалювати ці калорії, спробуймо перетворити їх на енергію, необхідну для боротьби за мрії; ніхто не спроможний залишатися худим протягом довгого часу, якщо не моритиме себе штучною дієтою.

Мовчанка була абсолютною. Атена подала знак розпочати заключний ритуал, усі склали шану присутності *Матері*, я схопив Віореля на руки, пообіцявши собі, що наступного разу приведу кількох друзів, щоб створити бодай мінімальні умови безпеки, і ми вийшли, супро-

воджувані тими самими вітальними вигуками та оплесками, які лунали й тоді, коли ми заходили.

Якийсь торговець схопив мене за руки:

— Це ж абсурд! Вони розбили мою вітрину, я подам на них у суд!

Атена сміялася, роздавала автографи, Віорель здавався дуже задоволеним. Я подумки побажав, щоб жоден журналіст не був тут цього вечора. Коли нам нарешті пощастило проштовхатися крізь натовп, ми взяли таксі.

Я запитав, чи не хотіли б вони чогось поїсти. Атож, сказала Атена, адже я щойно закінчила говорити про це.

Антуан Локадур,
історик

У цій послідовності помилок, відомій як «[НАПИСАНО НЕРОЗБІРЛИВО] відьма з вулиці Портобелло», найбільше мене дивує наївність Герона Раєна, журналіста з великим стажем і міжнародним досвідом. Адже, коли ми з ним розмовляли, він сказав, що наляканий рекламними заголовками в бульварних газетах:

«Режим Богині!» — кричав один із них.

«Ми худнемо, коли добре їмо, каже Відьма з вулиці Портобелло», — горлав на першій сторінці інший.

Атена не обмежилася тим, що торкнулася такої чутливої теми, як релігія, а й пішла набагато далі: вона заговорила про дієту, проблему національних масштабів, важливішу, аніж війни, страйки або природні катастрофи. Не всі вірують у Бога, але всі хочуть схуднути.

Репортери опитали місцевих торговців, які запевняли, що на власні очі бачили запалені чорні та червоні свічки

й ритуали, в яких брали участь по кілька осіб, тими днями, які передували колективним сходинам. Справді тема поки що не вийшла за межі дешевої сенсаційності, але Раєн мав передбачити, що оскільки британське правосуддя розпочало судовий процес, то обвинувач не втратить жодної нагоди, аби переконати суддів у тому, що йдеться не лише про наклепництво, а й про замах на всі цінності, закладені в підвалини суспільства.

Того ж таки тижня одна з найпрестижніших англійських газет опублікувала на своїх редакційних шпальтах статтю превелебного Єна Бака, пастора євангелічної конгрегації Кенсингтона, де зокрема були такі абзаци:

«Як добрий християнин, я повинен підставити другу щоку, коли мене несправедливо ображають або коли зганьблено мою честь. Проте ми не повинні забувати, що хоч Ісус і був готовий підставити свою другу щоку, проте він міг скористатися й батоном, щоб провчити тих, котрі хотіли перетворити Дім Бога на кубло злодіїв. А саме це нині відбувається на вулиці Портобелло: ми бачимо там безсоромниць, які намагаються виставити себе спасительками душ, уселяючи людям облудні надії та пропонуючи ліки проти всіх хвороб, навіть обіцяючи, що всі, хто приєднається до їхнього вчення, стануть худими та елегантними.

Тому мені не залишається іншої альтернативи, як звернутися до правосуддя з вимогою перешкодити, щоб таке неподобство тривало й далі. Послідовники цього руху запевняють, ніби вони спроможні розбуджувати ніколи не бачені спроможності, й заперечують існування Всемогутнього Бога, намагаючись замінити Його поганськими божествами, такими, як Венера або

Афродіта. Для них усе дозволено, якщо це робиться «з любов'ю». А що таке любов?» Сила без моралі, що виправдовує яку завгодно мету? Чи розрив зі справжніми цінностями суспільства, такими як родина й традиції?»

Коли настав день наступного зібрання, то, передбачаючи, що може повторитися серпнева баталія, поліція вжила застережних заходів і послала на те місце з півдесятка своїх людей, щоб запобігти сутичкам. Алена прибула в супроводі охорони, зімпровізованої Раеном, і цього разу їй довелося почути не лише оплески, а й свист та прокльони. Одна дама, побачивши, що з нею був восьмирічний хлопчик, подала через два дні петицію в суд, посилаючись на Акт захисту дітей від 1989 р., стверджуючи, що мати завдає синові непоправної шкоди і дитину треба віддати під опіку батька.

Одна з бульварних газет зуміла розшукати Лукаса Ессена-Петерсена, який не захотів давати інтерв'ю; він погрожував репортерові, сказавши, що, коли вони згадуватимуть Віореля у своїх репортажах, він спроможний учинити будь-яке безумство.

Наступного дня ця бульварна газета надрукувала великими літерами заголовок: «Колишній чоловік Відьми з вулиці Портобелло заявив, що готовий учинити вбивство заради свого сина».

Того ж таки дня до суду надійшли ще дві заяви з посиленнями на Акт захисту дітей від 1989 р., цього разу з проханням, щоб держава взяла на себе відповідальність за долю дитини.

Наступного зібрання не відбулося; хоча групи людей — одні «за», інші «проти» — і зібралися перед две-

рима, й полісмени в уніформі намагалися стримувати емоції, Атена не прийшла. Те саме було й наступного тижня; цього разу групи прихильників, супротивників та поліції були меншими.

На третій тиждень прийшло лише кілька людей із квітами та якась особа, що роздавала фотографії Атени всім, хто прийшов.

Незабаром ця подія зійшла зі сторінок лондонських газет. І коли превелебний Єн Бак вирішив оголосити, що відкликає свій позов зі звинуваченням у наклепництві та обмові, керуючись «християнським духом співчуття, яке ми повинні мати до тих, котрі каються у своїх учинках», то жодна з великих газет не виявила до цього найменшого інтересу і йому вдалося опублікувати свій текст лише на шпальті читацьких листів в одній із дрібних газет Кенсінгтону.

Наскільки мені відомо, ця тема ніколи не набула розголосу в національних масштабах, завжди залишаючись на тих сторінках, де публікувалися повідомлення про події в місті. Через місяць по тому, як ритуали припинилися, я побував у Брайтоні і спробував обговорити цю тему з кількома друзями, але ніхто з них про це нічого не чув.

Раєн мав усе у своїх руках, щоб прояснити цю тему; те, що публікувалося в його газеті, потім підхоплювалося більшою частиною преси. Проте, на мій подив, він ніколи не опублікував жодного рядка про Шеріну Халіль.

На мою думку, вбивство — судячи з його характеристик — не має нічого спільного з тим, що відбувалося на вулиці Портобелло. Певно, йдеться лише про моторшній збіг обставин.

Герон Раєн,
журналіст

Атена попросила, щоб я умікнув магнітофон. Вона принесла ще один із собою, такої моделі я раніше не бачив, він мав ускладнену конструкцію й мінімальні розміри.

— По-перше, я хочу тобі сказати, що мені погрожують смертю. По-друге, пообіцяй мені, що в разі, коли я помру, ти чекатимеш не менш як п'ять років, перш ніж дати комусь прослухати цю стрічку. У майбутньому люди зможуть з'ясувати, де брехня, а де правда.

Скажи, що ти згоден, — і в такий спосіб ми складемо з тобою, можна сказати, юридичну угоду.

— Згоден. Але думаю, що...

— Нічого не думай. Якщо я помру, то це буде моїм заповітом, за умови, що тепер його не буде розголошено.

Я вимкнув магнітофон.

— Тобі немає чого боятися. Я маю друзів на всіх урядових посадах, людей, які переді мною в боргу, які

потребують або потребуватимуть моїх послуг. Ми можемо...

— Хіба я тобі не казала, що маю коханого, який працює у Скотланд-Ярді?

Знову ця балачка? Якщо це правда, тоді чому він не з'явився, коли всі ми потребували його допомоги, коли як Атена, так і Віорель могли зазнати нападу юрби?

Запитання виникали одне за одним: вона хоче випробувати мене? Що відбувається в голові цієї жінки, чому вона така неврівноважена, непостійна, то хоче бути поруч зі мною, то знову повертається до теми чоловіка, якого не існує?

— Увімкни магнітофон, — попросила вона.

Настрій у мене зіпсувався: я подумав, що вона завжди просто використовувала мене. Мені дуже кортіло сказати в цю мить: «Іди геть і більше ніколи не з'являйся в моєму житті, відтоді як я з тобою познайомився, життя перетворилося для мене на пекло, я живу лише надією, що одного дня ти прийдеш сюди, обіймеш мене, поцілуєш і скажеш, що хочеш бути зі мною. Але цього ніколи не станеться».

— З тобою щось не так?

Вона знала, що зі мною не так. Точніше кажучи, вона просто не могла не знати, що я відчуваю, бо протягом усього цього часу я тільки те й робив, що виявляв свої почуття, хоч говорив про них лише один раз. Але користався з кожної нагоди, щоб із нею побачитись, був із нею поруч завжди, коли вона мене про це просила, намагався налагодити добрі взаємини з її сином, сподіваючись, що одного дня він почне називати мене татом. Я ніколи не просив, щоб вона перестала робити те,

що вона робила, приймав її життя, її рішення, мовчки співпереживав її проблеми, терпів її біль, радів її перемогам, пишався її рішучістю.

— Навіщо ти вимкнув магнітофон?

У ті секунди я перебував між небом і пеклом, між вибухом гніву й смиренною покірливістю, між холодним розрахунком і руйнівними емоціями. Нарешті, зібравши всі свої внутрішні сили, я спромігся взяти себе під контроль.

Я натиснув на кнопку.

— Продовжуймо.

— Я казала, що мені погрожують смертю. Різні люди телефонують, не називаючи імен; вони погрожують мені, кажуть, що я становлю небезпеку для світу, хочу, щоб на землі утвердилося царство Сатани, і що вони не можуть цього дозволити.

— А ти зверталася до поліції?

Я умисне не став згадувати про її коханого, показавши в такий спосіб, що ніколи не вірив у цю історію.

— Зверталася. Вони записували дзвінки: всі вони надходили з телефонних будок, але мені сказали, щоб я не турбувалася, мій дім узято під охорону. Вони навіть схопили одного з тих людей: він психічно хворий, вважає себе реінкарнацією апостола і заявив, що «тепер треба боротися, аби Христа знову не розп'яли». Нині він перебуває на лікуванні у психіатричній клініці; поліція пояснила, що його вже інтернували й раніше, після того, як він погрожував іншим людям, посилаючись на ті самі причини.

— Наша поліція — найкраща у світі. Якщо ти будеш уважною, тобі нема чого турбуватися.

— Я не боюся смерті; якби навіть моє життя закінчилося сьогодні, я забрала б із собою моменти, які рідко кому щастило пережити в моєму віці. Чого я боюся й чому попросила, щоб ти записав на магнітофон нашу розмову сьогодні, це що я сама когось уб'ю.

— Сама вб'єш?

— Ти знаєш, що відбувається кілька судових процесів, де розглядаються позови з вимогою забрати Віореля з-під моєї опіки. Я налагодила контакти з деякими друзями, але ніхто нічого не може зробити; треба чекати результату. Як пояснили мені мої друзі, ці фанатики можуть і домогтися свого — усе залежить від судді. З огляду на це я купила зброю.

Я знаю, як почуває себе дитина, коли її розлучають із матір'ю, — я це спізнала на власному досвіді. Тому в ту мить, коли до мене підійде перший судовий виконавець, я вистрелю. І стрілятиму доти, доки в мене закінчатся кулі. Якщо мене не вб'ють раніше, я захищатимуся кухонним ножом. Якщо в мене відберуть ніж, я застосую нігті та зуби. Але ніхто ніколи не забере від мене Віореля, — щоб це зробити, їм треба буде переступити через мій труп. Ти записуєш?

— Атож. Але існують засоби...

— Їх не існує. Мій батько пильно стежить за цими процесами. Він каже, що, згідно з сімейним правом, мало що може бути зроблено.

А тепер вимкни магнітофон.

— Це був твій заповіт?

Вона не відповіла. Оскільки я нічого не робив, вона взяла ініціативу на себе. Підійшла до програвача й увімкнула знамениту музику степів, яку я тепер знав майже

напам'ять. Вона стала танцювати в манері свого ритуалу, абсолютно поза ритмом, і я знав, куди вона хоче прийти. Її магнітофон усе ще був увімкнений, будучи мовчазним свідком усього того, що тут відбувалося. Хоча світло сонячного дня проникало сюди крізь шибки вікон, Атена занурювалася в бездонну глибіню, щоб побачити інше світло, яке було там, відколи створено світ.

Іскра Матері перестала танцювати, вимкнула музику, обхопила голову руками і якийсь час залишалася нерухомою. Потім підвела погляд і подивилася на мене.

— Ти знаєш, хто перед тобою, чи не знаєш?

— Знаю. Атена і її божественна частина, Айя-Софія.

— Я призвичаїлася робити це. Не думаю, що так треба, але це був метод, який я відкрила, щоб зустрічатися з нею, і тепер він став традицією мого життя. Ти знаєш, з ким ти розмовляєш: з Атеною. Айя-Софія — це я.

— Я розумію. Коли я вдруге танцював у твоєму домі, то також відкрив духа, який мною керував, — його звать Філемон. Але я багато з ним не розмовляю, не слухаю, що він мені каже. Знаю, що коли він присутній, то це так, ніби двоє наших душ нарешті зустрілися.

— Саме так. І Філемон та Айя-Софія сьогодні говоритимуть про любов.

— Мені треба було б танцювати.

— Не обов'язково. Філемон мене почує, бо я бачу, що він був розбуджений моїм танцем. Чоловік, який сидить переді мною, страждає через те, що він вважає недосяжним: моя любов.

Але той чоловік, який перебуває поза тобою, розуміє, що біль, тривога, відчуття покинутості є непотрібними й по-дитячому наївними, бо я тебе люблю. Але

люблю не так, як того прагне твоя людська частина, а так, як того захотіла божественна іскра. Ми живемо в одному шатрі, який поставила на нашій дорозі Вона. І перебуваючи в ньому, ми розуміємо, що ми не раби наших почуттів, а їхні володарі.

Ми служимо і нам служать, відчиняємо двері своїх кімнат і обіймаємося. Мабуть, і цілуємося також, бо все, що інтенсивно відбувається на землі, має свої відповідники і в плані невидимому. І ти знаєш, що я тебе не провокую і не граюся з твоїми почуттями, коли це кажу.

— Що ж тоді таке — любов?

— Душа, кров і тіло Великої Матері. Я люблю тебе з тією самою силою, з якою люблять одна одну заслані душі, коли зустрічаються посеред пустелі. Між нами ніколи не буде нічого фізичного, але жодна пристрасть не є марною, жодна любов не відкидається. Якщо *Мати* розбудила її у твоєму серці, вона розбудила її також у моєму, хоч ти, можливо, прийняв її краще. Неможливо, щоб енергія кохання втрачалася, — вона могутніша, аніж будь-що інше, й виражає себе в багато способів.

— Я не досить сильний для такого кохання. Це його абстрактне бачення пригнічує мене й примушує почувати себе самотнішим, аніж будь-коли.

— Я також: я потребую, щоб хтось був поруч зі мною. Але одного дня наші очі відкриються, розмаїті форми Любові зможуть виявити себе, і страждання зникне з лиця Землі.

Я думаю, цей час уже недалеко; багато з нас повертається з далекої подорожі, де нас спонукали домагатися речей, які нас не цікавили. Тепер ми розуміємо, що вони були фальшивими. Але це повернення відбувається не

без болю — ми були відсутні надто довго й тепер відчуваємо себе чужинцями на власній землі.

Нам потрібен певний час, щоб зустрітися з друзями, які теж від'їздили, упізнати ті місця, де ми залишили своє коріння та свої скарби. Але це зрештою станеться.

Сам не знаю чому, але я почав розчулюватися. І це підштовхнуло мене вперед.

— Я волів би продовжити розмову про любов.

— А ми про що розмовляємо? Саме вона було метою всіх моїх пошуків, які я здійснювала в цьому житті; я прагнула, щоб кохання виражало себе в мені без жодних перешкод, щоб воно заповнило мої пробіли, щоб воно заохочувало мене танцювати, страждати, усміхатися, виправдовувати своє життя, піклуватися про свого сина, увійти в контакт із небесами, з чоловіками та жінками, з усіма тими, хто мені зустрінеться на моєму шляху.

Я намагалася контролювати свої почуття, кажучи «це заслуговує на мою любов», а «це не заслуговує» і всякі такі речі. Доки я не зрозуміла свою долю, коли побачила, що можу втратити щось набагато важливіше в моєму житті.

— Свого сина.

— Саме так. Найповніший вираз любові. Я зрозуміла це тоді, коли виникла реальна можливість, що його заберуть від мене, що я залишуся наодинці з собою, розуміючи, що вже ніколи не зможу мати нічого, втрачати нічого. Я це зрозуміла після того, як конвульсивно проплакала багато годин. І тільки після того, як я дуже довго й дуже сильно страждала, та моя частина, яку я називаю Айя-Софією, сказала мені: «Що це за дурниці!

Любов залишається навечно! А твій син однаково тебе покине, раніше чи пізніше!»

Я почав її розуміти.

— Любов — це не звичка, не домовленість, не сумнів. Це не те, чого нас навчає романтична музика, — *любов* є. І саме про це говориться в заповіті Атени, чи Шеріни, чи Айя-Софії: *любов* є. Без жодних визначень. Люби й не запитуй багато. Лише люби.

— Це важко.

— Ти записуєш?

— Ти ж попросила, щоб я вимкнув магнітофон.

— Тоді увімкни його знову.

Я зробив те, що вона просила, й Алена повела далі:

— Для мене це також важко. Тому від сьогодні я більше не повертатимуся додому. Я буду переховуватися; поліція захистить мене від божевільних, але вона не зможе захистити мене від людського Правосуддя. Я повинна була виконати свою місію, і це примусило мене піти так далеко, що я навіть наразила себе на небезпеку втратити сина. Проте, хоч і сталося так, я не жалкую: я виконала свою місію.

— Якою була твоя місія?

— Ти знаєш, адже ти брав у цьому участь від самого початку: підготувати дорогу для *Матері*. Продовжити традицію, яка придушувалася протягом багатьох століть і яка тепер починає відроджуватися.

— Можливо...

Я урвав свою фразу. Але вона не сказала жодного слова, поки я її не закінчив:

— ...ти почала надто рано. Люди ще не були готові до цього.

Атена засміялася.

— Звісно, що були. Звідси й конфронтація, агресія та обскурантизм. Бо сили темряви перебувають в агонії, і в цей момент вони застосовують свої останні ресурси. Вони навіть здаються сильнішими, як тварини перед самою своєю смертю; але після цього вони вже не зможуть підвестися з землі — бо вичерпають усю свою снагу.

Я посіяла зерна істини в багато сердець, і кожне з них виявить це Відродження у свій спосіб, але одне з них прийняло в себе традицію в усій її повноті: Андреа.

Андреа.

Яка так її ненавиділа, так звинувачувала в останні дні наших взаємин, яка переконувала всіх, хто хотів її слухати, що Атена скотилася до егоїзму, до самозакоханості й сама зруйнувала результати своєї праці, яку було так важко налагодити.

Вона підвелася і взяла свою сумочку — Айя-Софія досі перебувала з нею.

— Я бачу її ауру. Вона вилікувалася від марного страждання.

— Ти, безперечно, знаєш, що Андреа ти не подобається.

— Звичайно, знаю. Але ми говорили останні години про любов, чи не так? Подобатися не має до цього жодного стосунку.

Андреа — це людина, яка абсолютно спроможна продовжувати традицію. Вона має більше досвіду й більше харизми, ніж я. Вона вчилася на моїх помилках; вона знає, що нам треба дотримуватися певної обачливості, бо часи, коли звір обскурантизму агонізує, — це часи конфронтації. Андреа ненавидить мене як людину,

й, мабуть, саме тому вона розвинула своє обдарування так швидко — прагнула довести, що її здібності переважають мої.

Коли ненависть спонукає людину розвиватися, це почуття перетворюється на один із способів любити.

Вона взяла свій магнітофон, поклала його в сумку й пішла.

У кінці того самого тижня було оголошене рішення суду: вислухавши чимало свідків, він постановив, що Шеріна Халіль, відома як Атена, зберігає за собою право опіки над своїм сином.

Крім того, директор школи, в якій навчався Віорель, був офіційно попереджений, що дискримінація будь-якого виду, застосована проти хлопця, каратиметься згідно з усією суворістю закону.

Я знав, що немає сенсу шукати її в тому домі, де вона мешкала; вона залишила ключ в Андреа, забрала із собою свій програвач, трохи одягу й сказала, що не збирається повернутися скоро.

Я чекав від неї телефонного дзвінка, щоб ми могли разом відсвяткувати перемогу. З кожним наступним днем моя любов до Атени усе менше й менше була для мене джерелом страждань і перетворювалася на озерце радості та втихомиреного спокою. Я вже не почував себе таким самотнім, бо в якомусь місці космосу наші душі — як і душі всіх, котрі поверталися, — радісно святкували свою зустріч.

Минув тиждень, і я подумав, що, мабуть, вона вирішила відпочити від перенапруги, в якій жила протягом останнього часу. Коли минув цілий місяць, я подумав, що вона могла повернутися в Дубаї, на місце своєї ко-

лишньої служби; зателефонував, і мені сказали, що давно про неї нічого не чули. Але якщо я довідаюся, де вона є, то просять переказати їй, що двері для неї відкриті, її там дуже бракує.

Я вирішив написати низку статей про пробудження Матері, після чого одержав чимало листів від читачів, які звинувачували мене в «пропаганді поганства», але при цьому ті ж таки статті мали величезний успіх у публіки.

Через два місяці, коли я саме збирався пообідати, до мене підійшов один мій колега з редакції й повідомив, що знайдено тіло Шеріни Халіль, відьми з вулиці Портобелло.

Її було брутально вбито в Гемпстеді.

Тепер, коли я закінчив переписувати на папір усі магнітофонні записи, я хочу передати їх їй. Певно, вона тепер прогулюється в Національному парку Сноудонія, як має звичай робити щодня пополудні. Сьогодні в неї день народження — точніше сказати, дата, яку батьки обрали як день її народження, коли її вдовчили, — і я хочу подарувати їй цей рукопис.

Віорель, який приїде з дідом і бабусею на святкування, теж підготував для неї сюрприз; він записав свою першу музику у студії наших спільних друзів і поставить її під час вечері.

Потім вона запитає мене: «Навіщо ти це зробив?»

А я відповім: «Бо мені треба було тебе зрозуміти». Протягом усіх цих років, коли ми були разом, я слухав лише те, що вважав легендами про неї, а тепер я знаю, що ці легенди — реальність.

Завжди, коли я висловлював бажання її супроводжувати, чи то на понеділкові сходи, що відбувалися в її

помешканні, чи то в Румунію, чи то на її зустрічі з друзями, вона просила, щоб я цього не робив. Вона хотіла бути вільною — а полісмен завжди лякає людей, казала мені вона. У присутності когось такого, як я, навіть невинні почувають себе винними.

Я був двічі в тому амбарі на вулиці Портобелло, без її відома. Я знаю також, що довелося їй витерпіти, я посилав своїх підлеглих, щоб вони охороняли її, коли вона входила та заходила в те приміщення, і принаймні одну особу, що її потім опізнали як активіста однієї войовничої секти, затримали там із кинджалом. Той чоловік розповів, що духи наказали йому роздобути трохи крові відьми з вулиці Портобелло, яка втілювала Матір, їм вона була потрібна для освячення певних пожертв. Він не мав наміру вбивати її, хотів лише зібрати трохи її крові в хусточку. Розслідування показало, що справді не йшлося про спробу вбивства; але навіть за це він був осуджений і просидів півроку у в'язниці.

То була не моя ідея — «вбити її» для світу; Атена хотіла зникнути, й запитала мене, чи це можливо. Я пояснив їй, що якби Правосуддя вирішило, що Держава повинна взяти опіку над її сином, то я не зміг би піти всупереч закону. Та від того моменту як суддя ухвалив рішення на її користь, я міг зі спокійною совістю допомогти їй здійснити її задум.

Атена цілком собі усвідомлювала, що, коли її сеанси на старому складі набули широкого місцевого розголосу, її місія нашттовхнулася на неподоланні перешкоди. Не було ніякого сенсу виходити до натовпу й пояснювати, що вона ніяка не цариця, не відьма, не маніфестація божества, — оскільки народ має звичай підкорятися мо-

гутнім і наділяти могутністю кого йому заманеться. А це йшло всупереч усьому тому, що вона проповідувала, — свободі вільно обирати, освячувати свій власний хліб, розбуджувати індивідуальні обдарування без провідників і без пастухів.

Вона нічого не домоглася б і в тому разі, якби вирішила просто зникнути: люди сприйняли б таку подію як утечу в пустелю, вознесіння на небо, подорож, щоб зустрітися з таємними вчителями, які живуть у Гімалаях, і завжди б чекали її повернення. Кількість легенд навколо неї дуже зростає і, можливо, навіть утворився б культ її особи. Ми стали помічати це вже тоді, коли вона перестала ходити на вулицю Портобелло; мої інформатори повідомляли, що всупереч тому, що ми собі уявляли, її культ із моторошною швидкістю набував грандіозних масштабів: стали утворюватися інші подібні групи, з'явилися люди, які проголошували себе «спадкоємцями» Айя-Софії, її фотографію з дитиною на руках, опубліковану в газеті, таємно продавали, зображуючи її як жертву, як мученицю нетерпимості. Окультисти заговорили про «Орден Атени», в якому можна було — за певну плату — вийти на контакт із його засновницею.

Отже, залишалася тільки «смерть». Але це мала бути смерть за абсолютно нормальних обставин, як і смерть будь-якої пересічної людини, що знаходить кінець своїх днів, загинувши від рук убивці у великому місті. Це зобов'язувало нас ужити низку застережних заходів:

1. Це вбивство не мало бути пов'язане з мученицькою смертю з релігійних причин, бо тоді ситуація, якої ми прагнули уникнути, лише погіршилася б.

2. Жертва мала бути в такому стані, щоб її неможливо було впізнати.
3. Убивцю не повинні були спіймати.
4. Нам потрібен був труп.

У такому великому місті, як Лондон, ми щодня маємо людей убитих, спотворених, обпалених — але за нормальних обставин ми зрештою ловимо злочинця. Тому нам знадобилося майже два місяці, аби дочекатися випадку, що стався в Гемпстеді. Ми й у цьому випадку знайшли вбивцю, але на той час він був уже мертвий — поїхав до Португалії і там вистрілив собі в рота. Правосуддя було здійснене, і мені знадобилася лише невеличка допомога з боку найближчих друзів. Рука руку мие, вони також, буває, звертаються до мене з проханнями, які ортодоксальними не назвеш, і якщо жоден важливий закон не порушується, то існує — скажімо так — певна гнучкість у тлумаченні окремих випадків.

Ось як усе було. Коли труп було знайдено, мене призначили разом з одним моїм дуже давнім колегою і товаришем розслідувати цю справу, і ми одержали повідомлення — майже одночасно, — що португальська поліція знайшла труп самогубця в Гімараеші разом із запискою, де він зізнався у вбивстві, розповідаючи подробиці, які цілком відповідали тому випадку, який ми мали на руках, і розпорядився, щоб його майно роздали благодійним організаціям. То був злочин на ґрунті кохання — зрештою, кохання дуже часто закінчується саме цим.

У залишеній записці мертвий також розповідав, що він зустрів жінку з однієї з колишніх республік Радянського Союзу і зробив усе можливе, щоб допомогти їй. Він уже збирався одружитися з нею, що надало б їй усі права

британського громадянства, і тут йому до рук потрапив лист, який вона готувалася відіслати одному німцеві, що запрошував її провести кілька днів у його замку.

У тому листі вона писала, що безумно хоче вилетіти до нього, й просила його негайно надіслати їй авіаквиток, щоб вони могли зустрітися якнайшвидше. Вони зустрілися в одній із лондонських кав'ярень і досі обмінялися тільки двома листами, оце й усе, що між ними було.

А для нас це була просто ідеальна нагода.

Мій друг трохи повагався — нікому не хочеться мати нерозкритий злочин у своєму послужному списку, але я сказав, що візьму провину на себе, й він погодився.

Я поїхав туди, де жила Атена, — у дуже симпатичному будинку в Оксфорді. За допомогою шприца взяв у неї трохи крові. Відрізав трохи волосся, припалив його, але не спалив до кінця. Повернувшись на місце злочину, розкидав там ці «докази». Знаючи, що аналіз ДНК буде неможливим, оскільки ніхто не знав, хто її справжні батьки, усе, що мені тепер треба було зробити, це скласти руки й сподіватися, що новина не набуде великого розголосу в пресі.

З'явилося кілька журналістів. Я розповів їм історію про самогубство вбивці, лише побіжно згадавши країну й не назвавши місця. Сказав, що не вдалося виявити жодної раціональної причини цього вбивства, хоча гіпотезу про помсту або релігійні мотиви ми повністю відкидаємо; якщо я правильно розумію (зрештою, працівники поліції мають право й на помилку), жертва була зґвалтована. А що вона, мабуть, упізнала свого гвалтівника, то він визнав за ліпше вбити її й спотворити її обличчя.

Якби німець захотів її написати, то його листи повернулися б із позначкою «адресат відсутній». Фото Атени було надруковане в газеті лише один раз, після першої сутички на вулиці Портобелло, тож шанси на те, що її десь упізнають, були мінімальними. Крім мене, лише троє людей знають про цю історію: її батьки та син. Усі ми прийшли на «похорон» її останків, і на могилі стоїть камінь з її ім'ям.

Віорель відвідує її на кожен вікенд і має блискучі успіхи у школі.

Не виключено, що одного дня Атена стомиться від свого самотнього життя й вирішить повернутися в Лондон. Але навіть у цьому випадку нічого особливого не може статися, бо люди мають дуже коротку пам'ять, і, за винятком, можливо, найближчих друзів, ніхто про неї вже не пам'ятає.

Тепер Андреа грає там головну роль, і — істина вимагає визнати — вона має набагато більше спроможностей продовжувати цю місію, ніж Атена. Крім того, що вона володіє необхідними здібностями, вона ще й актриса, а отже, набагато ліпше вміє знаходити спільну мову з публікою.

Я чув розповіді про те, що вона досягла значних успіхів у своїй діяльності, водночас не привертаючи до себе непотрібної уваги. До мене доходять розповіді про те, що люди, які посідають ключові позиції в суспільстві, перебувають у контакті з нею, і коли виникне необхідність, коли вони досягнуть достатньої критичної маси, то покінчать із усіма видами лицемірства всіляких превелебних Єнів Баків, що так часто зустрічаються нам у житті.

Саме цього й хоче Атена; вона прагне не свого особистого успіху, як думало багато людей (серед них і Андреа), а того, щоб місія була виконана.

На початку своїх досліджень, які лягли в основу цього рукопису, я думав, що звеличую її життя, аби переконати себе в тому, якою вона була мужньою і яку важливу роль відіграла. Але мірою того, як тривали мої розмови з різними людьми, котрі її добре знали, я став відкривати також і свою приховану роль — хоч я й не дуже вірю в усі ці речі. І зрештою я дійшов висновку, що головною причиною всієї моєї праці було бажання знайти відповідь на те, чого я ніколи не міг зрозуміти: чому Атена мене кохала, тоді як ми дуже різні й маємо неоднакове бачення світу?

Пам'ятаю, коли я її вперше поцілував, у барі, біля вокзалу Вікторія. Вона тоді працювала в банку, а я був детективом Скотланд-Ярду. Після кількох наших зустрічей вона запросила мене на танці в домі власника свого помешкання, але я цього запрошення так ніколи й не прийняв — воно зовсім не відповідало стилю мого життя.

Але замість розгніватися вона лише сказала, що шанує моє рішення. Перечитуючи розповіді її друзів, які мені пощастило зібрати, я відчую неабияку гордість за себе: Атена, схоже, не шанувала нічиїх рішень.

Через кілька місяців по тому, перед тим як вона поїхала в Дубаї, я сказав їй, що кохаю її. Вона відповіла, що плекає до мене те саме почуття, — проте, додала вона, ми повинні звикнути до тривалих періодів розлуки. Ми працюватимемо в різних країнах, але справжнє кохання спроможне долати відстані.

Лише одного разу я наважився запитати: «Чому ти мене кохаєш?»

Вона відповіла: «Не знаю, і мені абсолютно нецікаво це знати».

Тепер, дописуючи ці останні сторінки, я думаю, що знайшов відповідь у її розмові з тим журналістом.

Любов є.

25. 02. 2006 р. 19: 47: 00

Закінчив переглядати
в день святого Еспедіто 2006 р.

Літературно-художнє видання

ПАУЛО КОЕЛЬО
Відьма з Портобелло

Переклад: *В. Шовкун*
Редактори
І. Старих, О. Сивовок
Оригінал-макет: *О. Мукомол, Г. Булавко*
Художник *В. Єрکو*
Обкладинка, художнє оформлення:
В. Миколайчук

Підписано до друку 17.01.2007 р.
Формат 76х100/32.
Ум. друк. арк. 14,78. Зам. № 7-34.
Наклад 4 000 прим.

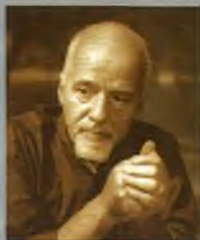
Видавництво «Софія»
04073, Україна, Київ-73, вул. Фрунзе, 160.
Свідоцтво ДК №86 видане 14.06.2000 р.

Відділи оптового продажу видавництва «Софія»
у Києві: (044) 492-05-10, 492-05-15
в Москві: (495) 105-34-28
в Санкт-Петербурзі: (812) 235-51-14

Книга — поштою
в Росії: тел.: (495) 476-32-58, e-mail: kniga@sophia.ru
в Україні: тел.: (044) 513-51-92; 01030, Київ, а/с 41
e-mail: postbook@sophia.kiev.ua
<http://www.sophia.kiev.ua>, <http://www.sophia.ru>

Віддруковано на ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
Україна, м. Біла Церква, вул. Л. Курбаса, 4.

*Люди самі створюють свою реальність,
а потім стають її жертвами. Атена постала
проти цього — й жорстоко поплатилась.*

Герон Раєн, журналіст

*Вона була моїм вчителем і взяла на себе обов'язок
передати мені священні таємниці, розбудити в мені
невідомі сили, якими ми всі володіємо.*

Андреа Мак-Кейн, актриса

*Її велика проблема полягала в тому, що вона була
жінкою ХХІІ сторіччя, яка жила лише на межі ХХІ,
і дозволяла усім це бачили. Чи мусила вона
розплачуватися за це?*

Дейдра О'Ніл

ISBN 978-966-8075-91-9

9 789668 075919

СОСМІЯ